

UIT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Institutt for samfunnsvitenskap (ISV) – Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning (HSL)

«Språkets skjebne, er folkets skjebne»

En studie i skjæringspunktet mellom identitet og språkbruk blant unge kirgisere

—

Maria Fagerheim Nilssen

Masteroppgave i sosialantropologi (SOA-3900), desember 2017

Чоң рахмат

Takkeord

Dette har vært en lang og læringsrik prosess. Denne reisen har tatt meg igjennom flere land som de aller fleste ikke har hørt om, og som jeg selv måtte bli kjent med uten mye bakgrunnskunnskaper, språkkunnskaper, kulturinnsikt eller erfaring fra et post-sovjetisk, sentralasiatisk land. Likevel er jeg evig takknemlig for muligheten jeg har fått, og de valgene som ble gjort for å gjennomføre denne masteren og feltarbeidet.

Tusen takk til veilederen min Jennifer Hays, og hennes evige tålmodighet, optimisme, og pågangsmot; du har inspirert meg til å jobbe hardt. Takk til instituttet for sosialantropologi, spesielt «Master-Jorun» og den tidligere veilederen min Kari Storaas; dere imponerer meg stadig.

Takk til medstudenter på sosialantropologi, andre studenter på Lesehuset Øst og i Breiviklia, kaffe og gode samtaler har ofte reddet min dag. Takk til Tor-Ivar Krogsæter for korrektur og språkvask av oppgaven.

Takk til familie og venner.

Den største takken går til alle vennene mine, bekjente og informanter i Kirgisistan. Uten dere hadde ikke dette vært mulig, og jeg står i evig takknemlighetsgjeld til alle som har hjulpet og støttet livet mitt i Bisjkek og Kirgisistan. Stor takk går òg til det amerikanske universitet i Bisjkek, som har latt meg få bli en del av universitet, og gitt meg tilgang på mange og gode kilder og kunnskapsrike personer.

Tusen takk!

Thank you!

Спасибо большое!

Чоң рахмат!

Oppsummering

Denne masteroppgaven er basert på ett års feltarbeid i Bisjkek, Kirgisistan i 2016. Oppgaven handler om hvordan den kirgisiske språkbruken blant unge kirgisere i hovedstaden reflekterer den kirgisiske etnisiteten. Den tar for seg flere arenaer hvor det kirgisiske språket kan bli brukt, og ser spesielt på hvor viktig hjem og skole er for læring av det kirgisiske språket, og tilhørighet i det kirgisiske samfunnet. Teorien er i to deler: et makronivå, om hvordan nasjon- og etnisitetsdannelse skjedde under sovjettiden; og et mikronivå, der jeg viser hvordan dette spiller en rolle for enkeltindivider; dette støttes opp med teorier fokusert på makt (Bourdieu), symbolisme, skam og stigma (Goffman). Analysen konkluderer med fire kategorier av kirgisere basert på språkbruk og emisk oppfattelse av kirgisisk etnisitet: *kirgisisk-kirgiser*, *kirgiser*, *russifisert-kirgiser* og *vestlig kirgiser*.

Abstract

The thesis is based on one year of fieldwork in Bishkek, Kyrgyzstan, in 2016. It describes how usage of the Kyrgyz language among the young Kyrgyz in the capital reflects their ethnicity. It discusses the arenas in which the Kyrgyz language is used, and especially how important home and school are for learning the language and feeling a sense of belonging to the Kyrgyz society. The theory is divided into two parts: firstly describing the macro-level, and how nation- and ethnicity-building were orchestrated during the Soviet time; and secondly how these historical and political forces affect the roles played out in the micro-level in the society, with a theoretical focus on power (Bourdieu), symbolism, shame and stigma (Goffman). The analysis proposes four categories of the Kyrgyz youth, based on language usage and emic consciousness of their own Kyrgyz ethnic identity: *Kyrgyz-Kyrgyz*, *Kyrgyz*, *Russified-Kyrgyz*, and *Western Kyrgyz*.

Alfabet

Det kyrilliske alfabetet

Tabell 1: Den russiske transkripsjonen

Store	Små	Transkripsjon
А	а	A
Б	б	B
В	в	V
Г	г	G
Д	д	D
Е	е	je (e etter konsonant)
Ё	ё	jo [jå]
Ж	ж	zj
З	з	zj
И	и	I
Й	й	J
К	к	K
Л	л	L
М	м	m
Н	н	N
О	о	O
П	п	P
Р	р	R
С	с	S
Т	т	t
У	у	U
Ф	ф	F
Х	х	kh
Ц	ц	ts
Ч	ч	tsj
Ш	ш	sj
Щ	щ	sjtsj
Ъ	ъ	hardt tegn
Ы	ы	Y
Ь	ь	bløtt tegn
Э	э	E
Ю	ю	ju
Я	я	ja

(Kunnskapsforlaget 2010)

De ekstra bokstavene til det kirgisiske alfabetet (egen transkripsjon).

Tabell 2: De kirgisiske ekstrabokstavene

Ө	ө	ø
Ү	ү	u
Ң	ң	ng

Da det ikke finnes norsk–kirgisiske ordbøker, baserer jeg transkripsjonen på den russiske uttalen for det kyrilliske alfabetet, og det må nevnes at uttalen på kirgisisk er litt annerledes. Kirgisisk høres «grovere» ut, og har en mer tyrkisk klang til språket og uttalen. De tre ekstra bokstavene som er lagt til det kirgisiske alfabetet er transkribert til norsk basert på erfaring og kirgisisktimer ved AUCA.

Ordliste

AUCA: American University of Central Asia. Bisjkek, Kirgisistan.

MACAS: Master of Arts in Central Asian Studies. Masterprogram ved AUCA.

Marshrutka (*маршрутка*): stor van som brukes i den offentlige transporten som en buss.

Expatriate (*expatriate*): utenlandsk bosatt midlertidig eller permanent i Kirgisistan, som oftest en vestlig person.

Homo sovieticus: pseudolatin for sovjetmennesket. Sarkastisk betegnelse på det ultimate mennesket som ifølge evolusjonsteorien kunne skapes basert på marxistiske prinsipper. Oppstod på 1970-tallet.

Jurt: sentralasiatisk versjon av en lavvo. Det norske ordet kommer fra det russiske ordet юрта (jurta) og betyr bosted. På kirgisisk heter det боз үй (boz uj) som betyr grått hus, etter filtens farge.

Kalpak (капак): en filthatt som brukes i Sentral-Asia og områder rundt. Er forskjeller basert på anledninger, vær, og geografisk tilhørighet.

Innhold

Forsidesitat: Epigrafi-side, Landau 2001	2
Чоң рахмат	3
Takkeord.....	5
Oppsummering	7
Abstract	7
Alfabet.....	9
Ordliste	11
1 Introduksjon	17
Problemstilling	17
Kirgisistan	18
Antropologi og Kirgisistan.....	19
Struktur av oppgaven	20
2 Kontekst og historie	23
Innledning.....	23
Kontekst og historie	24
Introduksjon: språket gjennom historien.....	24
Sovjettiden.....	28
Alfabet- og skolereformer	31
Navneendringer til Kirgisistan	32
Lederskap og ideologi	34
To revolusjoner: 2005 og 2010	36
Oppsummering	36
3 En teoretisk tilnærming: makro- og mikronivå.....	39
Innledning.....	39
Del 1: en nasjon og en etnisitet blir til	40
Marxisme, leninisme, sovjetisme	41

Sovjetunionen i Kirgisistan	43
Former for nasjonsdannelse	45
Del 2: stigma, makt, symbolisme, og gjerder	48
Kapital som makt	49
Symbolsk makt	50
Usynlige gjerder	51
Språk som koder	52
Karaktertrekk og emblem	52
Goffman og roller	53
Stigma og skam	54
Eidheim og det samiske	55
Oppsummering	56
4 Metodisk tilnærming	57
Introduksjon og litteraturoversikt	57
Om feltarbeid som metode	57
Kvalitativ metode	57
Metoder	58
Deltagende observasjon	58
Intervju	61
Oppsummering	64
5 Unge kirgiseres tilnærming språk og etnisitet	65
Innledning	65
Gruppering av informanter	65
Hvem er hva? En kategorisering	67
Forskjellige arenaer for språkbruk	72
På markedet og i taxi/marshrutka	72
Offentlig og privat: jobb kontra vennskap?	78

Hjem og skole.....	81
Generasjonsskille	87
Kjønn.....	88
Russisk kontra kirgisisk kultur.....	90
Oppsummering.....	94
6 Refleksjon og avslutning.....	95
Epilog	100
Grenser	100
Presidentvalg og fremtiden.....	100
Referanseliste	101
Internettider.....	105
Vedlegg	107
Intervjuguide	107
Nyhetssider for Kirgisistan.....	109

1 Introduksjon

Altnai¹ og Nazgul er søskenbarn, men etter kirgisisk tradisjon betegner de seg som søstre, og deler en leilighet i byen (Bisjkek). I Bisjkek ville de aldri snakket kirgisisk til hverandre, selv ikke innenfor husets fire vegger. Alt gikk på russisk, men ringte mor skiftet de automatisk til kirgisisk. Med mor snakket de kun på kirgisisk, og sånn var det. I landsbyen Cholpon Ata ved Issyk-Kul-innsjøen var det det kirgisiske som dominerte; der snakket alle på kirgisisk til hverandre, og tv-en stod på kirgisiske tv-kanaler, de få som finnes. Når de satt ved kjøkkenbordet med svigerinnen var det en interessant diskusjon som pågikk. Jeg forstod ikke hva det var snakk om, men jeg merket at Altnai og Nazgul snakket i hovedsak på russisk til hverandre, men til svigerinnen snakket de kun kirgisisk, og svigerinnen snakket kun kirgisisk til dem. Ettersom dagene gikk, og Altnai responderte med et «Ja, mor» hver gang hun ble kalt på, før hun sprang ned til kjøkkenet, jo mindre ble det russiske språket brukt, også blant Altnai og Nazgul. De var hjemme, og den symbolske makten det russiske språket har over dem, begynte å slippe taket. Kirgisisk er forbeholdt hjemmet, blant familien og i landsbyen utenfor Bisjkek hadde de funnet hjem. (Feltnotater 08.07.16)

Dette utdraget fra feltarbeidet gir et hint om det kompliserte forholdet som er mellom språkene russisk og kirgisisk blant etniske, unge kirgisere som bor i Bisjkek. Det er mange barrierer som skal brytes om kirgisisk skal bli det dominerende språket i Bisjkek, og for mange er sårene etter sovjettiden og dens harde innflytelse på de tidligere nomadiske kirgisernes språk og kultur omfattende. Hva er det som gjør at det kirgisiske blir det dominerende språket i Cholpon Ata, og ikke i Bisjkek? Er det en forskjell på det urbane og det rurale, eller er det fordi de er med familien?

Problemstilling

Denne masteroppgaven er basert på ett års feltarbeid og opphold i hovedstaden Bisjkek i 2016: de fire første månedene hos en russisk vertsfamilie; de resterende i en egen leilighet i distrikt 12, sør i byen. Interessen for Kirgisistan kom etter en to-ukers sommerskole ved Issyk-Kul 2015 i regi av UiT Norges arktiske universitet og American University of Central Asia (AUCA), hvor jeg før avreise måtte google hvor Kirgisistan egentlig var. Etter disse to ukene måtte jeg tilbake, og jeg returnert seks måneder senere for å gjøre feltarbeid, for så å ende opp med å bli ett år. Språk og kulturer har alltid interessert meg, og det ble i en tidlig fase bestemt at dette skulle være hovedfokuset mitt, og spesielt de unge kirgisernes språkbruk hadde mange faktorer som måtte undersøkes. Problemstillingen min er følgende:

¹ Alle navn brukt i oppgaven på informanter og personer i Kirgisistan er pseudonymer.

Blant unge kirgisere som bor i Bisjkek, hvordan reflekteres den kirgisiske språkbruken etnisitets- og identitetsoppfattelsen deres? Er det en sammenheng mellom kirgisisk språkbruk og språknivå, og følelsen deres av tilhørighet som etniske kirgisere?

Å forstå Kirgisistan og deres situasjon, 26 år etter frigjøringen fra Sovjetunionen i 1991, viser en kompleksitet på flere nivåer når det kommer til bruken av det kirgisiske språket kontra det russiske språket, og hva det betyr å være en kirgiser for en ung kirgiser i dagens samfunn. Kombinasjon av språkbruk knyttet til den kirgisiske etnisiteten blant unge og med et fokus på mikronivå, har ikke vært utforsket fra et antropologisk ståsted, men mer på et makronivå og med staten i fokus. Målet med denne oppgaven er å prøve å se nyansene blant unge kirgisere, og at det er flere måter å være kirgisisk på. Innsamlingen av data har resultert i en kategorisering av kirgisere basert på språkbruk og egen oppfattelse av etnisitet og identitet; *kirgisisk-kirgisere*, *kirgisere*, *russifisert-kirgisere*, *vestlig kirgisere*. Disse kategoriene blir grundig redegjort for i empirien og senere i oppgaven.

Kirgisistan²

Figurl 1- Kart over Kirgisistan.

Kirgisistan er et lite fjelland, som befinner seg i hjertet av Sentral-Asia, omkranset av mektige fjell og land, samt grenser de til andre autoritære/diktatoriske stater slik som Kina, Kasakhstan,

² Fakta og kart hentet fra CIA (2017).

Usbekistan og Tadsjikistan. Hovedstaden er Bisjkek, som ligger helt nord i landet, i Chui fylke, på grensen til Kasakhstan, med omtrent 1 million innbyggere. Det er et landlåst land, med verdens nest høyestliggende fjellinnsjø Issyk-Kul, og hvor 94 % av landet ligger over 1000 m.o.h. Den største etniske gruppen og titulærbefolkningen er kirgiserne (70 %), dernest usbekere (14 %), og russere (7 %), i tillegg til mindre minoriteter og etnisiteter. Nasjonalspråket er kirgisisk, som er et tyrkisk språk, mens det offisielle språket er russisk. Begge språkene er skrevet med det kyrilliske alfabetet, med tre ekstra bokstaver i det kirgisiske alfabetet. Totalt bor det 5,7 millioner mennesker i landet, hvor de fleste bor ruralt, eller sentralisert i de to største byene Bisjkek og Osj. Det er syv fylker: Batken, Osj, Jalalabad, Naryn, Talas, Issyk-Kul, og Chui. Kirgiserne er i hovedsak sunni-muslimer, mens russerne er russisk-ortodokse kristne. Kirgisistan er betegnet som det eneste demokratiske landet i Sentral-Asia, da de har en valgt president, senest med presidentvalget i oktober 2017.

De russiske og de kirgisiske lever i fred sammen i Kirgisistan, men de har grunnleggende forskjeller, først og fremst i utseende. Kirgiserne ser ut som en blanding av mongoler/kinesere, mens russerne ser ut som en øst-europeer og nordlendinger. Russisk er et slavisk språk, mens kirgisisk er et tyrkisk språk. De har forskjellige matkulturer, dekorasjon av hjem, kommunikasjon mellom barn og voksne, og historie. I denne oppgaven blir jeg ikke å gå i detaljer omkring russiske som bor i Bisjkek, men de blir nevnt der det er relevant.

Informantene kommer fra hele Kirgisistan, av begge kjønn, og er alle bosatt i Bisjkek, de fleste over lenger tid for studier og jobb. Det er en lik fordeling av kjønn, og jeg har totalt sett gjort 21 semi-strukturerte intervjuer, og jeg har i løpet av året fått flere nøkkelinformanter som har hjulpet meg når jeg ikke har forstått. Alle intervjuene har foregått på engelsk, men mye av den deltagende observasjonen har foregått på min gebroknede og dårlige russisk, som jeg lærte meg i løpet av året. Kirgisisk tok jeg som et fag først siste semesteret under oppholdet, og er et språk jeg ikke behersker, men jeg kan skille mellom russisk og kirgisisk. Aldersmessig er de alle vokst opp i et selvstendig Kirgisistan, og de er 18–33 år gammel; gjennomsnittsalderen er 23 år. Alle navn brukt i oppgaven er pseudonymer.

Antropologi og Kirgisistan

Det er kun én annen norsk antropolog som har gjort feltarbeid i Kirgisistan: Erlend Hvoslef (1998). Fokuset hans var på ritualer og overgangen fra Sovjetunionen til selvstendighet i 1991. Det er få antropologer generelt som har skrevet og arbeidet med Kirgisistan, da de fleste er

statsvitere (Roy 2000, Anderson 1999, Landau 2001), historikere (Hirsch 2005, Martin 2001, Edgar 2004) eller lingvister (Korth 2005, Fierman 2012), og jeg har derfor hatt lite antropologisk materiale å forholde meg til. Til tross for dette fikk jeg tilgang på mange kilder da jeg ble en del av det sentralasiatiske områdestudiet på mastergraden *Master of Arts in Central Asian Studies* (MACAS) ved AUCA høsten 2016. Dette halvåret gav meg muligheten til å fordype meg i litteratur skrevet om Sentral-Asia og gav meg tilgang til en for nordmenn flest ukjent verden av litteratur. Det at det er få antropologiske kilder tilgjengelig om Kirgisistan, har gitt meg muligheten til å bidra i fagfeltet, og jeg har måtte stole på mine egne funn og empiri i denne oppgaven. Kombinasjonen av forskning på språkbruk og etnisitet blant unge kirgisere bosatt i Bisjkek finnes ikke, og jeg bidrar dermed med ny forskning på dette feltet. Ved å binde sammen teori på makro- og mikronivå vil jeg bevise at dagens språk og etnisitetssituasjon blant unge kirgisere i Bisjkek er mer omfattende og dyptliggende enn det framgår ved første øyekast. For å forstå og kunne argumentere for synspunktene og oppfattelsene mine som korrekte, må historien gås etter i sømmene, og teorier omkring menneskelige relasjoner analyseres nærmere og settes i kontekst.

En parallell som blir gitt igjennom oppgaven er den trukket til Nord-Norge, samer og minoriteter i Skandinavia. Jeg vil i denne masteroppgaven gi eksempler satt i en nordisk kontekst i henhold til språk og identitet, og særlig i de tilfeller staten har vært med på å påføre skam og stigma til en minoritetsbefolkning. De samiske eksemplene blir enten gitt fra et teoretisk perspektiv basert på forskning gjort i Nord-Norge (Eidheim 1969, Eidheim 1993, Kramvig 2006), eller av personlig erfaring og familiehistorie. Det siste eksemplet er om sverigefinner, basert på boken som er redigert av Kristian Borg (2016) kalt «*Finnjävlar*», hvor jeg vil bruke en del sitater som omhandler språk og identitet. Disse parallellene blir ikke diskutert teoretisk, men gi en nordisk kontekst til det kirgisiske.’

Struktur av oppgaven

En viktig og gjennomgående del av oppgaven er skillet mellom makro- og mikronivå. Empirien min er basert på enkeltindivider og holdningene deres til språk og etnisitet, og hvordan dette blir opplevd i Bisjkek. For å forstå enkeltindividene må man kunne se det store bildet, og hvorfor de mener og gjør ting slik de gjør. Historien, Sovjetunionen og staten er viktige faktorer for å forstå dagens unge, og de reflekterer over hva som har skjedd, og konsekvensene av avgjørelsene som er tatt på høyere hold opp igjennom historien. Alt dette henger sammen, og

når empirien og analysen blir beskrevet skal det ikke være noen tvil om hvorfor det er slik, og hvordan samfunnet ble slik det er i dag.

Kapittel 2 beskriver den historiske konteksten til Kirgisistan, med utgangspunkt i språk- og utdanningspolitikken. Kapittel 3 er delt inn i to deler: del én tar for seg den teoretiske utviklingen av Kirgisistan som land, og kirgiserne som etnisitet fra et makronivå; del to tar utgangspunkt i teorier om makt, stigma, symbolisme, og strukturen sett fra et mikronivå. Kapittel 4 tar for seg den metodiske tilnærmingen, og gir en introduksjon til det følgende kapitlet. Kapittel 5 er hoveddelen, hvor empirien, hoveddelen av diskusjonen og analysen blir gitt, basert på feltarbeidet. Siste kapittel er en en refleksjon om empirien og analysen gitt i det foregående kapitlet, og gir til slutt en kort oppsummering. Epilogen gir en oppdatering på den nåværende situasjonen i Kirgisistan, med fokus på grenser og presidentvalg. I vedleggsdelen har jeg valgt å sette inn intervjuguiden, og en informasjonskilde om hvor man kan lese nyheter om Kirgisistan på engelsk og tysk eller fransk, noe jeg har funnet nyttig, da de store avisene i Norge ikke gir denne informasjonen. Helt til slutt har jeg valgt å legge med artikkelen som jeg fikk publisert i *Betwixt & Between* 2016.

2 Kontekst og historie

Innledning

*Kirgisere er kjent som et taust og noe reservert folk, og det tar derfor litt tid å bli kjent med dem.
(Hvoslef 2002:30).*

Språk er viktig, språk er identitet. Som nordlending fra Bardu, indre Troms, er dialekten min et av kjennetegnene mine og en stolthet jeg fører videre, og en viktig del av identitet min. Men, ikke bare er jeg nordlending, jeg er også av sjøsamisk slekt fra morssiden, men språket gikk tapt ved bestemors generasjon, og moren min fikk aldri lært det verken hjemme eller på skolen. Likevel kan hun en del samisk, men jeg kan enda ikke per dags dato forstå hvor mye hun egentlig kan, og hvorfor jeg aldri fikk lært det. Jeg ser forbindelser mellom funnene mine om kirgiserne, deres språksituasjon, og Nord-Norge. En del av tankegangen er den samme, mange har mistet språket sitt, man har blitt assimilert og kolonisert, og mange har et evigvarende stigma knyttet til etnisiteten og språket eller dialekten sin. Som samene og nordlendingene ble kirgiserne sett på som et vilt folkeslag som bodde i jurt (sentralasiatisk filttelt); snakket et uforståelig språk i russernes ører; var skitne; og noen man måtte hjelpe og gi riktig læring til, både intellektuelt og spirituelt. Derfor vil jeg i masteroppgaven trekke paralleller til nord, for å klargjøre ståstedet mitt, og gi en mer lokal forståelse av kirgisernes situasjon.

I dette kapitlet vil jeg bruke kilder hvor fokuset er på kirgiserne som en etnisitet og språkpolitikken deres. Jeg vil derfor dele historiebiter i tre deler: før sovjettiden, sovjettiden, og en introduksjon av det selvstendige Kirgisistan etter 1991. Dette vil inkludere to bøker skrevet av en professor ved AUCA, Cholpon Chotaeva (2015, 2004), som dekker historien fra de første menneskene på steppene til i dag. Chotaeva sin bok fra 2015 er den eneste boken som gir hele Kirgisistans historie fra de første mennesker til i dag, og ble skrevet som en undervisningsbok i faget *History of Kyrgyzstan* som er gitt ved AUCA. Deretter bruker jeg Erlend Hvoslef (2002) sin bok basert på hans feltarbeid i Kirgisistan i 1994 som en introduksjon av Kirgisistan. Britta Korth (2005) skriver i kapittel 4 om historien til Kirgisistan med et språkfokus, og som jeg bruker som støttelitteratur til Chotaeva (2015). Hun beskriver et mer lingvistisk ståsted, men med et historisk fokus i dette kapitlet. Landau (2001) gir en grundig innføring i språkpolitikken fra 1910/20-tallet som omhandler muslimske post-sovjetiske land, samtidig som de gir et hint om den etniske kampen i Kirgisistan.

Jeg vil også bruke Mastjugina (1996) som belyser Russlands versjon av etnisitet og språk i Sentral-Asia for å vise kompleksiteten av Kirgisistans historie fra et russisk ståsted. Akkurat denne boken velger jeg å bruke fordi språket, holdninger, og fremstillingen av det kirgisiske og det ikke-russiske er i veldig klassisk sovjetisk og post-sovjetisk stil, altså litt nedverdiggende overfor det kirgisiske. Hvordan man omtaler det postsovjetiske området, har ikke forandret seg nevneverdig fra sovjetisk tid, spesielt fra Russlands side og denne holdningsendringen og språkbruken tar tid å forandre. I teorikapitlet vil jeg gå nærmere innpå ideologien bak Sovjetunionen og den marxistisk-leninistiske teorien.

Kontekst og historie

Introduksjon: språket gjennom historien

Kirgiserne har gått igjennom en lang prosess som et folk og en etnisitetsgruppe. Det er omtrent ingen lenger som lever som nomader slik de gjorde i begynnelsen, men sesong- og seminomader finnes enda. I byene er folk flest kapitalister, og på landsbygda er det fortsatt pastoralisme i kombinasjon med et kapitalistisk levesett som regjerer. Religiøst var de sjamanistiske en gang i tiden, men med årene har de tatt til seg og tilpasset islam. I dag er det islam som er den regjerende troen, men mange er både eklektikere og ateister. Mye av den gamle nomadiske troen, og naturelementer er bevart i en mer moderne islamsk stil. Dette er fordi noen betegner seg som muslimer og ateister samtidig, mens mange er eklektisk med en trosblanding av gammel tro og islam. I tillegg er en god del av den yngre befolkning ikke-troende. Kirgisisk var ikke skriftlig nedtegnet som et språk før sovjettiden, da det før ble brukt arabisk skriftspråk på et felles skriftlig tyrkisk språk, tsjagataj. Da kirgisisk endelig ble satt i skrift, var det først skrevet med det arabiske alfabet, siden latinsk, og til slutt med det kyrilliske alfabetet. Om kirgisisk skifter til det latinske alfabetet, som flere språk rundt dem (eksempelvis usbekisk, turkmensk og nå kasakhisk) vil tiden vise. Jeg skal i denne oppgaven og i dette kapitlet skrive mer om skriftspråkets utvikling, og dens sammenheng med forandringer i samfunnet og regjerende makter i området.

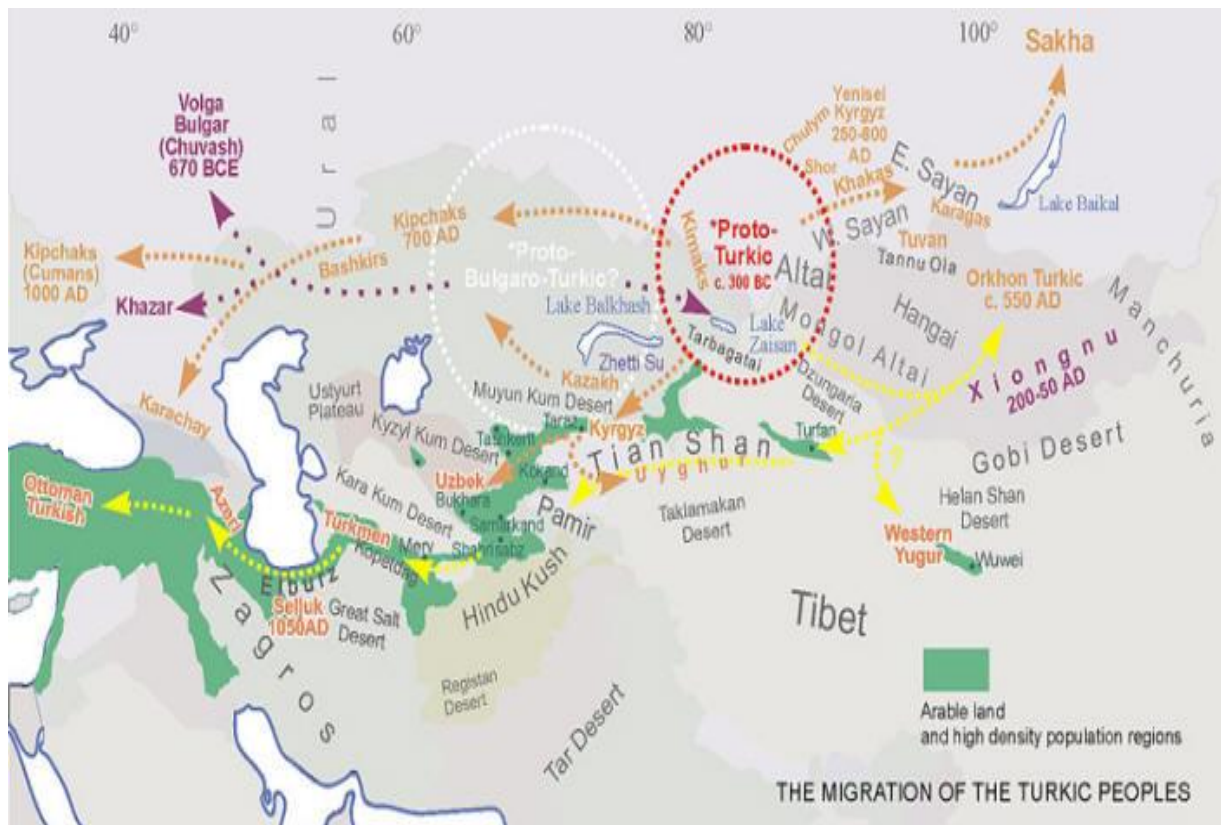
Tradisjonelt sett var kirgiserne av sjamanistisk eller animalistisk tro, og skrev med tyrkiske runer, også kalt orkhon-skrift (begrenset utbredelse) (Chotaeva 2015:25). Da konsolideringsprosessen blant de kirgisiske stammer pågikk, var det blant annet islam, det arabiske skriftspråket og eposet *Manas* (Hvoslef 2002:69–73) som var med på å forene

stammene, og disse er også viktige faktorer i dag for å beskrive en kirgiser (ibid.:35). Den etniske historien, eller etnogenesis til kirgiserne, er basert på tre teorier (ibid.: 34-35):

- Moderne kirgisere emigrerte fra elven Yenisei³ i Altaj-fjellene til Tien Shan-fjellene, hvor de nå er lokalisert.
- Moderne kirgisere er basert på lokale grupper, som er et urfolk tilhørende Tien Shan-fjellene, og at de alltid har eksistert i dagens Kirgisistan. De er i dag en sammensmelting av flere lokale grupper.
- Den moderne kirgiseren stammer fra begge områdene. Dette er den anerkjente teorien, at kirgiserne er en blanding av dem som allerede var i Kirgisistan og dem som emigrerte fra Yenisei elvens områder. På den måten kan dagens kirgiser bli kalt en *yenisei-kirgiser*, som forklarer dagens utseende og språk.

Det kirgisiske språket hører til den tyrkiske språkgruppen, og er nært beslektet med kasakhisk og usbekisk. Kirgisisk hører til den nordvesttyrkiske gruppen og skrives med det kyrilliske alfabetet, mens det i Kina blant kirgiserne der skrives med det kinesiske alfabetet. Likevel strides de lærde om kirgisisk egentlig hører til en steppegruppe kalt den altaiske språkgruppen, og at denne gruppen igjen er beslektet med japansk og koreansk. I følge russiske kilder er det tre språkfamilier i Russland: indoeuropeisk, uralsk og altaisk (Mastyugina 1996:44–45). De altaiske språkene blir delt inn i tyrkiske, mongolske og tungus-mantsjurian (steppespråk), hvor kirgisisk naturlig nok tilhører den tyrkiske undergruppen. De fleste store språk i Sentral-Asia og Sibir, inkludert Mongolia, er beslektet, og har mye av det samme ordforrådet og tellemåte. I denne oppgaven vil jeg betegne kirgisisk som et tyrkisk språk, siden den altaiske språkgruppen enda ikke er anerkjent av alle forskere.

³ Elven starter helt nord i Mongolia og Altaj-fjellene og renner ut i Nordishavet i Russland.

Figur 2- Kart over hvor det tyrkiske språket oppstod, og hvordan det spredde seg (Edułjee).

Den etymologiske betydningen til *kyrgyz* (kirgisisk: кыркыс) kan være flere: den mest brukte blir ofte forklart som: kyrk = 40 (кырк), kyz = jenter (кыз). Det er flere forklaringer og betydninger knyttet til navnet, men den betydningen om at *Kyrgyz* betyr «40 jenter», stemmer med myten om hvordan kirgiserne oppstod, da de var etablert i 40 stammer, og hver stamme nedstammet fra en ung kirgisisk kvinne. En enklere versjon er at det var 40 stammer i området. Kirgisistan etymologiske betydning er *kirgis* for titulærbefolkningen og *stan* fra det persiske ordet for landområde. Altså er Kirgisistan kirgisernes land hvor de 40 kirgisiske stammer bor, «the land of the forty tribes» (Hvoslef 2002:10; Chotaeva 2015:35).

Historien til kirgiserne går langt tilbake, og territoriet har variert etter hvor de har blitt angrepet ifra, og hvem de har vært i allianse med. *Kyrgyz* som en gruppe, blir for første gang nevnt i kinesisk kilder 201 f. kr. og tilhører et folkeslag som bodde i dagens Xinjiang-provins i Kina, eller det gamle Øst-Turkestan (Chotaeva 2015:18). Likevel er det ingen tvil om at kirgiserne er et «ordentlig» sentralasiatisk folk som alltid har tilhørt de sentralasiatiske steppene og fjellene (ibid.). I følge Chotaeva (2015:7) kan kirgisernes historie deles inn i syv perioder:

- Antikken/gammel historie (1000 f. kr.–500): Første ‘stater’ etablert i området, og skriftlige kilder oppstår (kinesiske, persiske, greske).
- Tyrkisk epoke (500–1200): Tyrkiske⁴ stammer fra Altaj-fjellene i Sibir/Mongolia blander seg med daværende befolkning i Sentral-Asia. Mongolske trekk og tyrkiske språk blir dominerende.
- Mongolsk styre (1200–1500): Djengis Khan invaderer Sentral-Asia og ødelegger mye av den tyrkiske kulturen. I ettertid blomstrer det tyrkiske opp igjen.
- Kirgisisk konsolidering (1500–1800): Ingen kirgisisk stat, stammene prøver å forene seg, territoriet blir en del av Kokand-khanatet⁵ (1710–1876).
- Russisk kolonisering (1876–1917): Nord-Kirgisistan annektert av det russiske imperiet, mens sør blir kolonisert og tatt med makt (ibid.:41). Mye interne stammeproblemer.
- Sovjetisk styre (1917–1991): Forsøk på å innføre en sosialistisk politikk, som gav kirgiserne utdanning og skriftspråk. Bygde opp industrien, kunst og vitenskap i området.
- Selvstendig Kirgisistan (1991 →): Fritt og selvstendig Kirgisistan, to revolusjoner i 2005 og 2010

⁴ Tyrkerne er opprinnelig et mongolsk folkeslag kalt hunnu, som kom fra dagens Sibir, nord for Kina (Chotaeva 2015:20).

⁵ Et khanat er en form for et rike eller politisk enhet. En khan er en leder av et khanat.

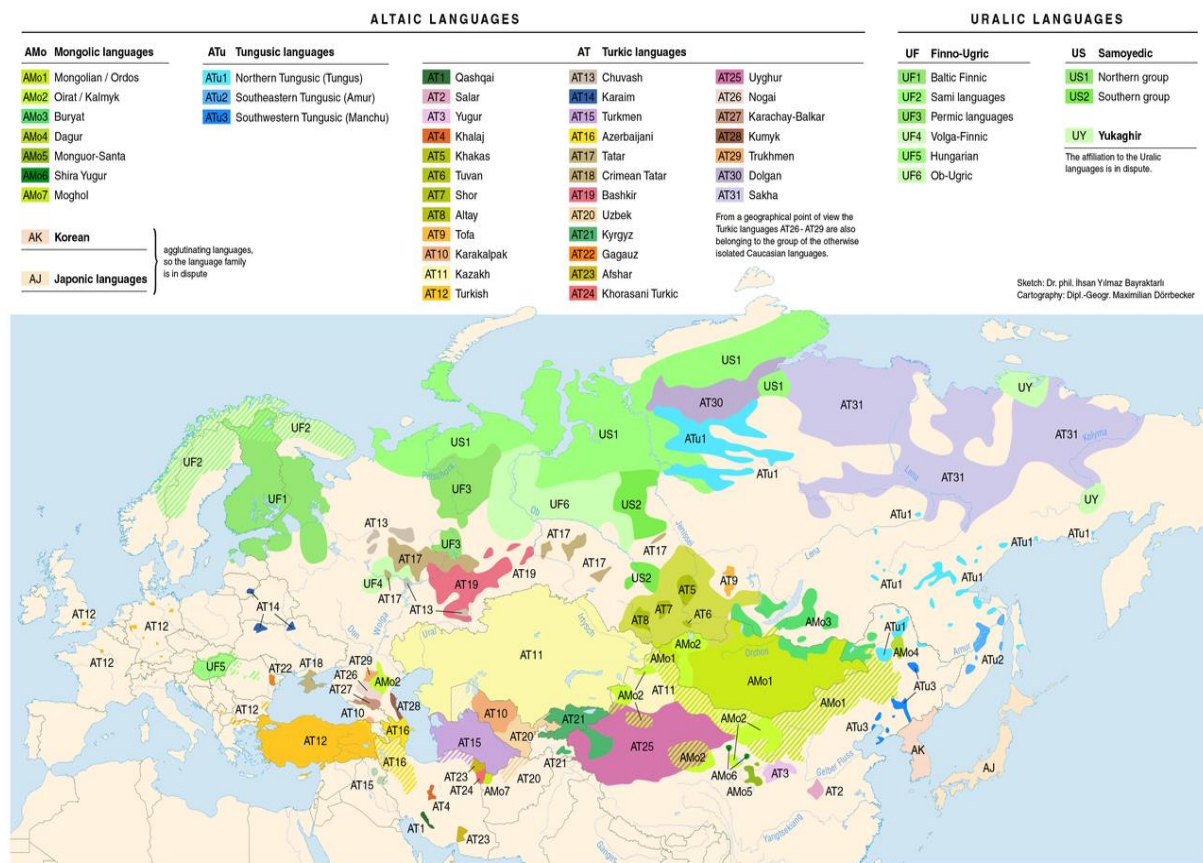
Figur 3- Sentral-Asia før Sovjetunionen (Encyclopædia Britannica 1998).

Sovjettiden

Sovjettiden førte til mange forandringer i Kirgisistan og til det kirgisiske folket, som ble opplevd som både positive og negative (Chotaeva 2005:45). Sommeren 1918 var Bolsjevikstyret etablert i Kirgisistan, og borgerkrig brøt ut i samme år, og varte helt til 1924 (ibid.:47). Da borgerkrigen var over begynte industrialiseringen, økonomiske reformer meste kjent som NEP (New Economic Policy), kollektiviseringen, og den nasjonale territoriale avgrensningen i 1924 som skapte de landegrensene, som også er gjeldende i dag. Før 1876 var Kirgisistan enten underlagt et khanat, eller som en del av det som tidligere het Øst-Turkestan. Da landegrensene ble trukket opp fra 1924 av, ble det ikke tatt hensyn til at mange ikke var på «riktig» side av grensen, og mange kirgisiske nomader og reisende fikk plutselig et annet statsborgerskap enn det kirgisiske. Disse fikk ikke komme tilbake, da de befant seg på feil side, og måtte bli boende i det landet der de oppholdte seg. I tillegg oppstod det noen enklaver på kirgisisk territorium befolket av usbekere eller tadsjikere, som er enda gjeldende i dag. Grensene ble trukket opp etter etniske grenser, basert på Sovjetunionen sin folketelling og lokale ledes anbefaling. Det foregår i dag en frivillig relokalisering av kirgisere som bor i de veldig værharde pamirfjellene, for å være nærmere sykehus og skoler, i tillegg har de en høy

spedbarnsdødelighet av bl.a. klimatiske årsaker. I dag bor det etniske kirgisere i Kina (Xinjiang provinsen, gamle øst- Turkestan), Tadsjikistan og Afghanistan (Pamirfjellene), Usbekistan og Kasakhstan.

Hvorfor var det viktig å få disse landegrensene trukket opp innenfor unionen, når de alle tilhørte Sovjetunionen uansett? Her finnes det en del teorier som omhandler makt, folketelling gjennomført på ordre fra Moskva, og klassikeren splitt-og-hersk-strategien, noe jeg kommer tilbake til i teorikapitlet. Sovjetunionen og ideologien de førte, marxistisk-leninisme, blir tatt opp i teorikapitlet, men det er ingen tvil om at mange av de holdningene og merkelappene satt på folk ble produsert under sovjettiden, og ivrige var selv de på å kategorisere mennesker og gi dem en etnisitet og en nasjonal tilhørighet.

Figur 4- Kart over de de altaisk-uralske språkene, inkludert de tyrkiske språkene (Wikipedia 2017).

Bisjkek (da Pisjkek) vokste fra en liten militær utpost etablert i 1825 av Kokand-khanatet som en beskyttelse mot opprørske kirgisere og andre ytre fiender, til det kom under russisk styre i 1876. Bisjkek, hovedstaden i 1926, da kalt Frunze etter en kjent sovjetisk kommandant, og fra 1991 Bisjkek (Chotaeva 2015:37,62; Korth 2005:63). Det meste av industrien ble lagt til

Bisjkek og Chui fylket hvor Bisjkek er det administrative setet. I det Kirgisistan ble en del av Sovjetunionen og Bisjkek utpekt som hovedstad har folket flyttet inn til byen, for det der de etablerte og bygde universiteter, boliger, jobber og skoler. Fram til frigjøringen og selvstendigheten i 1991 var Bisjkek dominerende russisk (etnisk), med forhold 6:4 til russernes fordel. I 1989 bodde enda 62 % av den kirgisiske befolkningen ruralt. 70 % av russerne bodde urbant, i hovedsak i Bisjkek og Karakol⁶ (Landau 2001:26,36). I dag er det motsatt, og de fleste innbyggerne i Bisjkek er kirgisere, etter en masseflukt av russere på begynnelsen av 1990-tallet, mens i 1989 snakket kun 23 % av kirgiserne i Bisjkek kirgisisk (Landau 2001:66). Derfor er Bisjkek enda i dag russiskdominert språklig, og blir betegnet som «den siste russiske øya» i Kirgisistan, da reformer og løfting av det kirgisiske språket har gått sakte framover. Da de første slaviske bosetterne kom rundt 1900-tallet for å drive jordbruk eller industri, blandet de seg ikke med de lokale kirgiserne. Russerne levde i dalene og der det var sletter, mens kirgiserne forble i fjellene som nomader og ekletister. På denne måten ble det ingen språk- eller religionsutveksling, og da kirgiserne kom ned fra fjellene måtte de lære seg russisk, mens det aldri ble forventet kirgisisk av russerne. Denne holdningen er fortsatt vanlig i dag, til tross for obligatorisk kirgisisk i alle skoler (se Korth 2005).

Ideen om å bygge opp en sosialistisk stat med likheter og muligheter for alle ble i hovedsak godt mottatt av mange, og denne perioden sørget for en politisk, økonomisk og kulturell utvikling, med sine ulemper. Det mest positive må være at analfabetismen tok slutt, ca. 1950 og at kirgisisk ble et skriftspråk. Folketellingen fra 1897 beregnet at ca. 0,8 % av de nomadiske kirgiserne kunne lese og skrive, noe som var enda lavere enn andre deler av Sentral-Asia (2,1–4,8 %) (Korth 2005:67). I tillegg ble industrien utviklet i løpet av sovjettiden, og det ble skaffet arbeidsplasser og boplasser for folk som flyttet til byene og bosatte seg. All denne utviklingen hadde sine ulemper, og sovjettiden var hard for mange. Det skal ikke skjules at veldig mange døde i denne perioden, på grunn av feilslått politikk av kollektiviseringen, hungersnød (spesielt i Kasakhstan⁷), tvangsflytting, fengsling, drap av mennesker som ble sett på som en trussel for regimet, folk som bare forsvant, mennesker som ble deportert til Sibir, tvangsbosetting av nomader som til gjengjeld ble gitt utdanning, ofte på russisk. Samtidig er det mange eldre som

⁶ Administrative og den største byen i Issyk-Kul fylket, øst for Bisjkek på grensen til Kina.

⁷ 1929–34 var det hungersnød i store deler av Sovjetunionen etter feilslåtte jordbruksplaner, og spesielt på de kasakhiske steppene døde folk som fluer. De sultet i hjel på togsporene, og ute på steppene.

husker sovjettiden med stjerner i øynene, fordi det var stabilt, trygt og stor likhet blant folk, alle var like fattig. Det var stabilt og trygt så lenge du fulgte ordrene som ble gitt, rapporterte hvis man så noe mistenkelig og gjorde det man fikk beskjed om. Direkte frihet og valg var det ikke, men stabiliteten var viktig, og tilgang på jobb. Perioden etter 1991 var dramatisk, da Kirgisistan egentlig ikke ville bli selvstendig, og de stemte imot å gå ut av Sovjetunionen med 94,6 %, og ville forbli en del av Sovjetunionen eller hva som ville bli skapt i etterkant (Landau 2001:12). Friheten kom som et sjokk, og den sittende regjeringen, utnevnt og trent av sovjet var ikke forberedt på tiden som kom, med økonomisk og sosialt kaos i hele landet. De møtte veggen. Etter omtrent 70 år under noen andre sitt styre, skulle de plutselig klare seg selv.

Alfabet- og skolereformer

'The fate of the language is the fate of the people'
Kyrgyz saying
(Landau 2001:epigrafi)

Skriftspråk var lite utbredt i området, og veldig få kunne skrive og lese før Sovjetunionen kom og laget skoler og skriftspråk til de muntlige språkene. Skriftspråk for de fleste minoritets-språkene i Sentral-Asia og Sibir eksisterte ikke før Sovjetunionen ble opprettet, og begynte koloniseringen og utdanningen sin blant de «... previously backward peoples in the USSR» (Baskakov 1960:15). I 1928/9 tas det latinske alfabetet, eller UTLA (Unified Turkic Latin Alphabet) i bruk for det kirgisiske språket, dette for å begrense innflytelsen fra det arabiske og pan- islamisme, noe Sovjetunionen var redd for og tok avstand ifra (Wurm 1954). Dessuten ble latinsk sett på som det moderne språket som ville vende landene mot vitenskap og internasjonalisme, og overgangen var gjennomført i 1931. Dette forandrer seg ganske kraftig rundt ti år senere, og i 1940 blir det kyrilliske alfabet innførte over hele Sovjetunionen for de aller fleste språkene. Det er i disse tider at skolereformene og holdninger til etniske språk tar en politisk vending mot standardisering og sovjetisering. Dette ser man bl.a. ved at russisk blir obligatorisk i skolen fra 1938, og det er en gradvis utvikling fra mange skoler som underviser på lokale og små språk, til en sentralisering av dominerende russiske skoler. Landau (2001:54) viser at språkpolitikken går fra et sentrifugalt til et sentripetalt fokus⁸, og at det i 1937/38 ble undervist på mer enn 70 språk i Sovjetunionen.

⁸ Senter i den betydningen er Moskva.

Kampen om språket ble en kamp om makt og etnisitetsdominans. Under Lenins styre var målet å bli kvitt analfabetismen, og Sovjetunionens leder mente da at den beste måten var å undervise på folkets morsmål. Når analfabetismen var overvunnet, og folket ble fastbosatt senest 1940–50, satte russifiseringen i gang for fullt. Denne russifiseringen av skolene, og språket brukt i dagliglivet og det offentlige rom, gir en pekepinn på hvilket språk og ergo hvilken etnisitet som har makten. Russisk ble valgt som et fellesspråk (*lingua franca*) for Sovjetunionen og som interkommunikativt språk blant sovjeterne. Juridisk sett var alle språkene likeverdige (*de jure*), men i realiteten (*de facto*) var russisk det dominerende språket på alle nivå(er). På denne måten, og med flere russiske skoler tilgjengelig ble en stor del av majoritetsbefolkningen og andre minoriteter russofile, altså russisktalende, hvorav russisk ble betegnet som *koine*, eller det dannende fellesspråket (Landau 2001:55). Dette er med på å drive befolkningen mot det ultimale målet: *homo sovieticus*⁹, altså det sovjetiske mennesket som lever i fred i den kommunistiske unionen kalt Sovjetunionen med fellesspråket russisk, selve moderspråket for det multinasjonale imperiet (Korth 2005:89; Hvoslef 1997; Mastuygina 1996:13). Først i 1989 får kirgisisk status som statspråket i Kirgisistan, mens russisk blir det offisielle sovjetspråket i 1990 (*ibid.*:62).

Navneendringer til Kirgisistan¹⁰

Grensene som ble trukket av Sovjetunionen i 1924, har ikke endret seg siden da, men navnene på områdene har variert med tiden. Kirgiserne selv har aldri klart å samle landet og forene stammene, og har på den måten blitt inkorporert i andre stater, før de i 1991 ble selvstendig. Territoriet til Kirgisistan som er i dag, er et mye mindre område enn det området kirgiserne faktisk bor på, og det territoriet som var anerkjent som kirgisisk har blitt drastisk innskrenket. I grove trekk har navnet forandret seg i takt med annektering, store politiske omveltninger, revolusjoner og i forbindelse med alfabetreformer. Da russerne kom inn i Sentral-Asia mot slutten av 1800-tallet var området kjent som Turkestan, og Kirgisistan ble en del av Øst-Turkestan sammen med Xinjiang-provinsen i Kina. I 1918, rett før borgerkrigen i

⁹ Dette er et begrep som ble tatt i bruk fra 1970-tallet, og stammer egentlig fra en tegneserie, mens som er blitt brukt mye i ettertid, både ironisk og seriøst. Det betegner selve idealmennesket: sovjetmennesket som lever i tråd med marxistisk-leninistisk teori og har oppnådd kommunisme.

¹⁰ Jeg velger her å følge Chotaeva (2015) sine navngivninger, da de varierer litt etter oversettelse og forfatter. Ordene oblast, provins og republikk blir brukt om samme navn for de korresponderende årene som forfatterne er enige om.

Sovjetunionen brøt ut, og etter det store opprøret i Sentral-Asia i 1916, fikk regionen navnet *Turkestan Autonomous Soviet Socialist Republic*. Da grensen ble trukket opp i 1924, og etter press fra kirgisere, og basert på Sovjetunionens folketelling ved utsendinger fra Moskva, sendt for å kartlegge befolkningen fikk kirgiserne sitt eget område, eller en provins kalt *Kara-Kyrgyz Autonomous Oblast*¹¹. Kara-Kyrgyz er her dagens kirgiser, mens dem som vi kjenner som kasakherne ble kalt kirgiz; ikke ble det forsøkt å skille disse to, da de kulturelt og språklig er like. Den største forskjellen er at kasakherne (da kirgiz) var steppenomader, mens kirgiserne (da kara-kyrgyz) var nomader som bodde i fjellene sør for de kasakhiske steppene (Korth 2005:62). En ny navneendring skjer i 1925 til *Kyrgyz Autonomous Oblast*, i 1926 igjen til *Kyrgyz Autonomous Republic*, og i 1936 skjer den siste navneendringen i sovjettiden for Kirgisistan og blir til *Kyrgyz Soviet Socialist Republic* (Chotaeva 2015:53; Landau 2001:26; Korth 2005:134; Hvoslef 2002:18).

Først i 1993, to år etter selvstendigheten, og med en ny grunnlov skrevet fikk Kirgisistan sitt nye navn: Den kirgisiske republikken (kirgisisk: **КЫРГЫЗ** Республикасы, russisk: **Киргизская** Республика). Legg her merke til den viktige forskjellen av hvilken bokstav som er nummer to i navnet, **ы** (y) versus **и** (i). Her er det viktig å skjønne bakgrunnen for å bytte navn fra *kirgiz* til *kyrgyz*. Stavelsen med *i* er den russiske versjonen av navnet, og er basert på hvordan russerne har uttalt navnet på kirgiserne og hvordan de valgte å stave det. Denne forskjellen blir tydeliggjort i empirien, der jeg gir eksempler på hvordan kirgiserne selv differensier på bruken av ordene. I 1993 da navnet ble forandret, var det bevisst at *i*-en ble byttet ut med en *y* i både navnet på befolkningen og landet. Dette har to hovedårsaker: én var å ta avstand fra den tradisjonelle russiske beskrivelsen til den som passer på kirgisisk og basert på hvordan kirgiserne selv uttaler navnet; den andre, mer omstridte grunnen var for å ta tilbake makten fra russerne og ta eierskap til navnet sitt. Å bruke ordet feil kan bli sett på som et slags forræderi og at man er russifisert. Det kan også bli brukt som en fornærmelse på kirgisere som ikke kan kirgisisk, eller noe noen russere sier bevisst for å provosere. Det ligger mye makt og følelser i

¹¹ Oblast betyr fylke på norsk. I andre kilder slik som Landau (2001:26) blir ordet region brukt, mens i Korth (2005:134) blir betegnelsen provins brukt. Hva som er den korrekte oversettelsen og betegnelsen vites ikke, men selvstendig er de enda ikke, da området er styrt av russere sendt fra Moskva.

hvordan ordene er uttalt og skrevet, og dette er et grep som er tatt for å prøve å avkolonisere, avrussifisere og avsovjetisere (Korth 2005:121; Landau 2001: 26; Hvoslef 2002: 8).

Hvis man derimot går til russiske kilder, får man en annen versjon. I *An ethnic history of Russia* (Mastyugina 1996:40) blir det forklart, på en litt fornærmet måte, at navnet ikke er forandret på grunn av etnisitet og språk, men som et hån mot det russiske språket, da den kirgisiske versjonen ikke er like lett for en russer å uttale og skrive. De mener også at den nye skrivemåten ikke er realistisk heller, men mer enn maktdemonstrasjon, og selv om mange i media bruker den offisielle versjonen, er den gamle russiske fortsatt mye i bruk, spesielt blant eldre.

Navnet og navngivning spiller en viktig rolle, og er en brikke i maktspeillet om dominans og «korrekt» etnisitet og språk. Dette viser og til holdninger til det russiske språket og kulturen blant russerne selv, som omtaler russisk som det mest utviklede språket og om seg selv som «...the great Russian people» (Baskakov 1960).

Lederskap og ideologi

Alle disse nye reformene og reglene rundt språkpolitikk står i en korrelasjon til samfunnsforandringene og navneendringer på selve landet og området. Navneendringer, forandringer i språkpolitikken, skolereformer og økonomiske tiltak skjer parallelt med Sovjetunionens forandringer i politikken, lederskap og ideologi. På den måten er også etnisitetsbegrepet blitt forandret, omformulert og skapt av styresmaktene, da det først etter 1924 ble skapt nasjoner og deres titulærbefolkning, som en del av veien mot å skape *homo sovieticus*. Den marxistisk-leninistiske ideologien har ikke hatt en klar retning hele tiden, og holdninger omkring nasjonaliteter og minoriteter forandret seg drastisk gjennom årene, men med et endelig formål: kommunisme.

Etter 1991 skjer det mange forandringer, både økonomisk og for det kirgisiske språket som øker i popularitet, og flere kirgisiske og usbekiske skoler åpner. Mange skoler gir parallell undervisning, det betyr at elevene er delt inn i kirgisiske og russiske grupper, og får undervisning på hvert sitt språk, men på samme skole. Dette fenomenet er i dag enda populært i store byer som Bisjkek, Karakol og Osj hvor det er enklere å få tak i gode lærere. Likevel for mange er tiden etter frigjøringen språklig vanskelig og komplisert, fordi mange av de høyere utdannede som holder hjulene i gang, er russere; mange av disse forlater landet. Kirgisistan mistet mye av den russiske arbeidskraften sin da ca. 50 000 russere forlot Kirgisistan bare i 1993, i tillegg til den store arbeidsutvandringen av kirgisere til Russland, som var på sitt høyeste

i 1992–1994; da ble det ikke mange igjen til å bygge landet videre da det kollapset i 1991. De sliter dermed med mangel på arbeidskraft, lærere, økonomisk for å gjøre forandringer og innføre reformer, og det er lite med gode kirgisisklærere. Interessen og stoltheten rundt det kirgisiske språket roer seg dermed ned mot slutten av 1990-tallet, og russisk som undervisningsspråk blir igjen populært i forbindelse med jobbmuligheter og høyere utdanning i Russland. 1988 ble 53 % av barna undervist på kirgisisk, og i 1993/4 steg dette til 63,4 % (med unntak av Bisjkek, hvor kun 7 % kirgisisk har steget til kun 12,5 % i 1996/7). Bisjkek forblir russiskdominert, til tross for størst økning i prosentandel. I resten av landet stiger interessen og begeistring for det kirgisiske.

Interessen for det tyrkiske språket, og med økonomisk støtte fra Tyrkia, økte antall tyrkiske skoler, i hovedsak videregående skoler drastisk etter 1991. I dag er det to universiteter¹² i Bisjkek som har undervisning første året på kirgisisk, og de resterende årene på tyrkisk, da det ikke finnes høyere utdanning kun på kirgisisk. Disse to er unntakene i den russiskdominerte verden av høyere utdanning i Kirgisistan, og introduksjonsfag blir gitt på kirgisisk, for å få en lettere overgang til tyrkisk på et høyere nivå. I tillegg finnes det noen skoler med undervisning på usbekisk, spesielt i sør, og et kirgisisk-usbekisk universitet i Bisjkek.

Russisk blir først gitt en status i Kirgisistan i 2000, da som et offisielt språk, og til bruk i det offentlige og som et kommunikasjonsspråk. Denne loven ble godkjent etter mange års kamp fra de russiske og kirgisiske som har russisk som sitt førstespråk, og har blitt godkjent for å hindre flere russere i å forlate landet og ta med viktig arbeidskraft.

På grunn av den høye andelen russere som enda bor i Kirgisistan, er det ikke blitt gjort et ordentlig forsøk på å forandre skriftspråket for kirgisisk fra kyrillisk tilbake til latinsk, til tross for at land som Usbekistan og Turkmenistan har byttet skriftspråk allerede, og Kasakhstan¹³ er underveis i denne prosessen (Landau 2010:28). Hva som skjer med minoritetsspråk nevnes ikke, da språkpolitikken i første omgang kun gjelder hovedspråkene, og ikke de andre eksisterende mindre språkene som er i bruk i landet. I Kirgisistan blir ikke en ny alfabetreform

¹² Manas universitet og Ataturk-Alatoo universitet.

¹³ Nyheten om at kasakhisk skal bytte skriftspråk ble offentliggjort først i 2017, og president Nursultan Nazarbayev har et mål om at denne prosessen skal være ferdig i 2025 (Cohen 2017, Rysaliev 2017).

satt i gang med det første, da dette ikke er en prioritet, og landet sliter med høy korrupsjon, høy arbeidsledighet og en konstant trussel om etniske konflikter, spesielt i sør.

To revolusjoner: 2005 og 2010

Etter selvstendigheten i 1991, er det to hendelser som må nevnes: revolusjonene i 2005 og 2010. Begge disse revolusjonene skjedde i forbindelse med presidentvalg, der den sittende presidenten ikke ville gå av frivillig, men prøvde å manipulere grunnloven til sin fordel. Grunnloven sier at man maksimalt kan sitte i to perioder, totalt åtte år. Både Askar Akayev som ble valgt i 1991/2 og Kurmanbek Bakiyev som tok over i 2005, etter den første revolusjonen, ble for griske og maktlystne, og mye fokus på makt til familien. Stamme- og regionstilhørighet spiller også en rolle her, da folk har en tendens til å støtte kandidaten basert på regionstilhørighet, og ikke politikken de vil føre. Misnøye fra folket, forskjellsbehandling av regioner og mellom nord/sør økte også i løpet av styret deres, noe som førte til etniske opprør og revolusjon begge gangene. Spesielt i 2010 var det et stort etnisk opprør mellom usbekere og kirgisere i Osj, den største byen i sør, som forårsaket mange døde, interne flyktninger og emigrasjon av usbekere til Usbekistan.

Disse to revolusjonene gir en innsikt i den til tider etniske spenningen i Kirgisistan, og spesielt i sør på grensen til Usbekistan i Ferganadalen. Noen av grenseområdene, spesielt i sør er til tider problematisk, og avgir enda en del spenninger tilknyttet noen av overgangene, og den nomadiske befolkningen sliter med å forholde seg til grenser, da dyrene må ha mat og områder. En annen årsak til urolighetene i sør, og ved grenseovergangene er at smuglingen av narkotika som er produsert i Afghanistan passerer igjennom dette passet fra Tadsjikistan. Dette fører til uroligheter, da det er mye penger involvert, korrupsjon og er noe som øker sikkerhetskontrollen ved grensene og sjekk av reisende.

Oppsummering

Til høsten er det et nytt presidentvalg i Kirgisistan, og det er alltid en sjanse for nye uroligheter, men ikke en ny revolusjon, skal jeg tro informantene mine. Kirgisisk er et obligatorisk fag i skolen, men mange russere benekter fortsatt for at de behersker det kirgisiske språket. Bisjkek er fortsatt russiskdominert, i hvert fall i det offentlige rom, men kirgisisk blir mer normalt å høre i gatene. Mange jobber i dag krever at man er trespråklig: kirgisisk, russisk og engelsk. Dette har ført til et oppsving i popularitet for å lære seg grunnleggende kirgisisk, eller i det

minste å ha det på papiret. Fremmedspråk er blitt mer vanlig, og mange unge er i dag ivrig på å lære seg flere språk, slik at de kan jobbe, studere og reise utenom det post-sovjetiske rommet.

I dette kapitlet har jeg gjennomgått historien til Kirgisistan med et fokus på språk, etnisitet, alfabet- og skolereform, navneendringer, definisjoner og betydninger av ord og uttrykk. Historien til Kirgisistan har hatt en stor overgang fra et nomadisk stammesamfunn via Sovjetunionen og til et selvstendig land i dag. I løpet av denne tiden har kirgisisk blitt et skriftspråk, først på modifisert arabisk, så latin, og nå kyrillisk. Dette kan forandre seg fort, da de kan bestemme seg for å gjøre som Kasakhstan. Landet har endret navn mange ganger siden de fikk landegrenser, og kirgiserne fikk sitt eget landområde, og seneste i 1993 til dagens Kirgisistan. Fokuset er bevisst valgt for å reflektere og gi en pekepinn på hva som kommer senere og som er i fokus for oppgaven min. Denne vinklingen kunne vært på presidentbytter, kriger, politikk osv., men dette er et utvalg, da jeg ikke har tid eller plass til en mer omfattende historie. Kilder som omhandler Kirgisistan direkte er vanskelig å finne, da det er et relativt nytt land, og ikke det landet som det er gjort mest forskning på. Her har jeg samlet sammen det jeg har tilgang på for å belyse hva dere må vite for å få et innblikk og forståelse av dagens etniske og språklige situasjon i Kirgisistan.

Nord-Norge og Kirgisistan er ved første øyekast ganske ulike. Ser man til historien, og behandling av lokalbefolkningen, ser man noen likhetstrekk (som blir bedre belyst i neste kapittel): frarøvelsen av språket, pastoralister og nomader, kolonisert, sett ned på, og et stigma knyttet til etnisitet og språk. Disse faktorene er enda relevante for begge steder, både for dagens samfunn og dets historie. Det mønsteret som er om relasjoner mellom majoritet og minoritet, sett i et språklig perspektiv, er et mønster man finner i mange samfunn, hvor språket er en viktig del av identiteten. Ved å trekke denne parallellen til nord, er situasjonen for kirgiserne enklere å forstå for de fleste lesere.

3 En teoretisk tilnærming: makro- og mikronivå

Innledning

*Historieskrivning är ett maktmedel
(Borg 2016:16).*

Dette teorikapitlet har to deler: én del om marxismens fortolkning i Sovjetunionen (makronivå) og én del om handling og mellommenneskelige relasjoner (mikronivå). For å forstå det kirgisiske samfunnet i dag, må man se sammenhengen mellom den politiske historien til landet, og relasjoner mellom mennesker i landet, og hvordan de oppstod. Helheten, og flere nivå-strukturer i samfunnet er viktige å se og forstå for argumentene mine og analysen av de unge kirgiserne i Bisjkek. De unges språkvalg og oppfattelse av egen identitet og etnisitetstilhørighet er mer kompleks enn hvilket språk de snakker best. Valg og bruk av språk må ses i det store bildet, og omhandler historie, etnisitet, identitet og oppvekst.

Del én består av diskusjon på et makronivå som omhandler teorier omkring marxisme og hvordan den ble tolket i Sovjetunionen. Her blir man presentert for begrepene sovjetisme og *homo sovieticus*, som gir svaret på hva det ideelle sovjetmennesket er, (som ble) forsøkt realisert under sovjettiden, med en marxistisk-leninistisk teori. Videre viser teksten til hvordan dette ble utført og løst i Kirgisistan, og til slutt en diskusjon omkring nasjonsdannelsen til Kirgisistan med fokus på teorien til Ernest Gellner (1988, 1998) og det forestilte fellesskapet til Benedict Anderson (1991), i regi av første kapitlet i boken *Asian forms of the nation* (1996) av Stein Tønnesson og Hans Antløv.

Del to handler om teorier på et mikronivå, om handling og relasjoner mellom mennesker. Dette er for å vise relasjon mellom språk og etnisitet, og hvordan disse faktorene er med på å påvirke og skape nivåer og strukturer i samfunnet blant både kirgisere og russere. Stikkord for dette vil være makt, skam, stigma og symbolisme. Her vil jeg bruk et større utvalg av forskere og teorier for å vise til sammenhenger mellom språkbruk og etnisitet, og hvordan de påvirker hverandre positivt og negativt. I denne delen blir parallellen til det samiske brukt, da de har mange fellestrekk omkring følelser tilknyttet språk, og historien tilknyttet språkbruk, samt konsekvensene av språkpolitikken på et personlig og relasjonelt nivå.

Jeg hadde egentlig tenkt å gjøre en sammenligning mellom samer og kirgisere, angående posisjon og makt til staten, og hvordan dette påvirket individet. Det jeg oppdaget da jeg leste

teori og artikler skrevet om samer, er at sammenligningen ikke er så enkel. På et makronivå i dagens samfunn, er ikke dette sammenlignbart, da samer er en minoritet i antall i forhold til nordmenn, de bor i hovedsak i det som betegnes som Sápmi¹⁴, og de skiller seg ikke utseendemessig ifra nordmenn. Kirgiserne derimot er den største etniske gruppen i Kirgisistan, de skiller seg nevneverdig i utseende fra russerne, og bor over hele landet, inkludert i andre land slik som Kina og Afghanistan.

Derimot har de flere likhetstegn på mikronivå. De har over lenger tid kjempet mot en større og sterkere overmakt, de har mistet språket sitt eller kan det begrenset, de er blitt kolonisert, og levestilen og språket deres har over lenger tid blitt sett ned på og betraktet som bakstreversk. Når det kommer til skam og stigma tilknyttet sin etnisitet og språk, og hvordan individer føler seg på bakgrunn av oppveksten sin, da ser vi likhetene. Det symbolske i form av klær, mat, og holdninger har vært en viktig del av identitetsdannelse og tilknytning til sin etnisitetsgruppe, og ikke minst språket i dens symbolske betydning og makten det gir. Ser man på individer har de mye til felles, men ikke nødvendigvis nevneverdig på et makronivå i dagens samfunn. Fokuset i denne teoridelen er det symbolske som gjenspeiles i maktfordelingen, som igjen gir flere roller og skalaer i samfunnet.

Del 1: en nasjon og en etnisitet blir til

Nasjonsdannelse i Sentral-Asia har skjedd i nyere tid, og har oppstått parallelt med Sovjetunionen. Den sovjetiske versjonen av nasjonsbygging var basert på marxistiske prinsipper, som ble utviklet og tilpasset til marxistisk-leninistiske prinsipper. Jeg vil i dette underkapitlet diskutere hvordan Kirgisistan ble til som nasjon og kirgiserne som en satt etnisitetsgruppe, ved å se på sovjetiske teorier omkring nasjonsbygging og målet deres med Sovjetunionen. Ved å vise til den sovjetiske versjonen og forklaringen på et makronivå, kan man se en sammenheng fram til i dag omkring holdninger blant russere om kirgiserne, og vice versa, for den er ikke tilfeldig.

Sovjetisk etnografi har hatt et fokus på klassifisering av raser, fysisk antropologi (se f.eks. Northrop 2003), og at historien har en lineær utvikling med trinn som fører til modernitet og til slutt selve idealsamfunnet kommunismen (Bromley 1974). Evolusjonsteorien står som en sterk

¹⁴ Sápmi dekker i Norge kun Nord-Norge og trøndelagsfylkene, ikke hele landet.

teori, og går som hånd i hanske med den kommunistiske teorien om utvikling av samfunn. Denne teorien ble selve grunnlaget for Sovjetunionens pådriv blant de sentralasiatiske republikkene og planen for disse landområdene. Hvordan inkorporere store landområder og folket som bor der ikke er forent, eller snakker samme språk, og har forskjellige levemåter? Ifølge leder Lenin, som tok over makten og etablerte Sovjetunionen etter revolusjonen og styrtingen av tsardømmet i 1917, begynner alt med klassifisering og kartlegging.

Marxisme, leninisme, sovjetisme

Den marxistiske utviklingsmodellen har fem stadier: primitive samfunn, slavesamfunn, føydalismen, kapitalismen og sosialismen. Når disse fem stadiene er fullført er man i mål: kommunismen. Denne pyatismen (femdeling) er hva Lenin og Stalin baserer seg på, og bygger den videre til en marxistisk-leninistiske modell, som er grunnlaget i «Lenin–Stalin-nasjonalistisk politikk» (Baskakov 1960:10). Med denne politikken skulle Sovjetunionen bygges, stein for stein, trinn for trinn. Utnyttelsen av folket skulle opphøre; alle skulle lære seg å skrive og lese; bort med fremmedgjøringen forårsaket av kapitalismen; frelse og et godt liv var mulig for alle: bare de ble kommunister. Hele Sovjetunionen skulle igjennom en totalisering, hvor alt skulle kontrolleres og registreres med full kontroll. Lenin mente at for å oppnå kommunismen måtte man danne nasjoner først, å senere danne selve sovjetet og det sosialistiske idealsamfunnet. Kirgisistan skulle aldri bli en selvstendig stat, men de skulle først bli en nasjon, som senere skulle absorberes inn i Sovjetunionen og forsvinne, da de til slutt skulle bli en sovjetstat. Derav kommer uttrykket «*national in form, socialist in content*», noe som oppsummerer de fleste sovjetiske republikkene. Roy (2000) trekker in Bourdieu sitt begrep *habitus*, at når de nye nasjonene og etnisitetene ble så implisitt en del av jeg-et, da kunne man klatre videre på utviklingsstigen.

Den marxistiske modellen er en ideologisk utopi, da alle samfunn er forskjellige, og ikke følger en forutbestemt utvikling lik de andre samfunnene rundt seg. I tillegg er modellen basert på samfunn i Europa og Nord-Amerika, ikke nødvendigvis resten av verden, altså er den eurosentrisk og ikke universell, selv om marxistene gjerne vil at den skal bli oppfattet. Fem stadier dekker ikke hele verdens utvikling, men blir generalisert fra et eurosentrisk ståsted. Gellner (1988) på sin side er mer åpen til en tredeling, eller trinitiaistisk deling av verdenshistorien, og kommer med en kritikk av den marxistiske modellen, som ikke tar hensyn til andre verdensdeler slik som Asia, og utviklingen der. En tredeling av historien er slik: jakt- og samlersamfunn (*foraging*), jordbrukssamfunn (*agrarian*), og det industrielle samfunnet

(*industrial*). Problemet med denne versjonen er at kapitalismen og kommunismen blir satt i samme boks, noe som ikke er sammenlignbart, samfunnstypemessig for en marxist. Sånt blir det ramaskrik av. Fokuset på en moderniseringsmodell og at et folkeslag og en nasjon skal utvikle seg i en spesifikk retning og etter noen retningslinjer, er en ide som ikke blir brukt i dag, da verdenssamfunnet er for komplekst til å gjøre slik en forenkling. Denne modellen for et samfunns utvikling er for mange kolonister en unnskyldning til å gripe inn, å «korrigere» riktig utvikling, og bidra med at utvikling går i riktig retning og fort

Sovjet hadde ett mål: kommunismen. Veien dit ble brutal for en del etnisiteter og folk som ikke var enig med regimet, for mot kommunismen skulle alle uansett. Det startet med gode ideer om likhet for alle språk og etnisiteter i unionen rett etter Lenin kom til makten. Etter Stalin kom til makten etter Lenins død, gikk styringen i en mer totalitær retning, basert på marxistiske teorier, og da med russisk som hovedspråk og fokus. På 70/80-tallet ble begrepet *homo sovieticus* etablert som det nye begrepet for et sovjetmenneske, idealpersonen.

What was stamped on the South was neither communism nor socialism, but Sovietism: Sovietism is a form, an apparatus, a technique of power and an organisation of the social which is permanently out of step with ideology on which is supposedly based, like a film out of synch with its sound-track..
(Roy 2000:XV)

Den makten og kontrollen som Sovjetunionen utøvde over borgerene sine er mer komplisert enn som så. Denne typen kolonisering som Sovjetunionen førte over republikkene, blir av Martin (2001) kalt *affirmative action empire*¹⁵, som betyr at de satte de lokale til å styre nasjonene og titulær-etnisiteten deres, men de var fortsatt en del av det store imperiet Sovjetunionen. De hadde lokal makt og innflytelse til å velge en leder, såfremt de var kommunister, men dette var en indirekte makt, da retningslinjer kom fra toppen, kjernen i imperiet: Moskva. Lenin selv var ikke tydelig på hvilket språk som skulle være hovedspråket i den nye nasjonen, men med Stalin ved makten var det ingen tvil lenger: russisk skulle være hovedspråket i Sovjetunionen. «... *the great Russian people* ...» med velutviklet russisk, modernitet, ideologi, og med en sterk og stor leder skulle ta republikkene til høyere nivåer (Baskakov 1960:4).

¹⁵ Direkte oversatt: kvoteringsimperium.

Sovjetunionen i Kirgisistan

I 1924 blir grensene til dagens Kirgisistan trukket. Ved hjelp av en kartlegging av hele Sovjetunionen, basert på spørreskjemaer sendt ut fra Moskva, bestemmer de i Moskva grensene for de nye sovjetrepublikkene (Martin 2001). Slike folketellinger gir utslag på hvor etnisitetsgrupper skal bosette seg og hører hjemme (Anderson 1991). Det blir tidlig kartlagt at kirgiserne, som de fleste andre sentralasiaterer, er et enkelt folk, bakstrevske, kunne ikke skrive, og henger bak utviklingsmodellen for samfunn som Sovjetunionen baserer seg på (Baskakov 1960:15). De må løftes, de må hjelpes, de må utdannes, de må dannes, og ikke minst: de må ha som et endelig mål for rasen deres og alle andre i Sovjetunionen å bli gode sovjetborgere og kommunister.

Det er to fortolkninger som er pågående debatter blant historikere som er viktig å diskutere i henhold til hvordan de fem sentralasiatiske republikkene ble skapt og hvorfor. Den første omhandler splitt-og-hersk-strategien sendt fra Moskva, den andre om dobbelassimilering (Roy 200, Martin 2001). Disse debattene er ikke motsetninger, men utfyller hverandre, i at de i Sovjetunionen etterfølger hverandre under etableringen av republikkene. Før 1917 var Sentral-Asia styrt av flere khanater, hadde flere viktige handelsposter, og hadde tidligere en del av silkeveien fra Kina til Europa. De var i hovedsak tyrkisktalende, med unntak av tadsjikerne som er persisktalende; muslimer; og var stammebasert med mange ikke-fastboende, med uklare linjer omkring språk og etnisitet. De kunne derfor etablere seg som en stor gruppe, eller deles inn i mange små enheter, alt ettersom hvem fienden var og hvor de kom fra. Befolkningen i Sentral-Asia var derfor ganske dynamisk og tilpasningsdyktig med mange potensialer.

Splitt-og-hersk-teknikken er omstridt den dag i dag, og ikke alle er enige om det var denne teorien og teknikken sovjet benyttet seg av under koloniseringen og etableringen av sovjetrepublikkene i Sentral-Asia (Se Edgar 2004, Hirsch 2005). Lederne av Sovjetunionen var kjent for å styre med jernhånd, med fokus på disiplin, struktur og orden, noe som har gjenspeilt seg i hvordan de håndterte de nye republikkene og befolkningen deres. For å skape ro i rekkene var splitt-og-hersk et godt alternativ for kolonimakten Sovjetunionen, og ved å gjøre forskjellene mellom sentralasiaterne større og lage satte etnisitetsgrupper med tilhørende kriterier, var kategoriseringen godt i gang. Ved å basere skriftspråkene på en bestemt dialekt, som var annerledes enn de nærliggende språkene, gjøre russisk obligatorisk i skolen, og lage en nasjon med form og innhold, forhindret de at de gikk sammen mot Sovjetunionen og gjorde opprør. Det hadde aldri før vært nasjoner i en moderne forstand i Sentral-Asia, men det var

målet til Sovjetunionen: å lage nasjoner med tydelige grenser. Blant et svakt «oss», ble det et klart «oss» og «dem», innad i Sentral-Asia. Plutselig var de på den andre siden av elven eller dalen en usbeker, og ikke en kirgiser som man selv var. Å skape etnisitet basert på små kulturelle og språklige forskjeller er tydeligvis mulig. Sovjetunionen gav kirgiserne en fastsatt etnisitet og en nasjon med.

Dette fokuset på forskjellene dem imellom, gjorde at russerne og de tatariske oversetterne¹⁶ ble sendt fra Moskva, kunne påvirke republikkene til å vende dem til den store unionen og tryggheten det skulle medføre. Etter å selv ha skapt konflikter blant dem ved å trekke grenser, og sette dem opp mot hverandre, var Sovjetunionen en fellesarena som stod over dem. Denne prosessen brøt opp et lappeteppes av tyrkiske språk og islam som hovedreligion med lokale innslag, til fem republikker. Nå som de var i konflikt med hverandre, kunne de ikke forenes mot selve Russland og Sovjetunionen. Hvor er de lokale i disse avgjørelsene, og hadde de en innflytelse på det som ble bestemt? Var alt dette bestemt og styrt kun fra et makronivå og Moskva, eller var de lokale enige og hjalp til (Martin 2001, Edgar 2004, Hirsch 2005)?

Edgar (2004) gir et annet perspektiv på hvem som bestemte hvordan landet skulle deles. Hun mener at de lokale, og spesielt de som fikk kontakt med russerne, og som hadde makt i området, påvirket hvordan russerne delte områdene og hvem de satte til å styre. I noen områder er dette mer korrekt enn andre, hvor det var tydelige ledere, slik blant turkmenene som skiller seg tydeligere fra de andre med deres stammestruktur og autoritære lederstil. Dette gjelder også for usbekerne som har vært selve høyborgen¹⁷ for kultur og utvikling i regionen, og som har et språk som var mer utviklet og utbredd enn de andre etnisitetsgruppene rundt. Det er omdiskutert hvor mye disse lokale lederne egentlig hadde å si, og om de i hovedsak kun tok kontakt med russerne for å vinne noe selv, til sin egen stamme og for å stå sterkere mot en nabostamme som truet. Denne territorialiseringen og økte konfliktnivået blant de forskjellige gruppene som løst

¹⁶ Russerne lærte seg som regel ikke lokalspråket, og var avhengige av å ha oversetter med seg når de reiste rundt. Tatarerne ble ofte brukt som oversettere da mange av dem var flerspråklige, og tatarisk er et tyrkisk språk.

¹⁷ Dagens Usbekistan og sørlige delen av Kasakhstan er kjent som Transoxiana (fra latinsk: landet forbi Oxus (elven Amu-Darja)), og har vært et viktig erobringsspunkt og handelssted gjennom historien med viktige byer som Samarkand og Bukhara, senter for persisk og islamsk innflytelse (Roy 2000).

eksisterte, var med på å samle dem i større bolker, som senere ble en systematisk forening av forskjellige grupper som ble en etnisitetsgruppe, og til slutt nasjoner (Roy 2000:IX–X).

Den andre teorien for folket i Sentral-Asia, kunne kun bli igangsatt når nasjonene var etablert, og grensene trukket mellom de forskjellige nasjonene og de store etnisitetsgruppene. Dobbeltassimilasjon er at folket først blir assimilert til en etnisitetsgruppe, som tilhører en nasjon, eksempelvis Kirgisistan. Når de siden har blitt et forent folk, med en nasjonalfølelse, er neste prosess å assimilere dem inn i en overnasjon, her Sovjetunionen. Kirgiserne hoppet mange trinn på utviklingsstigen i løpet av kort tid, og sovjet er overbevist om at de kan hoppe over kapitalismen, og rett inn i kommunismen på noen år. Gi dem et skriftspråk og en nasjon, bosett dem, gi dem utdanning og jobb, fortell dem hvordan dem skal leve og tro, så kommer kommunismen.

Kirgiserne går fra å være nomader med stammestruktur og uten landegrenser, til å bli en felles etnisitetsgruppe med nasjon og territorium, for å bli en del av Sovjetunionen, sovjetmennesker og kommunister–ideelt sett. *Homo sovieticus* ble mange av dem, da eneste muligheten til å få seg utdanning og jobb var ved å lære seg russisk og tilpasse seg hva Moskva forventet av dem, og jobbe på et kollektivt jordbruk (*колхоз*, kolkos). Dermed er det ikke til å unngå at kirgiserne i dag er påvirket og merket etter sovjettiden, til tross for 26 års selvstendighet. Etnisiteten og fellesskapsfølelsen deres som kirgisere ble skapt av russerne og internalisert, og siden har kirgiserne hatt problemer med å gjenfinne den de var før sovjettiden kom. Hva og hvordan en kirgisier var før tsardømmet og Sovjetunionen inntok Kirgisistan er ukjent, da det ikke finnes kilder på kirgiserne som er folk fra denne tiden. Det historien og forskning viser er at den kirgisiske etnisiteten ble mer fast jo mer kontakt de fikk med russerne, og disse grensene og møtene med andre folkeslag skjedde mer regulært (Barth 1969).

Former for nasjonsdannelse

I 1996 kom boken *Asian forms of the nation* av Tønnesson og Antlöv ut, og i det første kapitlet de har skrevet blir teoriene om nasjonsdannelse prøvd ut i en asiatisk kontekst (Gellner 1998, Anderson 1991). Problemet med teoriene omkring nasjonsdannelser er at de har et eurosentrisk utgangspunkt, og at de ikke nødvendigvis korresponderer med andre verdensdeler og land. Kirgisistan og Sentral-Asia blir ikke nevnt spesifikt i denne teksten, eller boken, men ut ifra denne artikkelen er det mulig å se en eller flere mulige måter nasjonen Kirgisistan ble til på. Basert på vestlige teorier er det en enkel løsning å forklare Kirgisistan med at de er et forestilt fellesskap, satt sammen av Sovjetunionen. Problemet med Andersons teori er at den er for

generaliserende, og ble skrevet for å gi en generell forklaring på hvorfor nasjonalstaten spredde seg som et fenomen, i løpet av relativt kort tid (Tønnesson 1996:9). Samtidig som han i den nye utgaven bidrar med et fokus på folketellinger, kart og museum (Anderson 1991:kapittel 10), nevner han ikke de skriftlige kildene som har formet de nye nasjonene, slik som ordbøker, som gir makt i form av oversettelse og betydning. Ordbøker, oversettelser og språkkunnskaper har vært en viktig del av Kirgisistans tilblivelse som nasjon, ved å definere hvilket språk som er bedre enn de andre og hvilket språk skal man bruke i det offentlige rom og skolen. Sovjetunionens styring hva gjaldt utdanning og språket man snakket i administrasjonen, har vært helt avgjørende for dagens språkpolitikk, og er viktig å ta med i beregning for nasjonsdannelse.

En annen viktig bidragsyter som har skrevet mye om nasjonalisme i Sovjetunionen er Ernest Gellner (1998, 1988). Det er to viktige faktorer som han har bidratt med som er relevante i denne diskusjonen: marxismen og islam. Interessant nok er dette de to viktigste ideologiene som har påvirket Kirgisistan som nasjon. Før Sovjetunionen var islam et bindende ledd blant kirgiserne, og også blant sentralasiaterne, men det skapte ingen nasjon, men et fellesskap: *umma* (Gellner 1998:97). Som Gellner (1998) forklarer har Islam ikke intensjon i seg selv om å etablere en nasjon, men et broderskap som forener og likestiller de underkastende. Den motsetter seg å lage nasjoner, da dette skaper grenser, og ikke et fellesskap, og har derfor en iboende motstand og motvilje mot konseptet om en nasjon. På samme vis var aldri målet til marxismen og Sovjetunionen å bygge en nasjon, men et samfunn uten klasser (Gellner 1998:96). Den lineære historieutviklingen, og det evige fokuset på klassekamp, gjør at det å danne en nasjon aldri er i fokus, eller et mål. «Historien om alle samfunn fram til nå er historien om klassekamper» (Marx 2008:14, Gellner 1988:19). Kommunistene streber etter et fellesskap, uten utnyttelse, fremmedgjøring, og uten klasser, men ikke en nasjon.

Hvordan har disse to ideologiene vært med på å forme det kirgisiske samfunnet, som nå er en nasjon, når ingen av de to ideologiene hadde det som mål. En slags kirgisisk bevissthet har eksistert siden de førti stammene ble etablert, det kirgisiske språket oppstod blant stammene, og historien om Manas ble til, men har kirgiserne som etnisitet dype røtter? Kirgiserne slik vi kjenner dem i dag er et nytt konsept, og selve navnet, territoriet, skriftspråket og etnisitetskonseptet ble skapt og sammensatt av Sovjetunionen. Islam kom til Sentral-Asia allerede rundt år 1000 med invasjon av tyrkerne og arabere, men fikk ikke fotfeste blant de nomadiske kirgiserne for flere århundrer senere, da de begynte å inkorporere islam i deres hverdagsliv (Chotaeva 2015:23). På det tidspunktet ble de kategorisert med de andre

tyrkisktalende i regionen, og etter hvert med kjennetegnet islam som religion, altså to fellestrekk med andre grupper som holdt til i Sentral-Asia. Å forenes som kirgisere har visst seg å være vanskelig, og det var ikke til de ble «gitt» en nasjon og en republikk av Sovjetunionen at konsolideringen mellom stammene fikk fotfeste.

Et annet godt grunnlag for Sovjetunionens splitt-og-hersk-strategi var frykten for pan-islamisme og pan-turkisme, siden islam forente kirgiserne med de andre sentralasiaterne som også var tyrkisktalende. Marxismen derimot kan bli sett på som den forenende faktoren for en kirgisisk bevissthet, da de Sovjetunionen tok bort islam og religion generelt, og erklærte at kirgiserne ikke mer var et stammebasert folkeslag, fordi de hadde utviklet seg og forsøker å bli kommunister. Faktisk vil jeg her påstå at marxismen og islam har vært pådrivende faktorer og ideologier for et forent Kirgisistan, til tross for det motsatte målet ifølge Gellner (1998). De har ikke direkte ført til en nasjonsdannelse og etnisitet som en identitet, men indirekte ved å samle de sammen og skape et «oss» mot «dem».

I dag er Kirgisistan en samlet nasjon, og de har sine stolte tradisjoner, mattradisjoner, det kirgisiske språket som er en avgjørende faktor for identifikasjon, og en bevissthet rundt sin egen etnisitet og identitet som en kirgiser. Ved å splitte Sentral-Asia, har Sovjetunionen/marxisme skapt en etnisitet, som tidligere var en del av noe større, til noe helt konkret: kirgisere. Islam har for mange blitt en samlingsarena og en ny vei å se mot etter frigjøringen i 1991, og er en måte å finne tilbake til de kirgisiske røttene, som egentlig er ganske ustabile. Alt i alt har utviklingen gått veldig fort, og de har nå et kollektivt minne som omhandler Manas, nomadisk levestil, islam, det kirgisiske språket før det ble et skriftspråk, og var kun et muntlig språk med lange muntlige tradisjoner og historiefortellinger, hester og en ide om et fellesskap som eksisterte før Sovjetunionen. Dette forener de i dag, om det faktisk stemmer er en annen sak, men kirgiserne er enig om dette.

Tønnesson (1996:29) konkluderer med at for å studere nasjonalisme i Asia må man bruke en siviliseringsteori om nasjoner. Dette er hva Sovjetunionen gjorde, de koloniserte med baktanken om å kontrollere og sivilisere disse «bakstreverske barbarene» langt øst. Til tross for en vanskelig topografi i de kirgisiske fjellene som gjorde inntoget i Kirgisistan og pamirfjellene mer krevende enn først antatt, har dette og vært med på å forme Kirgisistan som en nasjon, med fjellene i bakgrunnen (ibid.:34). Det var ingen enkel oppgave Sovjetunionen satt seg til å gjøre på 1920-tallet, men konsekvensen av alt arbeidet er i dag fem sentralasiatiske nasjoner, som aldri kan forenes igjen. Hvilken teori omkring nasjonsdannelse og etnisitet tilhørighet

Kirgisistan er basert på har ikke et tydelig svar. Den har pågått over tid, og har skiftet retninger flere ganger, og blitt påvirket fra flere hold. Det har tatt tid, og til tider vært brutalt, men utenom sovjettiden er det ikke klart hva Sentral-Asia og Kirgisistan ville ha vært. Kirgisisk bevissthet rundt sin stammetilhørighet hadde nok eksistert, men ville de vært underlagt andre nasjoner, og vært en minoritet, eller kanskje de hadde hatt et helt annet territorium. Denne usikkerheten omkring 'hva hvis', sier noe om viktigheten av Sovjetunionen for å i dag kunne forstå hva Kirgisistan og en kirgiser er.

Del en tar for seg nasjon- og etnisitetsdannelse på et makronivå, med et fokus på hva staten har gjort for å skape kirgiserne og dagens stat Kirgisistan. Regler om språk ble etablert og fastsatt på dette nivået, og det har hatt konsekvenser for enkeltindivider hvordan språkpolitikken har blitt utformet. I neste underkapitlet blir konsekvensen på et mikronivå for kirgiserne diskutert.

Del 2: stigma, makt, symbolisme, og gjerder

Bourdieu (1991, 1996) diskuterer forskjellige former for «kapital», som ifølge Bugge (2002) kan bli omtalt som maktkapitaler, og at kapital i bourdieusk forstand handler om former for makt. Disse formene for kapital og makt er *økonomiske*, *sosiale*, og *kulturelle*. En fjerde kapital blir ofte omtalt som *symbolsk* kapital eller maktforn. I denne delen av teorikapitlet er det et fokus på den symbolske kapitalformen, da det i det kirgisiske tilfellet omhandler språkkontroll og makt over språket.

Språk og etnisitet er ofte i relasjon i et samfunn, og når selve språket blir brukt som et maktmiddel får dette konsekvenser for dem som er knyttet til språket gjennom etnisiteten sin. Makt er et abstrakt begrep som har flere tolkninger, og er ikke noe håndfast, men som alle kjenner til og gjenkjenner. Ofte viser strukturene i samfunnet, mellom grupper og etnisiteter til en skjevfordeling mellom folket, som kan bli oppfattet som noe naturlig, og som en del av habitus. «Et maktforhold er altså en bestemt kapitalfordeling» (Bugge 2002:225).

I siste halvdel av denne teoridelen blir det en gjennomgang av Goffman (1992, 1963) sin teori om stigma, skam, og roller i samfunnet. Dette blir støttet av Eidheims (1969) klassiker i et samisk perspektiv, og jeg vil her vise hvordan denne artikkelen kan relateres til det kirgisiske samfunnet.

Kapital som makt

Den *kulturelle* kapitalen, eller makten, er noe man har i form av egenskaper, og noe som er en kroppslig disposisjon (habitus). Dette trekket kommer tydelig fram i forskjellen mellom kirgiserne og russerne i form av utseende og bakgrunnskunnskaper. Når det å være kirgiser blir forbundet med å være noe skittent eller noe bakstrevensk, blir dette en form for maktposisjon man ikke kan gjøre noe med individuelt, når man ikke kan forandre utseendet sitt drastisk. Samfunnet skaper standarden, og foreldrene lærer barna hva som er bedre enn annet, og dermed videreføres skjevheten og i noen tilfeller gjøres stigma til habitus omkring sin egen etnisitet og språk.

Den *sosiale* kapitalen, eller makten kan i det kirgisiske tilfellet gå begge veier. De sosiale relasjonene til naboene dine kan være av større betydning enn eventuelt noen man kjenner i statsapparatet, og er man på landsbygda gjelder ikke kontaktene i byen. På den andre siden er de sosiale relasjonene med kontakter og nettverk høyere i systemet helt nødvendig for å klare seg. Den makten det ligger i å kjenne noen når man blir stoppet på gaten av politiet, eller havner i problemer, er ofte avgjørende for at man kommer seg trygt ut av situasjonen og ikke havner i fengsel. Disse formene for nettverk er ofte basert på gjensidighet og resiprositet, og har en bytteverdi i form av gaver, kontakter, verdisaker eller trygghet. Lojaliteten er ofte stor blant etnisitetsgruppene, og kjenner man ingen som kan hjelpe seg, eller noen man stoler på, kan problemene vokse.

Den *økonomiske* kapitalen, eller makten, har gjort forskjellene i det kirgisiske samfunnet større, og ga dem som allerede hadde penger i sovjettiden muligheten til å skaffe seg mer penger. Under sovjettiden var all eiendom statseid, men etter at de kom på privatmarkedet etter 1991, skjedde det en skjevfordeling i det økonomiske markedet. De som hadde penger, eller kjente noen kunne kjøpe seg opp på eiendom og tjene seg rik. Dette betyr at de som allerede da var «innenfor» hos eliten, altså de som var kommunistvennlige og satt i styret for den kirgisiske republikken, fikk denne muligheten. Dermed fikk de som allerede hadde makt tidligere, blir nå økonomisk makt, som har gjort at økonomien har fortsatt å bli styrt av russiskvennlige folk.

Ut av disse tre kapitalene, er det den kulturelle som har hatt størst betydning for de strukturelle forskjellene i det kirgisiske samfunnet, da disse er synlige, og er noe folk er bevisst. Disse egenskapene er både bevisst og ubevisst brukt for å skape forskjeller blant folk, og for å skape et skille mellom folk fra bygda kontra byen, og for å gjøre forskjellen enda større mellom kirgisere og russere. En kirgiser vil aldri kunne bli en russer på grunn av disse kulturelle

kapitalene, det internaliserte habitus. De forblir bikulturelle fordi «*The behaviors, beliefs, values, and norms that define a person as a member of two different cultural groups*» (Shin 2013:212), til tross for at de er russifiserte kirgisere som ikke snakker kirgisisk (Long 1992).

Symbolsk makt

Den siste kapitalen, (eller maktperspektivet) er den symbolske makten. Dette er den usynlige makten, den som er til gjennom prestisje, ære, autoritet osv. (Bugge 2002:225). Det er i det siste maktperspektivet at språket blir et viktig maktmiddel, og konsekvensene av å styre rollen til språket og spørsmålet om hvilket språk skal brukes når. Symbolsk makt er den mest abstrakte av alle de fire kapital/maktformene, da den kan inkludere mange faktorer, og den kan utøves uten at folk er klar over at dette er en usynlig maktform, eller at de selv utøver symbolsk makt. «Symbolsk makt er denne usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet at de[m] ligger under for den eller endatil ikke vet at de utøver den» (Bourdieu 1996:38). Ved å se på språk som en strukturerende struktur, ser man hvordan språk kan brukes som redskaper for kunnskap og kontroll (ibid.:39).

Dette viser til i første syntese av symbolske systemer, hvordan språk gjennom sovjettiden gav en strukturerende makt, fordi språket i seg selv var strukturert. Kontroll og makt gjennom språk, via utdanning, lover, og ved å indoktrinere folket i hvilket språk som er det «korrekte» og som gir muligheter. Å konstruere virkeligheten rundt at russisk var hovedspråket og det språket som gav en høy status ('high language', Shin 2013), er symbolsk makt.

Den andre syntesen viser til hvordan den marxistisk-leninistiske politikken som et dominansredskap skaper symbolsk vold for å påtvinge definisjonen sin av den korrekte sosiale verden, ved å bestemme hva som er korrekt, uansett hva ulike klasser og undergrupper i samfunnet sier (Bourdieu 1996:42, se og Hastrup 1995). Å gi russisk som språk forrang og en høyere status enn kirgisisk, uten at det ble diskusjon av det, viser til en indirekte og usynlig makt som var blitt godtatt over tid. Denne symbolske volden mot det kirgisiske folket og det kirgisiske språket, viser seg i de holdninger mange av dem selv har noe imot det kirgisiske språket, og hvorfor mange russere er svært negativ til det kirgisiske generelt.

De ideologiske systemene spesialistene produserer gjennom kampen for eneretten på legitim ideologiproduksjon (og for denne kampen), er strukturerende redskaper for herredømme i kraft av at de er strukturerte, og via homologien mellom feltet for ideologiproduksjon og feltet for sosiale klasser, reproducerer de strukturen i feltet for sosiale klasser i en form hvor den ikke kan kjennes igjen (Bourdieu 1996:43).

Sovjetunionens mål var å skape likhet, og at den ene ideologien med kommunisme som mål skulle regjere, men ved å forholde seg til de ideologiene måtte mye av det som allerede eksisterte viskes ut og bli borte. Ved å viske ut forskjellene, fikk de også den indirekte makten de trengte for å påtvinge og påvirke folket i Sovjetunionen til å godkjenne den marxistisk-leninistiske ideologien som den eneste. Samtidig skapte dette klasser. De som godtok systemet ble russifiserte; de som nektet ble da gjerne drept eller satt i arbeidsleir. Å passe inn ble en viktig faktor for å leve i fred, hvis ikke fikk det sosiale konsekvenser, og i dag skiller kirgiserne mellom andre kirgisere ved å bruke språk og utseende som en avgjørende faktor (kulturell makt) for om de er innenfor eller ikke. Disse faktorene er blitt viktige over tid, og er blitt en legitimert form for å skille på folk, som igjen har sitt opphav i den symbolske volden og den symbolske makten som har gjennomsyret det kirgisiske samfunnet siden grensene ble trukket.

Usynlige gjerder

Gullestad (2002) skriver om de usynlige gjerdene i det norske samfunnet. Gjerdene i det kirgisiske samfunnet er det mange av, de fleste usynlige og nesten umulig å klatre over. Sovjetunionen fremmet likhet som ideal, og at det var likhet blant alle, russere som kirgisere. Dette stemmer ikke. En fra landsbygda vil kanskje aldri klare å klatre over dette gjerde, å bli godtatt som en fra byen, eller en fra nord. Likeså vil aldri en russifisert-kirgiser¹⁸ kunne bli russisk, uansett hvor mye de ønsker det, de vil kun se igjennom hullene i gjerdet, men klarer aldri å klatre over. Ikke bare er kirgiserne utseendemessig annerledes fra russerne, men de har ofte en aksent på russisken, eller en måte å snakke russisk på som viser til at man har lært russisk i Sentral-Asia, og ikke i Russland. En kirgiser i dagens Russland vil alltid være «matter out of place» (Douglas 1997, Gullestad 2002:55).

Å skape grenser, og metaforen for at ens nasjon er ens hjem, gjør at et konfliktnivå mellom kirgiserne og russerne, og kirgiserne og usbekerne, har en større risiko for å utvikle seg (Gullestad 2002:55). Disse holdningene omkring motsetninger mellom etnisiteter og hvor de kommer fra blir videreført av eliten, som fortsatt er inspirert og utdannet i sovjettiden. Eliten i Kirgisistan har kun erfaring med diktatur og autoritært styre, så å styre et demokratisk land slik som Kirgisistan er (mer eller mindre), er ikke enkelt, spesielt siden referanserammene deres kun er Sovjetunionen. Maktapparatet i Kirgisistan har ikke nødvendigvis forandret seg

¹⁸ En kirgiser som er russifisert, snakker lite kirgisisk, og har få tradisjonelle kirgisiske vaner. Er en av fire kategorier som blir diskutert i kapittel 5.

nevneverdig; til tross for presidentvalg og nye presidenter, så er Putin og lusker i dørene og kommer med «veiledning». Alle disse usynlige gjerdene i statlige organer, gjør at de videreføres og får konsekvenser på mikronivå for folket, da de lærer av staten hvordan man bør tenke og oppføre seg for å oppnå goder og suksess.

Språk som koder

Språk er en type kode, både lingvistisk med mening, men som også gir en kulturell tilgang som gir muligheter til kunnskap og makt om språket og den 'tilhørende' kulturen (Bourdieu 1991:45). Kode i den form at den gir tilgang til et samfunn eller nettverk som er ønsket av mange, og når språk blir knyttet opp til en stat, og som et offisielt språk er det en foreningsfaktor. Å bli integrert til et et-språklig samfunn krever politiske tiltak og en dominans av de som styrer, som fører til at et språk blir anerkjent som det offisielle og dominerende språket i staten eller samfunnet (ibid.:46). Å kodifisere og standardisere språket er en retning mot å lage en nasjon, slik som Sovjetunionen gjorde blant republikkene ved å gjøre språkene forskjellig og standardisere dem hver for seg (ibid.:48).

Man kan ut ifra dette ha en forståelse av hvorfor russisk i dag er så standardisert over hele Russland, til tross for gigantiske avstander og etnisitetsmangfold. Språket var styrt av staten, og gjennom utdanning tok de kontroll over hvordan man både skulle skrive og snakke. Den symbolske makten kommer derfor til syne i bruken av språket, og hvordan språkbruken er i dag, da dette fra begynnelsen av det kirgisiske språkets skriftspråk har blitt kontrollert gjennom staten og utdanning. Dermed er det ikke en overraskelse at emosjonelle temaer omkring språk er og viktig for mange kirgisere, da det reflekterer mye av historien deres, og hvem som har kontrollert og styrt dem. Forskjellen mellom *киргис* og *кыргыз* blir da veldig virkelig og viktig for kirgiserne, noe som vises i endringen av navnet på landet, og som blir vist senere i empirien, påvirkningen dette har for folket på et individnivå.

Karaktertrekk og emblem

Briggs (1997) skriver om forskjellen mellom karaktertrekk (*trait*) og emblem eller tegn (*emblem*), og hvordan disse kan bli brukt for å vise fram kulturen sin. At det som har vært et karaktertrekk blant et folk blir brukt som et tegn eller emblem for å vise seg fram, for så å bli et karaktertrekk igjen. De materielle tingene har hatt forskjellige symbolske verdier og meninger gjennom tidene, og har vært viktige kampmidler for å bli anerkjent som en selvstendig etnisitet.

I den kirgisiske kulturen er det flere symbolske trekk som har vært en grunnleggende faktor for kirgiserne, for siden å bli et kamptegn eller et viktig emblem, for så å bli et vanlig karaktertrekk igjen. Slike tilfeller er den tradisjonelle sentralasiatiske filthatten, kalpak (каппак), jurter (lavvo), og tradisjonell bekledding. Disse tre tingene har vært viktige for å vise etnisk tilhørighet, og noe som de ikke har gitt slipp på for den russiske kulturen og som de russiske har bedrevet med. Filthatten, kalpak, har alltid hatt en viktig symbolsk betydning blant kirgisere, da den har indikert hvor man er ifra, og viser en sterk tilhørighet til det kirgisiske. Den er blitt slik et viktig symbol at den har en egen dag, hvor filthatten blir feiret og brukt offentlig av mange. I nyere tid har den blitt et symbol på et opprør mot det russiske, og en turistting man kan tjene penger på. Selv om betydningen og den symbolske betydningen har skiftet over tid, er den nå på vei tilbake inn i dagliglivet til mange kirgisere, og spesielt eldre har ingen skam i å bruke den i hverdagen, som en del av sin normale bekledding. Ordet kalpak er et kirgisisk ord, og er ikke noe russerne vil bruke, da de forbinder det med det kirgisiske og det islamske. På alle måter er feiringen og bruken av en kalpak en feiring og et bevis for det kirgisiske, både for språkets del, og det kulturelle. Flere av de yngre har og begynt å bruke den, men det er mest i sørlige tradisjonelle områder.

Goffman og roller

En måte å unngå å bli stigmatisert for å være for tradisjonell, er rolletilpasning (Goffman 1992, Eidheim 1993). Når man er ute blant folk og *frontstage* vil man framstå som en moderne vanlig ung kirgiser, mens hjemme og *backstage* er man den lydige sønnen som enda bor hjemme i en alder av 30 år (Nilssen 2017). Denne inntrykksmanipuleringen er viktig for mange unge kirgisere for å kunne passe inn i den moderne hovedstaden Bisjkek, samtidig som man vil beholde rollen sin som en tradisjonell kirgiser.

Selvpresentasjonen er viktig, da kirgiserne er svært private av seg, og har denne muligheten til å gi seg selv en rolle i det offentlige, samtidig som de har en annen i det private. Det var nok slik de klarte å bevare islam som religion og stammestrukturen, til tross for 70 år under Sovjetunionen, da de er flinke til å skille mellom det offentlige og det private. Hva de gjorde hjemme kunne ikke sovjet kontroller, men de kunne kontrollere dem og påvirker dem offentlig og gjennom skolen. Det ligger mye stolthet i familien, og å opprettholde en fasade ovenfor naboer og andre rundt seg, noe som vises i kjønnsroller, økonomi, og sosiale relasjoner.

Stigma og skam

«A stigma, then, is really a special kind of relationship between attribute and stereotype, [...]» Goffman 1963:14. Denne definisjonen av stigma er gjeldende for denne oppgaven, da det er forholdet mellom egenskaper og stereotypien som en kirgiser har som fører til en stigmatisering, både blant kirgisere, og mellom russere og kirgisere. Skam er og et begrep som kan forstås i sammenheng med stigma, og er tilknyttet egenskaper slik som hudfarge, klær, bruk av sminke, aksent og dialekt i forbindelse med språk. Historien har pålagt mange kirgisere en skam, og med denne skammen stigmatiserer de seg selv og andre kirgisere, eller de blir stigmatisert av russere. I empirien blir det gitt eksempler på hvordan forskjellige individer takler dette stigmaet omkring språkbruk ved at de enten unngår å bruke det kirgisiske språket, og heller fokuserer på å bli god i russisk. Andre igjen står han av, og er stolt over kirgisiskheten sin, og attpåtil påtvinger folk rundt dem til å bruke så mye kirgisisk som mulig. Stigmaet i det kirgisiske tilfellet er knyttet til det etniske, men også fordi språket de snakker er nevneverdig annerledes fra det koloniale russiske språket (ibid.). Å være stigmatisert betyr ikke at det er noe galt med en som person, men man kan være betraktet som annerledes enn majoriteten. I det kirgisiske tilfellet er kirgiserne den største etniske gruppen i antall, i Kirgisistan, og etter å ha vært kolonisert i over 70 år av Sovjetunionen er denne stigmefølelsen enda til stede blant mange (Nilssen 2017).

Etter frigjøringen i 1991, har forskjellen blant kirgiserne kommet mer fram i samfunnet, og konsekvensene av sovjettiden kom til overflaten. Kirgiserne er et folk, en etnisitet, men det er enda et fokus på regionstilhørighet og hvilken stamme man kommer ifra, noe som gjør de splittet innad i det kirgisiske samfunnet. Dermed er det blitt et stigmatiserende hierarki blant selve kirgiserne, med et fokus på språkkunnskaper, hjemsted, utseende og «nivå» av kirgisiskheter. Den ideelle rollen man skal fylle er å være en kirgiser. Verken for tradisjonell og gammeldags, og ikke for russifisert. Kan man ikke kirgisisk kan man bli mobbet, spesielt på skolen—hvis skolen er kirgisisk—eller når man møter slektninger som forventer at man kan kirgisisk. Mange påpeker at en kirgiser er en som snakker kirgisisk, men det er ikke alltid tilfelle, da mange som er fra Bisjkek ikke kan noe mer enn ‘Bisjkek-kirgisisk’, men som fortsatt er en kirgiser, slik det blir gjort rede for i kapittel 5. På den andre siden virker man bakstrevsk om man er «for» kirgisisk. Å være *kirgisisk-kirgiser* er på en måte det vanlige flere plasser, spesielt jo lenger ute på landsbygda man er, men blant unge, utdannede kirgisere, er dette et tegn på at man ikke har kommet seg fram i verden.

Eidheim og det samiske

I Eidheim (1969) sin klassiker om etnisk identitet som et sosialt stigma, er det mulig å trekke paralleller til det kirgisiske samfunnet. Den store forskjellen mellom kirgiserne og samene er at samene er en minoritet i Norge og har omtrentlig de samme karaktertrekkene og utseende som en (spesielt) nordlending, er kirgiserne majoriteten i Kirgisistan, og skiller seg på alle måter fra russerne. Teorien til Eidheim (1969) er derfor kun relevant hvis man setter den opp mellom kirgiserne, og ikke mellom russerne og kirgiserne. Alle innbyggere i Kirgisistan kan skille mellom en russer og en kirgiser, det er det ingen tvil om, men en russer kan ikke nødvendigvis skille mellom de forskjellige typene kirgiser, det kan en kirgiser. Mange av de som kommer inn til Bisjkek for jobb eller studier prøver å passe inn i byen, ved å skjule at de egentlig kommer fra bygda eller fra sør-Kirgisistan. Derfor blir det visse sfærer hvor det er mer akseptabelt å snakke kirgisisk, og kirgisisk med en dialekt. For mange forblir det da i hjemmet at man snakker kirgisisk, siden man ikke vil bli betegnet som en 'søring'¹⁹ eller en fra bygda i det de snakker kirgisisk med en dialekt eller uten en aksent, men helt flytende.

Blant de samiske, som de kirgisiske er det mange foreldre som har unngått å lære barna morsmålet (samisk/kirgisisk) fordi de mener det er til barnas fordel å kunne det offentlige språket (norsk/russisk). Å kunne det lokale språket kan bli sett på som et hinder for framtiden, og det er bedre å forholde seg til det offentlige språket, hvilket høyere utdanning²⁰ går på (Eidheim 1969:288). I dag er holdning mer vanlig at man vil fremme de lokale språkene, både i Kirgisistan og i det samiske samfunnet, en slags revitalisering og bruk av språket for å heve dens status og bruksområder. Før, under både sovjettiden og fornorskingsprosessen i Norge ble ikke fler-språklighet sett på som noe positivt, men mer en hindring for å lære seg hovedspråket skikkelig. Denne holdningen har vært med på å favorisere ett språk, og da gjerne det 'korrekte' språket, som styrer staten, altså norsk og russisk. Nyere forskning har derimot vist at å kunne flere språk er kun positivt, og gir ingen hindring i å lære et spesifikt språk.

I kapittel 5 hvor empirien blir beskrevet i detaljer, er det en definisjon som kirgiserne bruker om kirgisere fra bygda som stigmatiserer seg selv. Dette kaller de selv for selv-stigmatisering,

¹⁹ En søring i Kirgisistan er en fra fylkene Osj, Jalalabad eller Batken.

²⁰ I Norge finnes samisk høyskole, og man kan i dag ta all utdanning på nord-samisk. Dette er ikke tilfellet i Kirgisistan og kirgisisk.

og det er noe som blir nevnt i Eidheim (1969) sin artikkel, men uten å direkte bruke ordet selvstigma.

The Lapps [Sami] must be stupid», they said. Certainly they believed the average Norwegians to be of that opinion. In all details their miserable self-image was a reflection of the Lappish [Sami] stigma as local Norwegians define it (Eidheim 1969:286).

Dette kan bli tolket slik at når en stereotypi er blitt såpass internalisert at man selv mener den stemmer, for så og stigmatiserer seg selv basert på dette, uten at de andre rundt seg mener det samme, men fortsatt tenker slik om seg selv. Når denne stereotypien og stigmaet er såpass internalisert at man ikke velger å bruke sin dialekt, eller sitt språk når andre som er rundt ikke gjør, og ser ned på sitt eget språk, slik som mange samer gjorde og gjør i Sápmi (Eidheim 1969:291). Konsekvensen av denne type holdninger kan føre til at mange velger å ikke bruke sitt morsmål utenfor hjemmet eller trygge og kjente rammer, og på den måten er med på å videre bygge ideen om kirgisisk og samisk som et mindreverdige språk og for så vidt en mindreverdige kultur og kulturelle tradisjoner slik som mat og klær.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg gjennomgått og diskutert teoriene som blir satt i en kirgisisk kontekst og empirien min i følgende kapitler. Kapitlet har vært oppdelt i to deler, den første med et fokus på makronivå, den siste på et mikronivå. Makronivå er forbundet med historien, og dannelsen av Kirgisistan som en nasjon, og kirgiserne som en etnisitet sett i lys av sovjettiden. Mikronivå omhandler de teoriene som påvirker individene, og som de har fått som konsekvenser av historien og avgjørelser gjort på makronivå; dette inkluderer teorier omkring makt (Bourdieu 1991, 1996; Bugge 2002), skam, stigma og roller (Goffman 1992, 1963; Eidheim 1969). Konklusjonen er at avgjørelser og politikk på makronivå har hatt store konsekvenser for kirgiserne på et personlig nivå, og påvirker dem den dag i dag. Detaljer omkring livet, språkbruken og egenoppfattelsen deres av etnisitet og identitet blir grundig gjennomgått i følgende kapittel, hvor det er en tråd til alle disse teoriene.

4 Metodisk tilnærming

Introduksjon og litteraturoversikt

Feltarbeidet om språkbruk blant unge kirgisere i Bisjkek, og oppholdet i Kirgisistan, ble i hovedsak gjennomført ved deltagende observasjon. Dette ble supplementært med semi-strukturerte intervjuer, strukturerte intervjuer, samtaler og generelle observasjoner gjort i løpet av et års tid. Litteraturen som jeg har hentet inspirasjon fra for å gjøre feltarbeid er Spradley (1980), Angrosino (2007), og Bernard (2006). I tillegg kommer litteratur omhandlende resonans (Wikan 1992, 2012; Shapiro 2003), om det å være på felt (Aase 2007), og forskjellige forfattere som bidrar med en diskusjon omkring metode og metodebruk blant sosialantropologer (Kaarhus 1999; Johansen 1981). Dette kapitlet er delt opp i tre områder: introduksjon, metoder og metodediskusjon, og avslutning og refleksjon.

Om feltarbeid som metode

Sosialantropologi er kjent for sin hovedmetode deltagende observasjon. Det er selve feltarbeidet og deltagende observasjon som skiller oss fra de andre disiplinene, da det ikke bare er nok å lese om et tema eller en region; det må også oppleves. På den måten blir resultatene sosialantropologene kommer med dobbelt sikret: gjennom teoretiske perspektiver og praktisk erfaring med feltarbeid og metodene brukt i felt; og det å kunne etablere relasjoner og reflektere over sin egen status og rolleutforming, for å få adgang til data som kan produseres og tolkes, kan man «knekke koden» (Aase 2007:61,78).

Man skal være forsiktig med å kategorisere et folk, generalisere og sette i båser. Derfor er det med stor respekt at jeg presenterer forskningen min; den er gjennomtenkt, og ikke tilfeldig, men et samarbeid mellom meg og kirgisere—et produkt som jeg står for, og som jeg håper kirgiserne støtter meg i. Denne oppgaven er til kirgiserne, og til meg. Jeg innehar ikke nødvendigvis sannheten, men jeg håper på å gi en forståelse, innsikt og tolkningen min av de unge kirgisernes språkvalg i Bisjkek og refleksjon omkring etnisitet og identitet.

Kvalitativ metode

Etter modellen i Aase (2007:21) er det ingen tvil at kvalitativ metode er det som har vært mest i bruk på feltarbeidet mitt. I denne modellen blir forskerens involvering og antall variabler en målestokk for hvilken type metode man har brukt. Modellen bekrefter og riktig bruk av metode, da deltagende observasjon er den som har flest variabler og mest intensiv involvering av

forskeren. Dermed blir feltarbeidet ikke kvantitativt, til tross for mye data som kunne blitt kategorisert som om det var blitt til gjennom spørreundersøkelser. Likevel er ingen data blitt til gjennom spørreskjema eller veldig strukturerte og formelle intervjuer, men gjennom deltagende observasjon og noen støttende semi-strukturerte intervjuer.

Metoder

Deltagende observasjon

Å få innpass i en ny kultur kan som kjent være utfordrende, men jeg hadde et godt utgangspunkt etter å ha deltatt på en sommerskole ved Issyk-Kul-innsjøen sommeren 2015 i regi av UiT-Norges arktiske universitet og AUCA. Å danne seg et nettverk for å innhente informanter var enklere enn først antatt, og det ble raskt utvidet utenfor AUCA, siden jeg aktivt oppsøkte miljøer som jeg trives i, slik som danseskoler og dansetilsetninger, barer og andre sosiale sammenhenger med allerede eksisterende nettverk. Jeg oppdaget fort at å passe inn i Bisjkek som russer var veldig enkelt, og jeg ble alltid antatt å være russer, fram til jeg begynte å snakke (Wikan 1992). Med å se ut som en naturlig del av det kirgisiske samfunnet i Bisjkek, var det og enkelt for meg å bli kjent med nye folk, uten å skille meg for mye ut som en utlending. Etter en tid dannet jeg meg forskjellige arenaer og områder for å skaffe informanter. Felles for disse var at flertallet av disse arenaene bestod av unge kirgisere fra hele landet, som i de aller fleste tilfellene snakket i hvert fall litt engelsk.

Etter hvert som jeg ble bedre i russisk, ble disse områdene utvidet til å inkludere personer som snakket minimalt med engelsk, men som jeg på min haltende russisk kunne kommunisere med på et grunnleggende nivå. Fra tidlig av var jeg klar på min rolle i møte med de unge kirgiserne, og jeg var ofte ivrig på å fortelle dem hva jeg gjorde der, og om de kanskje kunne tenke seg å snakke litt med meg og gjøre et ustrukturert intervju, eller bare ha en samtale. Slik gikk det til. Jo mer sosial jeg var og skaffet meg venner og bekjente, desto større nettverk fikk jeg og for feltarbeidet mitt. Dermed kunne jeg velge ut dem jeg syntes var mest interessante for å snakke med dem om språksituasjonen deres. Denne snøballeffekten, eller intervjuiserie, viste seg å være lite planlagt, men effektiv måte å danne seg et naturlig nettverk av informanter på (Kaarhus 1999:55–56). Intervjuerien ble til i en kombinasjon av at jeg selv tok initiativ til å snakke med folk, men òg at mitt allerede eksisterende nettverk introduserte meg igjen til nye folk som igjen forslo hvem som kunne være interessert i temaet mitt, eller som jeg burde snakke med. Arenaene mine ble områder slik som universitetet (AUCA), folk jeg møtte på danseskoler

og dansetilsetninger, barer, kafeer, Facebook og venner av venner. Mange av disse arenaene overlappet, men samtidig var noen ganske separate, da de ikke hadde en naturlig kryssning slik som folk fra universitetet og danseskolene. Dermed ble informantene mine lite påvirket av hverandre, da de kom fra forskjellige steder og er i Bisjkek av forskjellige årsaker.

Samtaler og sosial omgang har vært en viktig del av metoden min, spesielt ettersom jeg ble godt integrert i samfunnet, og fikk et omfattende nettverk av venner, bekjente og informanter. Dette ga meg muligheten til å følge de unge i hverdagslivet deres, og bli kjent med dem på et personlig nivå og noe av deres familie. Samtalene har vært alt ifra hvor jeg stiller et enkelt spørsmål av ren nysgjerrighet, til dypere samtaler om kulturelle og språklige praksiser. På den måten har jeg fått en bred og personlig innsikt i den kirgisiske kulturen, og dermed en større forståelse for språklige valg i hverdagen. Å være aktiv og sosial med folk skal ikke undervurderes som metode, da det gir en helt annen forståelse og innsikt, enn om man hadde blitt kjent med folk gjennom intervjuer, uten å ha personlig innsikt og forståelse. Alle data som jeg har fått via de sosiale relasjonene mine er allerede «kokt» og blitt fortolket av meg, og jeg begynte tidlig å kategorisere og velge ut data som kan klassifiseres og brukes som empiri (Johansen 1981:7). Derfor blir forutforståelse, og bakgrunnskunnskap om livet før i Kirgisistan viktig, for å kunne oversette observasjonene til data, og jo lenger jeg ble jo mer forstod jeg historien og nåtidens valg i henhold til språk og definisjon av etnisitet og identitet (ibid.:8). Jeg som feltarbeider ble det viktigste instrumentet for å innhente data, og jeg måtte tilpasse den sosiale rollen min, slik at jeg fikk min data og empiri. Dette krevde at jeg tilpasset meg kommunikasjonsmåten, de sosiale reglene og levemåten deres, habitusen deres, slik som å aldri komme i tide, da tiden er fleksibel og lite viktig for livet og det kirgisiske folket (ibid.:14).

For min del har det vært en glidende overgang mellom samtaler og deltagende observasjon, altså mange grader av deltaking, avhengig av relasjoner og status tilknyttet situasjonen, alt for å få data (Aase 2007:78). Jeg vil her prøve å gjøre et lite skille mellom deltagende observasjon og sosial omgang, basert på erfaring over lenger tid i Kirgisistan. I begynnelsen av oppholdet mitt var det bevisst at jeg gjorde deltagende observasjon mens jeg var med folk, siden jeg ikke forstod alle de kulturelle kodene og ikke kjente kirgiserne personlig. På det tidspunktet gikk tiden til å lære og forstå, samtidig å ta del i det sosiale. Etter hvert som tiden gikk, jeg etablerte meg, lærte de sosiale kodene, så når andre utlendinger brøt de sosiale kodene og ikke forstod kulturen, og tilpasset meg de sosiale og kulturelle kodene, ble også rollen min som utenlandsk forsker sakte visket ut. Ikke bare slappet jeg mer av og godtok de kulturelle hendelsene og passet inn, men vennene mine tok meg inn på et personlig nivå.

Jeg gikk fra å være den utenforstående (outsider), til å passe inn (insider), og være den som forklarte hvordan ting faktisk er til nye utlendinger (Shapiro 2003:196). Møtte familiene til vennene mine, jeg var med dem over en periode, og fikk sett kirgisiske hushold fra innsiden, alt fra barna til svigerinnen som stod for all matlagingen. Jeg delte mine venners frustrasjon over forhold, og folk som prøvde å ødelegge for dem, forlovelser, økonomiske problemer, feiringer, fulle onkler, trakassering av menn fra moskeen, ramadan, ulykkelig forelskelse, fylla, holdninger til narkotika, gleden av å spille biljard mens man røyket vannpipe med venner, og generelle gleder i livet. Det var ikke bare deltagende observasjon, det var og livet mitt som Maria, enkelt og greit. Jeg forstod, godtok, trivdes, blomstret som person og ble selv forandret (Shapiro 2003:197).

Resonans er å forstå uten å kunne språket, som ble et viktig verktøy for mitt feltarbeid (Wikan 1992). Jeg begynte først å lære meg russisk etter at jeg kom til Bisjkek våren 2016, og tok det første kirgisiskkurset mitt høsten 2016. I begynnelsen var derfor den eneste måten min å kommunisere på enten via engelsk, eller bare ved å observere og se. Å lære seg grunnleggende russisk og komme seg rundt alene var ikke vanskelig, men språket gav meg ikke nødvendigvis en større forståelse og innsikt i den kirgisiske hverdagen. Det som ble viktig var å se de små detaljene, og forstå sammenhengen og bruk av tegn og symboler. Hva mente folk egentlig? Det er ikke alltid lett å vite, da kirgisere sjeldent er direkte, spesielt ikke med fremmede. Derfor var året en prøvelse i å forstå, uten å egentlig forstå. «Resonance thus demands something of both parties to communication, of both reader and author: an effort at feeling-thought; a willingness to engage with another world, life or idea; an ability to use one's experience ...» (ibid.). Jeg måtte bruke instinktene mine og forstå de sosiale kodene, fra hvordan man stopper en *marshrutka*²¹, få oppmerksomheten til en servitør, hvordan svare på enkle spørsmål og reagere når man ikke forstod. Dette var ting som ikke nødvendigvis kom automatisk med et språk, men måtte læres og observeres. Jeg gikk bak ordene for å forstå, og måtte ha en holistisk holdning til å få en forståelse. Istedenfor å fokusere på språket og ordene som ble sagt, brukte jeg mye tid på å observere hva de gjorde, kroppsspråk og lignende; jeg prøvde å forstå betydningen bak ordene, kulturelt sett, ikke språklig.

Nettverket mitt har vært omfattende, og har inneholdt flere roller for samtlige av informantene mine. Statusen min har alltid reflektert rollen min i et handlingsrom, og for å skape tillit til

²¹ Minibuss.

personer har både status og rolle forandret seg etter situasjon (Aase 2007:62,78). Jeg har vært student, forsker, venn, utlending, norsk, europeer, vestlig, oppfattet som russisk og Maria. Informantene har jeg valgt å kategoriseringen som følgende: informanter, bekjente, venner, og nøkkelinformanter. I tillegg kommer alle andre roller de har, som kirgiser, kvinne/mann, kirgiser fra sør, kirgiser fra nord, usbeker, kasakher. For mange er disse rollene overlappende, og i mange tilfeller har de startet i rollen som informant, for siden å bli en venn og bestevenn. Noen har forblitt en informant og bekjent, mens noen igjen er nøkkelinformant og god venn. Derfor er navngivningen av nettverket mitt litt komplisert, da de fleste har flere enn bare en rolle i feltarbeidet og oppholdet mitt, men jeg prøver å skille mellom disse rollene etter hvilken informasjon de har gitt, og i hvilke forhold.

Intervju

Intervju kan bli delt inn i to hovedgrupper: formelle og uformelle intervjuer. Formelle intervjuer er strukturerte og semi-strukturerte intervjuer. Disse er basert på en intervjuguide, med forskjellig grad av bruk. De formelle intervjuene har blitt gjort i tre bolker, henholdsvis i april, juni og november 2016. Uformelle intervjuer er samtaler som er blitt gjort under hele oppholdet, og omtrent på daglig basis.

Jeg har gjort totalt 21 intervjuer, hvorav 19 har vært semi-strukturerte og to har vært strukturerte. Flere detaljer og en oversikt over informantene mine blitt gitt i neste kapitel. Jeg har hatt to nøkkelinformanter som har vært nære venner, men som jeg ikke gjorde intervjuer med, men som har gitt meg gode samtaler og innsikt i den kirgisiske kulturen, og som kunne svare på de dumme spørsmålene mine. Intervjuene har foregått i bolker, i over tre perioder. Et intervju har blitt fulgt etter en annen, intervjuserie har gått frem som en snøballeffekt, hvor intervjuguiden har blitt tilpasset (Kaarhus 1999:55). Alle intervjuene ble gjort på engelsk. Russisk har jeg brukt når folk ikke snakker engelsk, og til å bestille mat, taxi, og vanlige høflighetsfraser og korte samtaler med folk jeg møtte.

En supplerende og viktig del av feltarbeidet har vært de semi-strukturerte intervjuer, da jeg gjorde tilnærmet biografiske intervjuer, hvor informantene selv kunne styre intervjuet. Intervjuguide har vært på siden til hjelp, og til oppmuntring av videre intervjuer, men det har vært opp til informantene å gi detaljene, og hvor de viktigste overgangene i livet deres har vært. Disse semi-strukturerte intervjuene har vart i halvannen time, alt etter informantens behov og tid. Noen av informantene hadde mye å fortelle og avsatt en del tid, mens med noen ble intervjuet gjort i matpausen deres, og dermed med mindre tid til å snakke og reflektere.

Ustrukturerte intervjuer har blitt avtalt på forhånd, og de har vært litt forberedt på hva jeg vil snakke om, og i noen tilfeller har de snakket med familien i forkant eller etterkant, for å få noen ting klargjort. Mange ganger har ikke informantene vært helt bevisst på språkvalg og hvorfor det blir tatt, og de har dermed måttet spørre familien om det for å være sikker.

For å være sikker på at jeg hadde et sikkerhetsnett av spørsmål, og en retning når jeg har gjort intervjuer, hadde jeg på forhånd laget en intervjuguide (se vedlegg). Denne intervjuguiden ble tilpasset etter hvert som intervjuene ble flere, og tilpasset hver enkelt informant, og om det var noe spesielt jeg ville ha ut av en informant. I hovedsak fungerte intervjuguiden som en oversikt for meg, for å vite fokuset mitt, og for å ha spørsmål å falle tilbake på, i tilfelle samtalen stoppet opp. Intervjuguiden er delt opp i hovedspørsmål, etterfulgt av underspørsmål som kan utdype eller forklare hovedspørsmålet, og gi flere detaljer. Hovedtrekkene i intervjuguiden har vært på bytte av språk; holdninger tilknyttet språkbruk, inkludert skam, stolthet, status og språkpolitikk; identitet; etnisitet; og i tillegg, om det var nok tid, oppmuntret jeg informantene til å reflektere over framtiden til det kirgisiske språket og definisjonen av en etnisk kirgiser. Intervjuguiden gir mer detaljerte spørsmål og retningslinjer, samtidig som den er veldig dynamisk og åpen for flere tolkninger. Dette er fordi det er jeg som har kontroll over spørsmålene, og de har i hovedsak vært lagret i hodet mitt, så jeg har kunne tilpasset formuleringene og hvordan spørsmålene blir presentert for informantene på en positiv, åpen og spørrende måte. Ofte ble ikke intervjuguiden tatt fram, men jeg husket det jeg ville ha svar på. På denne måten ble det òg mer flyt i intervjuet, det ble mer en følelse av å ha en vanlig samtale, mindre formelt, noe som er bedre for mange å forholde seg til enn et veldig stivt og formelt skjema.

Visse unntak er der dog. Strukturerte intervjuer har og forekommet, da noen informanter syntes det var enklere, og det var vanskelig å få i gang en samtale. Disse intervjuene har tatt liten tid, ca. 30 min., men vært effektive. Grunnen til disse korte intervjuene, er fordi informanten har ønsket det, da de har hatt liten tid, er ukomfortable med å gjøre intervjuer, synes det var et vanskelig tema, eller var ukomfortabel med meg som intervjuer. For min del er ustrukturerte intervjuer lettere og bedre, men i tilfeller hvor folk ikke snakker så lenge de ikke får et direkte spørsmål, må denne typen intervju benyttes.

Intervjuer kan bli brukt som en strategi for å samle inn data (Kaarhus 1999:33). Samtidig må det stilles spørsmål ved intervju som en metode, og som en sosialantropolog kommer dette tydelig fram, siden deltagende observasjon er hovedmetoden. Kaarhus' (1999) artikkel gir en omfattende metodediskusjon av intervju som metode, og det er viktig å anerkjenne hvor

intervjuene kommer til kort. Typiske problemer jeg har møtt på under intervjuene, er å vite om de snakker sant, eller om de sier dette fordi det er det svaret de tror jeg vil ha. Her må man stole på hva informantene sier, og uten deltagende observasjon hadde mye data gått tapt eller ikke blitt forstått. Et slags ordtak blir brukt i Kirgisistan som kan demonstrere hvorfor jeg som intervjuer ikke tar alt kirgiserne sier for god fisk: en russer vil fortelle deg det til ansiktet ditt, mens en kirgiser snakker om deg bak ryggen din. Det kan tolkes banalt og generaliserende, men det ligger en sannhet i det, da kirgiserne er et mer lukket folk, som bruker tid til å bli kjent med andre, og slippe dem innpå seg. Derfor ville kun intervju ha gitt et skjevt bilde av situasjonen, da ikke alt hadde kommet fram. Noen ting er kun mulig å observere.

Et annet klassisk problem er å vite når det er nok intervjuer og hvor dette metningspunktet er, og når har man nok data (Kaarhus 1999:56–57). Empiri og data får man aldri nok av tror jeg, men nyansene spiller en rolle, og når man får de samme svarene om og om igjen må man stoppe. 19 intervjuer er ikke det store antallet, men de gav i den store sammenhengen de samme svarene, innenfor kategoriene sine. Flere intervjuer hadde ikke gitt meg mer data, så fremt jeg ikke forandret intervjuguiden min totalt og fikk et annet fokus. Jeg prøvde ved flere anledninger å gi dem jeg intervjuet en annen vinkling, men i det hele var svarene ganske like og som jeg hadde trodd på forhånd, noe som vises i empirien. Det meste av data fikk jeg gjennom deltagende observasjon, men intervjuene bekreftet mye av det jeg så og opplevde konkret. Intervjuprosessen måtte bli tilpasset de lokale, og deres måte å dele kunnskap på, som viste seg å være mer tilbakeholdne enn man er vant til hjemme (ibid.:57).

Ved de fleste intervjuer har jeg ikke gjort opptak. Kun ved ett intervju har jeg tatt opptak, etter godkjenning fra informant. I mange tilfeller valgte jeg å ta et opptak av meg selv rett etterpå, hvor jeg oppsummerer og diskuterer intervjuet jeg hadde gjort. Dette har hjulpet meg i å reflektere, da et opptak av meg selv snakkende er mer fritt og spontant enn notater. Grunnen til at få av intervjuene ble tatt opp på bånd er fordi det er et sensitivt tema for mange. Jeg tok uansett ganske detaljerte notater under intervjuene, skrev dem fort ned i etterkant og fortolket dem. I tillegg kunne jeg i de personlige notatene mine skrive ned oppførsel, holdning, håndbevegelser, tankene mine underveis og hva jeg observerte av både verbal og ikke-verbal oppførsel, såkalt samtaleanalyse²² (Shin 2013:213).

²² Conversation Analysis (CA).

Oppsummering

Datainnsamling tar aldri slutt. Å vite helt sikkert blir man aldri å gjøre, og jeg blir kanskje aldri å forstå kirgiserne på ordentlig. Hvordan kunne man hentet inn mer og «bedre» data? På et sted må man sette et punktum og si «... at <nok er nok> » (Kaarhus 1999:56), og stå for det man skriver og den informasjonen man har. I neste kapittel blir empirien grundig gjennomgått, med en påfølgende analyse og refleksjon omkring empirien.

5 Unge kirgiseres tilnærming språk og etnisitet

Innledning

[...]I am Kyrgyz[...]there is a division between кыргыз and кыргыз[...]
(Opptak, intervju 01.11.16)

For en utenforstående person virker ikke den forskjellene mellom to bokstaver å ha stor mening. Den forskjellen, som også har en uttaleforskjell, betyr mye for en kirgiser. Den ene kan for noen bli betegnet som et skjellsord, mens den andre versjon bringer med seg stolthet.

Språk og etnisitet går ofte hånd i hånd, og ofte er det en sterk korrelasjon mellom hvilket språk man snakker og tilsvarende etnisitet. I denne relasjonen kan det ligge mye stolthet, men også en skam i de tilfeller hvor språket og etnisiteten blir sett ned på, som noe mindreverdige i de tilfellene hvor en befolkning har blitt kolonisert, tvangsflyttet, emigrert eller er i mindretall, kan dette båndet bli svekket og påvirket.

I dette kapitlet vil jeg gi detaljer fra feltarbeidet mitt. Empirien har blitt til ved hjelp av totalt 21 intervjuer, men i hovedsak med deltagende observasjon, vennskap, samtaler, dans og sosial omgang. Her vil jeg vise til hvor det kirgisiske språket blir brukt og hvordan bruken av språket er i relasjon til etnisitets- og identitets beskrivelse. Oppbygningen av kapitlet er delt inn i arenaer etter hvor kirgisisk blir brukt, og i hvilken anledning. Det er og et fokus på en del viktige dikotomier som er med på å påvirke både holdninger og bruken av språket. For alle informanter og bekjente foregår den viktigste og største bruken av det kirgisiske språket i hjemmet. Jeg skal dermed invitere leseren med inn i noen kirgisiske hjem, og vise hvordan hjemmet som et verktøy er med på å påvirke både språkbruk og holdninger til språket. Dette inkluderer oppfattelsen av hvem og hva en kirgiser er. Til slutt skal jeg gjengi livshistorien til noen av informantene mine, sett fra et språklig sted.

Gruppering av informanter

Totalt har jeg intervjuet 21 personer, 12 kvinner og 9 menn. Kun fire av disse er over 25 år; disse har bidratt til å dekke en del av sovjettiden og overgangen til et selvstendig Kirgisistan. Den yngste er 18 år, den eldste 33. Videre er det en jevn fordeling av hvor de kommer fra i Kirgisistan: 9 personer er fra Bisjkek (Chui fylke), 6 fra sør (inkluderer fylkene Osj, Batken og Jalalabad), 4 fra Karakol (Issyk-Kul fylke), og 2 er ikke fra Kirgisistan; av de to som ikke er fra Kirgisistan, er Timurbek fra Tadsjikistan og Emil fra Kasakhstan. I hovedsak har jeg blitt

kjent med informantene mine via det sosiale nettverket mitt og på barer, totalt 10 stykker på denne måten: Tre har jeg møtt gjennom dans, og dansemiljøet i Bisjkek; syv har jeg møtt på universitetet og gjennom bekjente på AUCA. Ved å gå i detaljene, kan jeg her vise til at min empiri gir et generelt utvalg av unge kirgisere fra hele Kirgisistan som har kommet til Bisjkek av forskjellige årsaker. Det er tre hovedårsaker for å flytte til Bisjkek: familien flytter dit av andre varierte årsaker, for å skaffe seg jobb, eller for å begynne på høyere utdanning. Mine informanter som ikke er fra Bisjkek har kommet til Bisjkek for en eller flere av disse grunnene. Empirien som her er representert er et utvalg av unge kirgisere i Bisjkek, men det gir ikke det hele bildet, da jeg ikke dekker alle nivåer og klasser i samfunnet. Likevel vil denne empirien gi en god pekepinn og være en retningslinje på hvordan det er å være en ung og nysgjerrig kirgisere i Bisjkek 2016.

I selve empirien vil jeg bidra med erfaring gjort under oppholdet og deltagende observasjon for å få en helhet, og inntrykk fra nøkkelinformantene mine. De som har stått meg nærmest fra starten av oppholdet har jeg ikke gjort intervjuer med, men de har fungert som kulturelle rådgiver i en tidvis forvirrende verden, og har alltid vært tilgjengelige for meg og spørsmålene mine. De som blir nevnt som viktige nøkkelpersoner er Gulzat og Aibek. Jeg har ikke gjort intervjuer med dem, men de har stått meg nær siden jeg kom til Kirgisistan, og har vært nære venner jeg alltid har kunnet ringe til om noe gikk galt eller jeg trengte hjelp. Gulzat er fra Talas, vest i Kirgisistan, eldst i en stor søskenflokk, og studerer ved AUCA; hun har gitt meg god innsikt i det mer tradisjonelle kirgisiske, og hvordan det er når den yngre generasjonen velger å bli religiøs (muslim i dette tilfellet), når foreldrene ennå tenker slik de gjorde i sovjettiden, at de er ateister, blandet med tradisjonell kirgisisk tro. Aibek er fra Bisjkek, yngste sønnen, bor hjemme, men ugift; i vennskap med ham har jeg fått en større forståelse for kjønnsroller, og hvordan dette påvirker menn, og hva som forventes av en kirgisisk mann.

Grunnlaget for denne inndelingen har en sammenheng mellom bruken av kirgisisk, nivå av språkkompetanse og grad av egen etnisk oppfatning. Sted er en viktig faktor, da det viser mangfoldet blant informantene mine, og de forskjellige utfordringene de har. Dikotomien urban–rural er viktig å forstå, men er ikke fokus for denne oppgaven, selv om det er viktig å merke seg forskjellen, og at de gir forskjellig utslag når det kommer til erfaringer omkring språket. Livet i Bisjkek blir ikke enklere av at man har en aksent på russisk eller er fra landsbygda, men man har fortsatt alle mulighetene åpne, og diskriminering skjer sjelden på bakgrunn av hjemsted. Visse tilpasningsteknikker blir allikevel aktivert, og noen tar et bevisst

valg for å dekke over hvor de egentlig er ifra, da de kanskje skammer seg, eller ikke vil bli betegnet som en «søring».

Hvem er hva? En kategorisering

I dette underkapitlet skal jeg presentere min analyse basert på det empiriske, både min deltagende observasjon, intervjuer, vennskap og nysgjerrighet. Flere av de begrepene jeg bruker er kjent blant i det kirgisiske samfunnet, både blant russere og kirgisere. Spesielt det å være en *kyrgyz* (кыргыз) kontra en *kirgiser* (киргис), er et kjent begrep, og jeg har oversatt disse til *kirgisisk-kirgiser* og *russifisert-kirgiser* (se tabell 3). Disse begrepene har med nivå av kirgisiskhet å gjøre, hvis det å være en kirgiser hadde en målenhet, noe den ikke har. Alt av begreper er abstrakte, og det er symbolikken bak som er i fokus, hva disse kategoriene inneholder. Å være russifisert er et kjent begrep, og indikere at man har tatt til seg mer av det russiske, både i språk og kultur. For mange er det å bli kalt for en *russifisert-kirgiser*, det samme som å ikke bli betegnet som en kirgiser, noe som er feil. På den andre siden, har mange en negativ assosiasjon til å være en *kirgisisk-kirgiser*, som for mange er det samme som å være et «bondeknøl», eller lite dannet og utdannet. Andre er igjen stolte over å være en «ekte» kirgiser, da det for noen gir status blant eldre og på landsbygda. De er på motsatte side av skalaen, men er begge to assosiert med å være for mye til en side, da de fleste kirgisere bare vil bli oppfattet som akkurat det: en kirgiser.

Jeg har valgt i min analyse å gå i dybden på disse kategoriene, definere de mer bestemt, og åpner opp for flere kategorier (se tabell 3). Kategoriene er ment som en veiledning til variasjonene i samfunnet, og at det er flere måter å være kirgisisk på. Ingenting er bastant eller korrekt, men det er en måte å forstå samfunnet på, og hvor mye påvirkning sovjettiden har hatt på egen oppfattelse av sin egen etnisitet og bruken av det kirgisiske språket. Analysen er basert på observasjoner og deltagende observasjon på mikronivå, men her hevet til et makronivå for å få en oversikt over detaljene i samfunnet, som kan være vanskelig å oppfatte. Begreper og kategorier er inspirert av kirgiserne, men satt i en sammenheng, definert og utvidet av meg. Dette er en veiledning til det kirgisiske samfunnet.

Tabell 3- Oversikt over informanter og kategorier

	Navn	Alder	Hjemsted	Møtested	Språk
Gruppe A	Bakyt (m)	31	Bisjkek	Felles venn	KY hjemme og i skolen
Kirgisk-kirgiser					
Gruppe B	Altnai (k)	22	Bisjkek	Bar	KY hjemme, RU i skolen
Kirgiser	Zarina (k)	23	Landsby nær Jalalabad by	Felles venn, min RU lærer	RU i skolen, UZ hjemme, KY sosialt
	Baktigul (k)	21	Osj	AUCA	KY hjemme, RU i skolen
	Aigul (k)	23	Karakol	AUCA	Flytende i KY, men RU overalt
	Nurbek (m)	21	Landsby nær Osj by	Sierra	RU i skolen, UZ/KY/RU hjemme
	Asel (k)	21	Bisjkek	Dans	RU hjemme, KY i skolen
	Aisulu (k)	25	Landsby i Batken	Bar	KY hjemme, RU/TR i skolen
	Alik (m)	33	Bisjkek	Felles venn/bar	KY hjemme og i skolen
	Mirgul (k)	23	Batken	Felles venn/AUCA	KY hjemme, RU/TR i skolen
	Usen (m)	22	Karakol	Felles venn/AUCA	Flytende i KY, men mye RU
	Adilet (m)	23	Karakol	Facebook	KY overalt, flytende RU
Gruppe C	Margiza (k)	23	Bisjkek	Dans	RU, kun Bisjkek-kirgisk
Russifisert-kirgiser	Dinara (k)	22	Bisjkek	Sierra	RU, kun Bisjkek-kirgisk
	Aida (k)	19	Karakol	Dans	RU, kun Bisjkek-kirgisk
	Ainura (k)	22	Bisjkek	AUCA	Kun grunnleggende KY i hjemmet
	Sultan (m)	31	Bisjkek	Sosial hendelse	Litt KY
Gruppe D	Cholpon (k)	22	Bisjkek	Felles venn	RU i skolen, Ky hjemme
Vestlig-kirgiser	Timurbek (m)	22	Murgab, Tadsjikistan	Felles venn/AUCA	Kun KY, lært RU/TG/shughni
	Emil (m)	22	Karaganda, Kasakhstan	AUCA	Kun KK, lært RU/KY
	Chingiz (m)	24	Osj	AUCA	KY hjemme, RU i skolen

Språkkoder²³: KY = kirgisk, RU = russisk, KK = kasakhisk, UZ = usbekisk, TG = tadsjikisk, TR = tyrkisk. Shughni er fellesnavnet på pamirspråkene snakket i Pamirfjellene, av iransk opprinnelse. Bokstaven i parentes etter navnene indikerer kjønn; k = kvinne, m = mann. Sierra er en kjent kaffebarkjede i Bisjkek, med flere lokasjoner, og kjent for å være et mer «vestlig» sted, da de fokuserer på kaffe, siden kirgiserne tradisjonelt er mer tedrikkende. Kaffebaren har blitt en naturlig møteplass for meg og informantene mine, da det er et utsalg på AUCA, og flere i sentrum av byen.

²³ Fra norsk språkråd, kodene ISO 639-2 (Språkråd 2008).

Kirgisisk-kirgiser er det som blir betegnet som en *кыргыз*, altså en «ordentlig» kirgiser. Dette er den ideelle kirgiseren, som snakker kirgisisk og kommer fra et kirgisisk hjem og gått på kirgisisk skole. Av mine informanter er det kun Bakyt i gruppe 1 som jeg har valgt å plassere i denne kategorien. Grunnen til dette, er at de fleste jeg har kommet i kontakt med ikke er så tradisjonelle, men snakker engelsk og er modernisert i mange tilfeller. Kategorien omfatter de som snakker kirgisisk flytende, gjerne både hjemme og i skolen, og har en mer tradisjonell livsstil og levemåte. De er ofte muslimer, eller betegner seg som det, i hvert fall på papiret. Mange har en stolthet tilknyttet det å være kirgiser, og bruker språket hver gang det er mulig, og kan i noen tilfeller være bestemt på at man skal snakke kirgisisk. For mange er denne kategorien parallell med å være en *мырк* (myrk), men det stemmer ikke. Bakyt er fra Bisjkek, fra utkanten av byen, men ingen landsbymann. Slik som Bakyt, velger de fleste yngre menn å bo med familien, og følger sine forpliktelser som er forventet av en god kirgisisk mann. Jobbmessig er det mange i denne kategorien som jobber med transport, ofte som taxi eller *marshrutka* sjåfør. I tillegg er en vanlig jobb for personer i denne kategorien å jobbe i en kontorjobb eller som en manager.

En spøk som blir sagt i henhold til jobbsituasjonen til russere og kirgisere, er at kirgisere liker å dirigere og kontrollere, mens russeren jobber fysisk og som ingeniør. Denne spøken er mer vanlig enn først antatt, og det ligger noe i det, når en vanlig beskrivelse av en kirgiser er at de er late når de ikke må noe. Igjen, ser man på historien, henger dette med at kirgiserne var nomader, og levde dag for dag, mens russerne hadde fabrikker og produksjon, og arbeidet for et overskudd. Aisulu gir et godt eksempel hjemmefra, hvor de ikke fikk innlagt vann i huset før tre år siden, fordi faren ikke hadde tatt seg bryet med å installere. Hun og søsteren ville så gjerne har rennende vann i huset, så de kunne ta seg en varm dusj. Etter at faren hadde installert vannet, forstod han ikke hvorfor han ikke bare hadde gjort det før. Russerne som kom til Sentral-Asia var enten sendt som arbeider av sovjet som straff, eller de kom på bakgrunn av sin kompetanse og utdanning for å lære kirgiserne eller drive fabrikkene som ble satt opp.

Kirgiser omhandler gruppe 2, og er den moderne kirgiseren som bor i Bisjkek. De fleste av mine informanter tilhører denne gruppen, og er den vanlige unge kirgiseren i byen. Disse kirgiserne befinner seg i en mellomfase, og har tatt det beste fra det gamle kirgisisk, og inkorporert en del moderne elementer og noe russisk. Alle mine informanter som tilhører denne gruppen snakker kirgisisk hjemme, men kun noen har gått i kirgisisk skole, de fleste har gått i russisk skole. Dette er den kirgiseren som vil bruke kirgisisk begrenset i det offentlig, ofte på markedet eller i taxien hvor det meste er på kirgisisk uansett, men lite utenom disse arenaene.

De er den vanlige kirgiser i gata, som snakker kirgisisisk på telefonen med sin mor, men som henvender seg på russisk til mannen i gata. En moderne kirgiser drømmer ikke nødvendigvis om å flytte til utlandet, men vil gjerne dra på ferie, så lenge de kan returnere til familien og hjelpe til senere. Mange av de kirgisiske tradisjonene er blitt bevart i hjemmet og i levestilen, men de har en mer moderne måte å tenke på, og ser muligheten for seg selv. De har i mange tilfeller høyere utdanning, og er opptatt av jobb og valgmuligheter, men tro mot sin familie. Blant disse er jobben viktig, og mange jobber innenfor bedrifter og som ledere.

Hovedskillet mellom de *kirgisiske-kirgiserne* og en vanlig *kirgiser*, er språkkunnskap og nivå av «kirgisisiskhet», altså bruk av tradisjoner og grad av religiøsitet. Mens mange forbinder den første gruppen med landsbygda, er de også en stor gruppe i Bisjkek, men i andre arenaer enn en moderne kirgiser. Å bli betegnet som en vanlig kirgiser er noe positivt for en som er ung og moderne, mens de kirgisiske kirgiserne blir ofte forbundet med det umoderne og mer patriarkalsk og religiøse. For kvinner er det forbundet med mer frihet å være en kirgiser, enn en kirgisisk-kirgiser, som ofte følger mer tradisjonelle kjønnsroller. Dette blir det gitt eksempler senere i kapitlet, som tar for seg kjønnsroller og hvordan det er å bli betegnet som mer umoderne enn andre.

Russifisert-kirgiser er gruppe 3, og er de som blir betegnet som *купзис*, den russiske stavemåten av en kirgiser. Denne gruppen er den mest interessante av de alle, og er et resultat av 70 år under Sovjetunionen. Fra et sovjetisk standpunkt er disse gode eksempler på *homo sovieticus*, det sovjetiske mennesket. Nå er de bikulturelle, som verken kan det kirgisiske språket godt, eller ser russisk ut (Long 1992). En som er russifisert, snakker begrenset kirgisisisk og har få eller ingen kirgisiske tradisjoner i hjemmet. De har gått i russisk skole, og snakker russisk hjemme med få unntak, slik som med bestemor eller noe ord som blir brukt ved matbordet. Familien er fortsatt viktig, men de står mer fri med tanke på valg i henhold til å flytte eller utdanning. Hvis de snakker kirgisisisk, er det i form av «Bisjkek-kirgisisisk», grunnleggende kirgisisisk som man kommer seg rundt med, og hvor man kjenner til hilsningsfrasene.

De er etniske kirgisere, ser ut som kirgisere, men språket gikk tapt ved foreldre generasjonen, og mange har tatt et bevist valg om å ikke lære barna kirgisisisk. At språket bevisst går tapt fordi foreldrene ikke viderefører språket, fordi de mener livet blir enklere uten kirgisisisk, vises også blant en del samer, hvor akkurat det samme har skjedd med språket. Mange sliter med å passe inn, da de ikke er kirgisisisk nok for de kirgisiske, men de blir heller aldri russere. For de som

har muligheten reiser mange av disse til Russland og andre land for å jobbe eller ta seg utdanning.

Aida og Ainura skulle ønske de snakket mer kirgisisk, og synes det er synd at de aldri fikk lært seg språket. Dinara på den andre siden, synes ikke det med språket er så viktig, og hvis hun må lære seg kirgisisk i fremtiden, så gjør hun det. Sultan vet han aldri blir godkjent av de russiske, til tross for flytende russisk, og at de kirgisiske alltid vil erte han litt for hans begrensede kirgisisk med russisk aksent. I fremtiden kan disse individene som blir betegnet av andre, og betegner seg selv som russifiserte lære seg kirgisisk. Det vil kreve en god del innsats, og aksenten er vanskelig å få bort, da russisk og kirgisisk er såpass ulike. Sann som mange andre inspirasjonskilder, er de russifiserte kirgiserne mer tilbøyelig for å ta en mer praktisk jobb og utdanning, slik som ingeniør. Sultan gir også uttrykk for at han ikke er så begeistret for kirgisisk mat, da det inneholder mye fett og kjøtt, mens hans prøver å holde en mer ren og sunn livsstil. Til tross for liten forbindelse til det kirgisiske, kan de aldri bli betegnet som noe annet enn kirgisisk.

Vestlig-kirgiser er den siste gruppen, gruppe 4. Jeg hadde opprinnelig tenkt at denne gruppen var som de russifiserte, bare vestligvendt. Dette stemmer ikke, da de jeg har intervjuet og de jeg kjenner som passer inn i denne gruppen snakker kirgisisk som morsmål. Å være vestligvendt eller å se til vesten for inspirasjon er et flåset uttrykk, men det betyr at man henter inspirasjon kulturelt sett, og måten man tenker omkring kjønn, styresett, menneskesyn. Det er her snakk om Europa, Australia og USA/Canada som disse vestlige landene, som skiller seg markant fra Russland og Sentral-Asia både i kultur og språk. Naturlig nok er personer i denne gruppen ofte god i engelsk, så vel som russisk, da det er språket man lærer engelsk på i de fleste tilfeller. Denne gruppen er som de moderne kirgiserne, men med et vestlig synspunkt på verden, og ser til vesten som en inspirasjon, men snakker fortsatt kirgisisk hjemme. Flere av disse, både Timurbek og Emil har gått i henholdsvis kirgisisk og kasakhisk skole, snakker kun tilsvarende språk hjemme, men har en veldig vestlig orientert tenkemåte. De er både lokale kirgiser, men og inspirert av vesten. Russifiserte kirgisere henter inspirasjon kulturelt fra det russiske, og Russland, mens de vestlig ser til de vestlige landene for kulturinntrykk. En som ser til vesten er ofte høyere utdannet, men står stødig i det kirgisiske, og har en stolthet hjemmefra tilknyttet språk og etnisitet. Likevel er deres tankemåte moderne, har ofte et ønske om å flytte til et vestlig land, og er ikke så stedbunden som en vanlig moderne kirgiser. Der hvor en russifisert kirgiser føler seg usikker omkring sitt språk og tilhørighet, er denne tilhørigheten sterk blant de vestlige, men de er åpen for andre muligheter og alternativer.

Forskjellige arenaer for språkbruk

Det kirgisiske språket kan bli brukt i alle områder og arenaer av det kirgisiske livet, men omfanget variere ettersom hvem man snakker med, og hvor man er. Avgjørende faktorer for å bruke kirgisisk er det samme for alle: bekjentskap, samme språknivå som samtalepartner, ut av respekt, og sted. Basert på bruken av kirgisisk har jeg tatt utgangspunkt i fire arenaer hvor kirgisisk kan bli brukt som et hovedspråk. Den første er på markedet eller offentlig transport, på jobb og med venner, skole/utdanning og familie. Fokuset i denne oppgaven er hvor jeg vil se bruken av det kirgisiske og hvorfor man bruker språket i noen spesifikke arenaer mer enn andre. Derfor er det to arenaer jeg har konsentrert meg om, og som er viktige arenaer for å fremme språkbruk og etnisitetstilhørighet, og hvor rammene og holdninger til språk og etnisitet blir skapt: familie og skole/utdanning.

På markedet og i taxi/marshrutka

De fleste marshrutkasjåførere og taxisjåførere er kirgisere, med et fåtall russere. Å jobbe som sjåfør i det offentlige, og som privat taxisjåfør²⁴ er en vanlig jobb blant mannlige kirgisere, og gir ofte en god og stabil inntekt. I dette yrket og i den bransjen er kirgisisk det dominerende språket, og alle som kan et minimum av kirgisisk bruker det til sjåførene. Dette er en arena hvor det kirgisiske står sterkt, da det er en vanlig jobb blant kirgisere, og en arena for det ikke er behov for russisk eller utdanning. Hvis det er en russisk sjåfør blir naturligvis russisk brukt som hovedspråk. Jeg har selv erfart at en taxisjåfør snakket til meg på kirgisisk, fordi når han skulle hente meg, og ringte til min telefon for å få presis adresse og sted var åpningsfrasen på kirgisisk, og jeg av naturlige årsaker svart på min begrensede kirgisisk. Dette var en tabbe for min del, da jeg kan veldig lite kirgisisk, og måtte dessverre veldig fort avbryte han og forklare på russisk at jeg ikke snakker kirgisisk, men gav et feil førsteinntrykk. I det jeg begynner å snakke på russisk og prøver å forklare mine manglende språkkunnskaper, avslører jeg meg selv som en utlending, da jeg enda er på et grunnleggende nivå i russisk. Ofte kom jeg i kontakt med en del av taxisjåførene, og noen av de var ivrig i å dele om sin hverdag, og sin språkbruk. Alle sjåførene som var kirgisere hadde kirgisisk som morsmål, og det ble brukt både i hjemmet og på jobben, det var ingen unntak. På marshrutkaen ble det ikke mye snakk med sjåføren, da det ikke er en plass som oppfordrer til samtaler, da målet er å komme seg fra A til B. Derimot var

²⁴ Populært kalt *gypsy cab*. Prisen er ikke regulert, og hvem som helst med en bil kan kalle seg en taxi, og sette et skilt på bilen. Av sikkerhetsmessige årsaker er dette taxier du helst ikke vil ta.

det ofte at folk på marshrutkaen snakket kirgisisk, og sjåførene brukte det kirgisiske språket til andre sjåførere, og til passasjerer som var kirgisiske. Til meg ble det alltid brukt russisk, og det var også på det eneste språket jeg kunne stoppe en marshrutka og forklare hvor jeg skulle av. Det jeg la merke til blant mine informanter som var vanlig var å bestille en taxi på russisk, når man ringte inn til taxisentralen, også vurderte man språket ettersom hvem som var sjåfør og hvem man var med. Viste sjåføren tegn til å ville bruke kirgisisk, og så ut som han var fra bygda, var det større sannsynlighet for at kirgisisk ble brukt. Altnai og min venn Aibek brukte kirgisisk hvis det bare var oss to som tok taxien, var vi en større gruppe med andre utenlandske eller kirgisere som ikke var så god i kirgisisk gikk alt på russisk.

På markedet var det den samme holdningen. Var forhandleren russisk, så ble russisk brukt. Hvis det var tydelig at forhandleren var kirgisisk, solgte grønnsaker eller noe veldig lokalt blir ofte kirgisisk brukt. Å vite hvem som snakker kirgisisk blant kirgiserne er ikke alltid lett, og flere av mine informanter ville spørre forhandleren om de snakket kirgisisk. En viktig del av samfunnet når det gjelder språkbruk er å vise høflighet. Det å ta hensyn til hvilket språk rundt deg helst vil bruke er en viktig del av de sosiale normene, og da er det i mange tilfeller bedre å spørre hvilket språk de snakker. I Bisjkek er det mange store basarer, og de tiltrekker forhandlere og selgere fra hele landet, og utlandet. Siden Bisjkek ligger ca. 40 min. kjøretur fra den kasakhiske grensen, er det mange på markedet som pendler hver dag mellom disse landene for å selge sine produkter.

Høflighet og språkbruk er relasjonelt blant kirgiserne. Generelt er det kirgisiske språket veldig høflig, og det er fire måter å hilse på: formelt entall (сиз=De), uformelt entall (сен=du), formelt flertall (сиздер=Dere) og uformelt flertall (силер=dere). Tiltale er også basert på alder og kjønn på den man hilser på, i tillegg hvilken status eller rolle man selv har som person, og relasjonen til den personen man hilser på. Å kunne hilse korrekt, spesielt på eldre, er oppfattet som en viktig del av å være kirgiser, og gir respekt fra de eldre og en bekreftelse på at man er kirgiser. Relasjonelt sett er de også høflige, og man vil aldri si 'stopp!' til en sjåfør av noe slag, men man vil bruke det høflige russiske ordet for 'stopp her er du snill' (остановите). Alt annet er utrolig uhøflig, og man risikerer at sjåføren ikke stopper i det hele tatt. Om man er sint, det er mye trafikk, marshrutkaen er full, og man ikke ser gatene, og sjåføren ikke stopper første gangen, er det alltds noen som sier litt høyt, og litt sint på russisk: 'stopp her er du snill, vær så snill!' (остановите пожалуйста!). Da vet man at sjåføren må stoppe, da er folk irritert, og dette er en av de få gangene man hører en kirgiser heve stemmen sin på offentlig transport.

Hvordan man håndtere språksituasjonen på offentlige steder har forskjellige tilnæringsmetoder, som igjen er reflektert i personen sin egen språkoppfattelse og hvor bekvem man er med det kirgisiske språket. Cholpon har som mange andre unge kirgisere som bor i Bisjkek en respektfull tilnærming i valg av språk. Hun spør direkte selgeren: snakker du kirgisisk? De som stiller slike spørsmål til selgeren er ofte selv litt usikker på språket, og snakker det hjemme, men ikke nødvendigvis flytende. Gulzat derimot, spør ikke, hun vet, og bruker alltid kirgisisk så langt det lar seg gjøre. Hvorfor er hun så sikker på hvem hun kan forhandle med på kirgisisk? Hun er oppvokst i et kirgisisk hjem, med det kirgisiske språket, og gått i kirgisiske skole, i tillegg er hun fra Talas, vest i Kirgisistan. Hennes holdninger er påvirket av at hun er oppvokst i et kirgisisk dominerende miljø, hvor det kirgisiske språket har en høy status, og ikke lav som den i mange tilfeller har i Bisjkek. Kirgisisk blir et naturlig valg for henne, og er et språk hun ikke har dårlige assosiasjoner med.

Et av mine spørsmål, som jeg alltid lurte på, siden jeg ikke klarte å forstå var: hvordan vet du hvem som snakker kirgisisk? Standard svaret er frustrerende nok: jeg ser det, jeg bare vet. Er det noe jeg ikke ser? Å «se» etnisitet og språkkunnskap er ikke faktisk mulig, da det ikke finnes i form av en spesifikk markør eller tatovering, men er man oppmerksom nok er det en del hint man oppdager. I begynnelsen av mitt opphold i Kirgisistan kunne jeg så vidt høre forskjellen på russisk og kirgisisk, og ihvertfall ikke se hvem som faktisk snakket kirgisisk av kirgiserne. Tiden gikk, jeg fikk flere venner, gjorde flere intervjuer, gjorde mer deltagende observasjon, og jeg begynte å se dette mønsteret som visstnok eksisterer, men kun for det blotte øyet.

Allerede fra mitt første intervju med Aida, til det siste med Chingiz var det mange av de samme kjennetegnene som ble nevnt. Typiske ytre markører er klær, hårfrisyrer, hudfarge, øyenbryn, holdninger og aksent. Det er en vanlig stereotypi at kirgisere fra bygda bruker mye klær for Adidas, noe som indikerer at man snakker godt kirgisisk. Kvinner som er kledd mer tradisjonelle er ofte fra sør, da dette området alltid har vært mer tradisjonelt og religiøst, med en sterkere tilknytning til Islam og Usbekistan. For det om skal man ikke la seg lure av en hijab, da det er populært blant mange unge kvinner, også i Bisjkek å bruke hijab som et tegn på at man er muslim. Klær garanterer dermed ikke for gode kirgisiske språkkunnskaper. Folk med større øyenbryn, og med mørkere hudfarge blir ofte betegnet som gode kirgisisktalende, da personer fra sør kan ha mer usbekiske/tadsjikiske trekk som er mer arabisk, og dermed en mørkere versjon av kirgiserne. Er man mørk i huden, og kirgisere er det mange som antar at man jobber på landet og med dyr eller dyrking av mat.

Altnai gav et eksempel på at mange kvinner som kommer til Bisjkek har en tendens til å overkompensere for å prøve å passe inn, og virke mer urbane enn de egentlig er. Kvinner bruker litt for moderne klær, 'litt for mye' sminke, ordner håret litt for mye. Aigul gir et eksempel på at hun liker bygda, og kan gjerne tenke seg å bo der, og at det ikke er negativt å være fra en landsby. Samtidig som de aller fleste jeg har snakket med er positiv til folk fra bygda, er det fortsatt en holdning som er i samfunnet, men som ikke blir snakket om. Det er såpass indirekte at det fremstår som at de fra landsbygda 'selv-stigmatiserer' (et ord som de bruker selv, og blir utdypet senere i teksten) seg, fordi de er bevisst på hvordan mange fra byen og de urbane oppfatter de. Hvem som stigmatiserer hvem snakkes om, men det går begge veier, og er ofte avhengig av sted og kontekst. Hvem er rundt deg, og hvilken sosial rolle kan du spille ut? Dette er små tegn som ikke vises godt for en ukjent, men kirgiserne vet i hovedsak alltid hvem som snakker hvilket språk.

For Alik er det aksenten som avslører. Hvis man ikke har funnet ut hvilket språk personen på markedet snakket kun ved hjelp av utseende og klær, så begynner man gjerne på russisk, da det et nøytralt og vanlig språk i Bisjkek, et slags «trygt» eller akseptabelt språk du ikke kan gå feil med. Siden russisk og kirgisisk er veldig forskjellige språk, er det mange som har en aksent på et eller flere språk, så fremst de ikke er oppvokst tospråklig fra ung alder av, og vedlikeholdt språkene. Et fåtall av mine informanter har aksent på sin russisk, slik som Timurbek og Gulzat. Grunnen for dette er at de har lært russisk sent i livet, som regel i forbindelse med skolen eller flytting på et senere tidspunkt til et russisk språkdominerende område. Både Timurbek og Gulzat er mer komfortabel med kirgisisk enn russisk, og siden de begge kun har snakket kirgisisk hjemme, har de i dag en liten aksent på sin russisk. Blant de urbaniserte kirgiserne, og spesielt de som bor og har oppvokst i Bisjkek er det mer vanlig å ha en aksent på kirgisisk. Her er det spesielt de som tilhører gruppe 3 som har en sterkere aksent på kirgisisk, da de har gått i russisk skole, og snakket lite eller ingen kirgisisk hjemme, i beste fall med bestemor. Holdningen de ofte møter er at folk ikke snakker kirgisisk med dem, fordi de ofte ikke kan mer enn en grunnleggende samtale og høflighetsfraser. Dette blir ofte betegnet som «Bisjkek-kirgisisk», og er en grunnleggende kirgisisk du trenger for å gjøre deg forstått på et marked eller for å hilse på folk. De kommer seg bare akkurat rundt omkring med sin kirgisisk. Den er ganske begrensende, men om man ikke drar til områder og landsbyer hvor fåtall snakker russisk, så er det nok for å overleve i Bisjkek.

Det er to måter å skille aksent på: dialekt (spesielt fra sør) og aksent på russisken eller kirgisisken. En vanlig måte å forstå hvor noen kommer fra er på dialekten. Kirgisisk er et språk,

men det er et hovedskille mellom nordlig og sørlig dialekt, i tillegg til lokale forskjeller innad nord og sør. Hovedskille er av både geografiske grunner, og hvem de deler grenser med i området. I nord, som er avskilt fra sør av de mektige Ala-too fjellene er mer påvirket av russisk, men er også blitt holdt ganske ren, da en del vil påstå at den riktige kirgisisken er talt i nord. Baktigul sier at til tross for russisk innflytelse på kirgisisiken i nord, er den fortsatt bedre bevart enn i sør. Det må her poengteres at skriftspråket og lærebøkene følge den nordlige dialekten som standard. Om dette har noe med at maktsentret og hovedstaden er i nord, er noe man må være bevisst på, selv om det er ingen som har nevnt det.

Det å definere hvilken dialekt som er den korrekte er et maktmiddel i seg selv. I sør derimot, er det ifølge flere av mine informanter, som er fra sør, et problem med den store usbekiske innflytelsen. Det tettest befolkede området i den sørlige delen av landet er i den fruktbare Ferganadalen, og her har flere grupper og etnisiteter levd med hverandre i evig tid for å få tilgang til ressursene som er der. Ikke bare er grensen mellom Kirgisistan og Usbekistan ikke ferdig trukket, de har også enklaver på begge sidene av grensen. I den største byen Osj er det en stor andel usbekere, og de lever i hovedsak i fred med hverandre. De fleste som lever i grenseområdene er ofte trespråklig: russisk, usbekisk og kirgisisk. Handelen som foregår over grensen, språk- og kulturutveksling, og et samhold har over tid påvirket det kirgisiske språket i området.

Det kirgisiske språket og dialekten i sør er derfor påvirket av usbekiske, og flere ord og uttrykk er plukket opp fra usbekisk istedenfor russisk som i nord. Chingiz gir et godt eksempel på dette problemet og det stigmaet denne dialekten kan medføre. I vårt intervju kom det fram at hvis han snakket kirgisisk i Bisjkek, så ble han glad hvis folk trodde han var fra Bisjkek, og ikke Osj som er hans hjemsted. Dialekten han egentlig har, skjuler han i Bisjkek, og prøver å unngå å snakke kirgisisk, for å ikke avsløre seg som en slags «søring». Det er et skjult stigma å snakke kirgisisk med en sørlig dialekt. Derfor vil mange som er fra sør skjule dette ved å ikke bruke det kirgisiske språket hvor dette kan bli kommentert. Flere av mine informanter er morsmålstalende kirgisisk, og fra sør, men bruker kun det kirgisiske språket enten når de er hjemme i sør, eller med folk de kjenner godt som ofte selv snakker samme dialekt. Dette gjelder både for Aisulu, Zarina, og Nurbek, hvor alle tre bruker kirgisisk minimalt, og kun med de som de kjenner godt fra sør. Det å bli tatt for å være en «nording», er noe mange streber etter, da det å være fra sør for mange er assosiert med å være bakstrevers, tradisjonelle og religiøs. Jeg vil her påstå at de som passer med denne assosiasjonen er som regel ikke de som kommer seg til

Bisjkek, men er de som blir igjen i sør, og som ikke søker lykken i Bisjkek, men heller drar direkte til Russland for arbeid.

Den andre måten å skille aksent på er hvor sterk russisken aksent de har. Mange kirgisere som er ifra Bisjkek og som kun snakker «Bisjkek-kirgisisk», eller kun har snakket det hjemme, men ikke lært det i skolen, får ofte en russisk aksent på sin kirgisisk. Blant de unge som er oppvokst i Bisjkek er det et relativt vanlig fenomen, da det er få rene kirgisiske skoler i byen, og de som er russifisert kirgiser har en begrenset kirgisisk. Selv om det ofte er mer stigma knyttet til det å ha en kirgisisk aksent på sin russisk, er det og de tilfellene hvor man blir mobbet for å ikke snakke godt nok kirgisisk. Det å bli mobbet og ertet for sin aksent er ikke en hyggelig ting, uansett hvilken vei det går. Sultan forteller om da han var ung, og dro til Naryn hvor faren er ifra, og ble mobbet av de andre barna fordi han ikke snakket godt kirgisisk, men hadde en sterk aksent på sin kirgisisk. Han havnet i slåsskamp med de andre barna, og dro aldri tilbake til landsbyen hvor faren kom ifra. For en ung gutt har dette satt sine spor, og han skulle ønske i dag at han kunne kirgisisk bedre, siden han kun snakker det med sin mor, på et grunnleggende nivå. Likeledes blir mange av de unge fra bygda, som kommer inn til Bisjkek for å studere, men som har begrenset med russiskkunnskaper. Altnai og Aida gir begge historier om hvordan både medelever, og lærerne ofte ikke behandler disse studentene bra, og forventer at de kan russisk, til tross for at det er mange ting de ikke forstår. I den konteksten, hvor de er med disse andre studentene, slik i matpausen, er språket kirgisisk, fordi det er det de andre studentene kan best, og foretrekker. Det er når man er på samme nivå i språket, og stedet normaliserer bruken av det kirgisiske språket at det blir brukt, også blant de som ikke bruker det så mye utenfor hjemmet.

Å ha en tydelig aksent, eller en tydelig sørlig dialekt i Bisjkek, kan i mange tilfeller føre til 'selv-stigmatisering', isolering, skam og følelsen av å være dum og lite utdannet. 'Selv-stigmatisering' er en gyldig betegnelse, og som er blitt nevnt av mine informanter. I det kirgisiske tilfellet betyr det at stigmaet med å være en kirgiser fra landsbygda er såpass internalisert, at i det de flytter inn til byen, stigmatisere de seg selv fordi det er sånn de er blitt oppdratt til å tro. Samfunnet lærte de fra tidlig av at de, dem selv, må stigmatiseres, fordi de burde skamme seg over å ikke kunne russisk bedre, og at de bare et 'bøndeknøl'.

Мырк (myrk) er et kirgisisk begrep som ble nevnt i flere intervjuer, spesielt ettersom mine informanter ble komfortabel med meg, og skjønnte at jeg hadde en god innsikt i kirgisisk kultur. Dette begrepet blir brukt av kirgisere om kirgisere, og det russiske ordet for denne betegnelsen er *гопник* (gopnik), som russerne bruker om kirgiserne som er мырк. Mirgul er den personen

jeg for første gang hører dette ordet, og det er tydelig at det er mer et skjellsord enn noe annet. Definisjonen av *мырк* varierer ettersom hvem man spør, men i hovedsak er det et ord assosiert med personer fra bygda, som igjen gir for mange en assosiasjon om å ha dårlige holdninger og forurensning. Dette ordet finnes ikke i en ordbok, men etter å ha nevnt det til flere av mine informanter og venner, er konklusjonen at det ikke er noe du vil bli kalt. Å forurensning, som er det ordet mange bruker om en person som blir gitt denne betegnelsen kan tolkes på flere måter, men ut ifra den kirgisiske kulturen er det en som ikke passer inn, både sosialt, og som ikke behandler naturen bra, i den forstand at de faktisk forsøpler. Zarina mener det er et ord som stigmatiserer og generaliserer, og at det blir lagt vekt på at man er mer tradisjonell, og ikke så moderne. Adilet forklarte at det betyr at man er en *freak*.

Et av mine spørsmål i intervjuguiden var så enkelt som: hva er en kirgiser for deg? På en litt penere måte har jeg bedt de om å definere hva en kirgiser er, og deres assosiasjon til etnisitetsbegrepet. Ordene som ble brukt var de samme hos alle: stolthet, kriger, nomade, animalisme, egalitært, stammer, kjøtt, og fjell. Uten unntak var det kirgisiske noe man assosierte med det gamle, med stammer og en nomadisk levestil. En kirgiser er en kirgiser ved å vise til sin historie, og som bærer med seg sine forfedres arbeid. Timurbek definerte en kirgiser med å si at det er hele historien til kirgiserne fram til i dag, alt de har gjennomgått som en gruppe. Kirgiserne har derfor en egen emisk beskrivelse av hvem som er en kirgiser, og hvordan de defineres. I hovedsak går det på utseende, det er det første kriteriet, at man må se ut som en kirgiser, ikke som en usbeker. De andre faktorene går på tradisjoner i hjemmet, og språkkunnskap. Etter 70 år under sovjetisk styre har de siste faktorene blitt radikalt forandret for mange kirgisere, men de er fortsatt kirgisere. Hva folk har av tradisjoner hjemme er vanskelig å vite uten å bli invitert hjem til de, og blir man ikke invitert hjem må man anta basert på hva de sier og forteller om sitt liv. For mange er språket en avgjørende faktor, men også der er det unntak. Sultan forteller at han vil aldri bli russer, på bakgrunn av sitt utseende, men han blir igjen for russifisert til å bli beregnet som en «ordentlig» kirgiser. Han er kirgiser, men ikke en kirgisisk-kirgiser, men en russifisert-kirgiser. Altnai igjen viser til at hun bare er en vanlig kirgiser, verken russifisert, vestlig eller kirgisisk-kirgiser.

Offentlig og privat: jobb kontra vennskap?

I en jobbkontekst bruker alle av mine informanter som arbeider russisk som arbeidsspråk, med unntak av Alik. Russisk er det aksepterte, profesjonelle, offentlige, og mest utviklede språket, og er derfor for mang et naturlig jobbspråk. Siden all høyere utdanning i Kirgisistan er på

russisk, med unntak av to universiteter som er kirgisisk/tyrkisk, er det nesten et unntak om man har bruk for kirgisisk etter endt utdanning. For mange forblir det et unødvendig språk som i hovedsak blir brukt i hjemmet. Likevel er det unntak, slik som Alik, som ikke er redd for å bruke kirgisisk med andre som snakker det som morsmål. Å ta eierskap til språket, og være stolt over det, og stå på for å bruke det, er en viktig faktor for å høre det kirgisiske språket i offentlighet. Om alle skal gå å være skamfulle over språket, og ikke ville bruke det, vil det med tiden dø ut, eller slutte å utvikle seg helt. Språk er levende, og skal de utvikles og holde følge med utviklingen av samfunnet, må det brukes. Alik bruker språket når han jobber på universitetet, der han er stipendiat, når han snakker med andre som studenter som er på hans nivå i kirgisisk. For han er det ikke et problem, og det samme hjelper for Adilet i hans jobbsituasjon. Adilet bruker ikke kirgisisk i selve jobben, da han er flygeleder, og sitter i tårnet på flyplassen Manas. I jobben hans er det noen språk han kan bruke for å kommunisere med pilotene, og for hans del er dette på russisk og engelsk. Kirgisisk er ikke et internasjonalt, anerkjent flygerspråk, og instruksene for hans jobb finnes ikke på kirgisisk. Han kan finne på å bruke kirgisisk i lunsjpausen med andre, men siden arbeidsspråket er på russisk, henger dette igjen også i pauserommet. For de andre forblir arbeidsspråket russisk.

Flere av mine informanter jobber på kaffebaren Sierra, som er oppfattet av mange som en internasjonal bar, og hvor russisk er det dominerende språket, og det er en moderne kaffebar. Her må det nevnes at kirgiserne, og det sentralasiatiske folket er et tedrikkende folk, og for mange tradisjonelle kirgisere og eldre kirgisere, er ikke en kaffebar en naturlig møteplass. Dette til tross for at mange som jobber på Sierra er morsmålstalende kirgisere, og snakker kirgisisk hjemme, men ikke på jobb. Et eksempel på dette er Nurbek, som kun bruker kirgisisk når han er hjemme i Osj, og landsbyene rundt der med sin familie, og med sin romkamerat. Hans romkamerat er da også fra sør, og de snakker samme dialekt og har samme bakgrunn. Utenom hjemmet bruker han ikke kirgisisk i det hele tatt, og han er veldig negativ til språket og mener det er ubrukelig. Denne holdningen er til tider vanlig å møte både, både blant kirgisere og russere. Om det er en forsvarsmekanisme, og indirekte maktmisbruk kan være. For meg som antropolog er det interessant å vite hvor de har lært disse holdningene ifra, og om de stemmer.

Holdninger tilknyttet språk og språkbruk er et vanskelig og sårt tema for mange. Om man har lært hjemmefra at dette er det språket vi bruker, og slik er det, så bærer man dette med seg gjennom hele livet. Adilet, som kommer fra Karakol og kun snakker kirgisisk hjemme, og med søsken er en pådriver for det kirgisiske språket, og har ingen skam tilknyttet å bruke kirgisisk i det offentlige. I møte med Altnai på Sierra, når hun var jobb, brukte han kirgisisk til henne, og

hun svarte på kirgisisk. Dette syntes hun var spennende, da det ikke er mange som kommer innom og bruker kirgisisk, til tross for at hun «ser» veldig kirgisisk ut, og har på navneskiltet sitt det kirgisiske flagget, som indikerer at hun snakker kirgisisk. Det faktum at jeg hadde fortalt han på forhånd hvem hun var, og at hun var som han, altså morsmålstalende kirgisisk, kan ha hatt en innflytelse, men jeg vet også at han bruker kirgisisk når han kan. Altnai snakker kun kirgisisk hjemme, men de eneste gangene hun bruker det utenom hjemmet er på markedet eller til tider i taxien. Hun har ingen dårlige assosiasjoner til språket, og er stolt over sin bakgrunn og det kirgisiske språket, men er ikke like bastant i bruken. Denne kjønnsforskjellen som er blitt tydeligere i løpet av feltarbeidet, blir tatt opp senere i empirien.

Vennskap og bekjentskap har flere nivåer, alt fra de virkelige nære som vet om dine hemmeligheter, til hun naboen du kun går på fest med. Disse forskjellige nivåene, og strukturene i vennskap påvirker valg av språket, i kombinasjon med hvor lenge man har kjent personen, og i hvilken kontekst man har blitt kjent i. Observasjoner omkring vennskap og språkbruk må derfor skilles på to områder: sted og nivå av bekjentskap. En vanlig regel hvis man er flere sammen er at hvis en person i gruppen, ikke snakker kirgisisk, så går alt på russisk, uansett. Dette er uten unntak. Valg av språk, og faktorer for å bruke kirgisisk kommer først til syne på individnivå. Det er mellom enkeltpersoner på et mikronivå at forskjellene blir tydelige og viktige. Hvilket språk snakker man seg imellom, og hvorfor? Kirgisisk blir brukt mellom venner og bekjente når man snakker omtrent samme nivå av kirgisisk, konteksten tillater det, og om det er et språk man har brukt sammen gjennom hele sitt bekjentskap. Adilet, Usen, Timurbek, Alik, Zarina, Asel, og Emil bruker kirgisisk med venner, med det grunnlaget at det er noe de har snakket sammen fra en ung alder av. I noen tilfeller er det fordi de har hatt en kirgisisk nabo, gått i kirgisisk skole, eller har venner som ikke snakker godt russisk. Disse tilfellene leder til at kirgisisk blir det naturlige valget. Jo bedre venner man er, jo større er sannsynligheten for at de bruker kirgisisk seg imellom, hvis de er på likt nivå i kirgisisk. Den faktoren om at man er på samme nivå, og like komfortabel med det kirgisiske språket, ser ut til å være den viktigste faktoren for å bruke kirgisisk. Både kontekst og nivå av bekjentskap er viktige faktorer, og kan drive det kirgisiske språket fram, men er de ikke på samme nivå er sannsynligheten mindre for at kirgisisk blir brukt for hovedspråk.

En venn av meg, Aibek, og hans bestevenn Bakyt er oppvokst i samme nabolag, og gått i samme kirgisiske skole de første syv årene. Aibek flyttet til en annen del i byen, og begynte i russisk skole, og bruker mye russisk hjemme, mens Bakyt kun snakker kirgisisk hjemme. I en ung alder, og når de gikk på skolen sammen, snakket de kun kirgisisk, men i voksen alder er det

meste på russisk. Bakyt har all sin skolegang på kirgisisk, bortsett fra høyere utdanning som er på russisk. Aibek gikk aldri tilbake til kirgisisk skole, og de har i dag forskjellig nivå på kirgisiskan. Dette har ført til at de bruker mye kirgisisk, men at russisk er blitt deres hovedspråk, da det er et enklere språk, og de begge kan det på et høyt nivå, kontra kirgisisk. En annen måte å forklare det på, er at Aibek er usikker på sin kirgisisk, og mener selv den ikke er så god, og er derfor mer tilbakeholden med å bruke eller skryte av sin kirgisisk. Til sammenligning er Bakyt veldig stolt av sin «kirgisiskhet», og trygg på sine kirgisiske språkkunnskaper, og bruker helst kirgisisk om han kan. Denne motsetningen i holdninger, bakgrunn, og selvtillit på språk gjør at valg av språk er mer komplisert enn først antatt, og de velger ofte å gå for den enkleste løsningen: russisk.

Det motsatte eksemplaret er Gulzat og Emil. De er begge to studenter på AUCA, men ingen av de to er fra Bisjkek. Gulzat er fra Talas, og har kun gått i kirgisisk/tyrkisk skole, og snakker omtrent like bra russisk som engelsk. Emil er kasakher, men etter å ha bodd flere år i Bisjkek, tatt kirgisiske språkklasser, og lært seg kirgisisk mer eller mindre flytende, anser han sin engelsk og russisk til å være på samme nivå. De snakker kirgisisk sammen. Ikke bare er de gode venner, men de er begge kirgisisk/kasakhisk morsmålstalende, og er begge stolt over sin bakgrunn og sitt språk. Selv i et russisk dominerende miljø som AUCA bruker de i hovedsak kun kirgisisk seg imellom. Hensynet til språk går begge veier, da Emil merker at Gulzat er bedre og mer komfortabel med kirgisisk enn russisk, og han ikke har noe problem med å bruke det kirgisiske språket, så blir det slik.

Hjem og skole

Mine mest interessante funn og resultater fra feltarbeid er korrelasjonen mellom skole og hjem, språklig sett blant mine informanter. Hvordan språkbruk, og etnisitetsbygning skjer i et skjæringspunkt mellom hjem og skole, blant naboer og venner, og storfamilien. Fram til de har begynt i skolen har de fleste den samme historie: de snakker kirgisisk hjemme, så fremst ikke hele familien snakker russisk. Noen bor hos en onkel og tante i en landsby, noen bor hos bestemor, noen går i barnehagen, men de fleste er hjemme med familien fram til de starter på skolen. Noen har lært seg russisk hjemme av foreldre og eldre søsken, noen lærer det gjennom barne-tv. Helt vanlig familier, som snakker det språket som passer dem. Så begynner barna i skolen, og hos noen skjer det da et språkskifte i hjemmet, som har konsekvenser for resten av livet.

Selve kjernen i å forstå de unge kirgiserne sitt valg i å bruke det kirgisiske språket, og sin egen etnisitetsoppfattelse, finner man i krysset mellom skole og hjem. Det er her læring av språket skjer, oppdragelse, holdninger til språk, kultur og samfunn, og det er her identitet og etnisitet skapes. Valg av skole, og hvilket språk som brukes som skolespråk, kombinert i hva man snakker hjemme, er avgjørende for framtidig språkvalg, og må i tillegg sees i lys av historien, og når personen begynte i skolen. Til tross for at Kirgisistan kun har vært et selvstendig land siden 1991, i 26 år, har det vært flere skifter i språktrend, og hvilken skole barna skal gå på. Dette vises blant mine informanter, som i alder strekker seg fra 18-32 år, og har startet skolen på forskjellige tidspunkt. Brytningsfasen mellom hjem og oppstart av skole, har hatt en enorm betydning for mange, og har i en del tilfeller ført til et språkbytte hjemme, som på skolen. I dette underkapitlet blir også forholdet til familien, både foreldre, søsken, besteforeldre og den utvidede familien en viktig faktor og innflytelse på språkvalg og oppfattelse av egen etnisitet.

Familien er viktig for kirgisernes, og danner selve grunnmuren i deres liv, og er deres sikkerhetsnettverk. De eldre yter respekt fra de yngre, og hver generasjon og kjønn har sin rolle når man får gjester på besøk, og hva som er forventet av deg i hjemmet. Båndene er i de fleste tilfeller såpass sterke, at de går på tvers av generasjonene. Ditt søskenbarn blir dermed beregnet som din søster eller bror, og din mors/fars søsken betegnes ofte som din egen mor eller far. Når en kirgiser forteller deg at de bor med sin søster eller bror, kan det i virkeligheten være deres søskenbarn de egentlig bor med. Ofte bor flere generasjoner sammen, spesielt på landsbygda, og ofte bor besteforeldregenerasjonen sammen med sine barn og barnebarn over vinteren, for en lettere vinter for alle parter. På den måten kan de passe på hverandre, spare strøm og transportkostnader. Et sterkt og viktig familiesymbol blant kirgiserne er at det er den yngste sønnen som blir igjen i hjemmet. Når den yngste sønnen blir gift, flytter hans kone inn med han og hans foreldre, evt. besteforeldre, og hun er forventet å ta seg av husholdet. Denne tradisjonen står enda sterkt, selv blant urbaniserte kirgisere. I de tilfellene dette ikke kan gjennomføres fordi yngste sønnen har arbeid andre plasser, eller bor i utlandet, må en annen ordning tre i kraft for at noen må ta seg av hans foreldre når de blir eldre.

Unntak skjer, gjerne da i form av et søskenbarn passer på dem, omså en nær nabo eller et annet søsken. Adilet er yngste sønnen, men har fått tillatelse av sine foreldre til å bo i Bisjkek, selv om de bor i en landsby utenfor Karakol. Han er ikke gift, men har en god jobb på flyplassen, og tjener gode penger. I Bisjkek bor han med sin bror, hans kone og deres barn, som han passer på når det passer seg. Å ta det valget om å flytte fra foreldrene for å jobbe var en vanskelig avgjørelse for han og familien, men de gav ham tilslutt tillatelse for å kunne bo i Bisjkek.

Grunnen for dette er fordi de ikke vil flytte inn til Bisjkek, de har nære naboer og andre slektninger som bor rundt og kan hjelpe dem. I tillegg er han mye hjemme i landsbyen, bidrar de økonomisk, og hjelper broren med sine gjøremål. Sultan er den eneste sønnen i husholdet, men har bodd flere år i Kina, og bor vanligvis i Almaty, Kasakhstan. Han kommer fra en mer russifisert familie, hvor denne tradisjonen ikke står så sterkt, og det var mer naturlig for han å bo utenfor hjemmet, og moren hadde ingen problemer med det. Likevel er han ofte hjemme og hjelper til om det trengs, og hjelper til når søsteren trenger det. Han er tilgjengelig, men selvstendig, og mer russifisert.

Masteroppgaven begynner med et utdrag av feltnotater fra sommeren 2016, da jeg var med min bestevenninne, Altnai, til Cholpon Ata, en landsby langs bredden av Issyk-Kul. Etter å ha sittet en marshrutka hele kvelden, kom vi endelig fram til tanten hennes hus, onkelen, flere søskenbarn, svigersøster og hennes barn. Huset var relativt nybygd, stort og fint, med mange rom til å huse slekta. Jeg kjente ingen i familien, bortsett fra Nazgul, hennes søster (søskenbarn), som hun bodde med i Bisjkek. Nazgul snakket ikke engelsk, så med henne måtte jeg snakke russisk, noe som gikk bedre for hver gang. I løpet av de dagene vi var der, snakket jeg nesten ikke med Nazguls foreldre, da de i hovedsak var ute av huset og gjorde ting, og vi var ofte på stranden eller gjorde ting i landsbyen. I huset var det svigersøster, gift med Nazguls yngste bror som hadde styringen, og hun stod for absolutt all matlaging, og passet på ungene samtidig. Kjøkkenet var lite, og det var konstant mat på ovnen, i kjøleskapet, og på gulvet. Hun lagde mat, vi spiste når det passet oss, og slik gikk dagene. Innredningen i huset var enkelt, med kun det nødvendige: sofa og tv i stuen, et lite kjøkkenbord og fire stoler på kjøkkenet, og mange soverom med en eller flere senger. Ingen pynt, ingen oppheng på veggene, ingen bilder, og bare helt det helt grunnleggende som var nødvendig. Fra vi kom inn i huset, og fikk hilst på slektningene gikk alt på kirgisisk. På dette tidspunktet kunne jeg ingen kirgisisk, og kun noen enkle setninger på russisk. Jeg observerte og spiste. Om jeg trengte å forstå noe, oversatt Altnai til meg på engelsk, men jeg henvendte meg alltid til hennes familiemedlemmer på russisk. Barna gikk på russisk skole, men hjemme snakket de kun kirgisisk, og da jeg spurte hvordan de lærte seg russisk, forklarte de at det plukket de opp fra naboer, de voksen, eller tv-en. Å være to-språklig var bare noe man var, men hjemme snakket man kirgisisk. Til vanlig snakket Altnai og Nazgul russisk til hverandre, men som tiden gikk i landsbyen, jo sakte skjedde det et skifte til kirgisisk. Siden alle rundt de snakket kirgisisk, og det var det språket de brukte til alle andre, ble det med tiden naturlig at de også snakket kirgisisk til hverandre. En del av situasjonen gjorde det nesten uhøflig å bruke russisk, da mor alltid forventet et høflig svar på kirgisisk tilbake.

Altnai og Nazgul betegner seg som søsken etter kirgisiske familietradisjoner, men i hjemmet til Nazgul i Cholpon Ata ble det tydelig at de hadde forskjellige roller, selv om de fremstod som nære søsken. Det ble forventet av Nazgul at hun skulle ta seg av sine yngre søsken, noe som ikke ble forventet av Altnai, og dette var tydeligvis en slitsom jobb, da Nazgul gav uttrykk for at dette var hvorfor hun ikke var hjemme i landsbyen så ofte. Det ble forventet av hun som en eldre søster at hun skulle ta ansvar både for sine mindre søsken, og sin yngste brors barn, som bodde hjemme med foreldrene. At Altnai tilsynelatende ikke hadde en viktig rolle eller oppgave kan være siden jeg var med som gjest, men det var og tydelig at Altnai ikke var involvert med barna, både når det gjaldt mattider og leggetid. Altnais rolle var mer at hun er en datter i familien, og hun stod til ansvar for meg, og passet på at jeg fikk nok mat, og hadde det jeg trengte under oppholdet. Jeg var veldig fornøyd, fordi jeg kunne spise meg i hjel på god hjemmelaget kirgisisk mat, noe det var overflod av. Svigersøster laget mange salater²⁵, plov (tilnærmet tyrkisk pilaf), lagman (kinesisk inspirert nuddelsuppe med kjøtt), bolsok (fritert brød), og dekket på til frokosten sånn som regel består av brød med noe pålegg og te. Jeg var i mathimmelen.

Språksituasjonen er annerledes i dag fordi etter 1991 var det en stor optimisme i landet for det kirgisiske språket sin rolle og status. Nå skulle kirgisiske bli det ledende språket i landet, og russisk skulle bli et andrespråk. Dette førte til at de fleste som begynte på skolen i 1990-tallet ble bevisst plassert i en kirgisisk skole, eller i en kirgisisk klasse. Denne trenden snudde mot slutten av 1990-tallet, da det ble klart at russisk ville fortsette å være et viktig språk, og spesielt i utdanning og jobber med høy status. I 2001 fikk russisk status som et offisielt språk, og igjen styrket sin status som et *high language* i landet (Shin 2013, Landau 2001). De siste tre-fire årene har statusen til kirgisisk økt, og det er nå flere skoler med parallelle klasser, hvor de som kommer fra russisktalende hjem blir satt i kirgisisk klassen, og motsatt. Kirgisiske skoler er igjen blitt populært, parallelt med internasjonale skoler, ofte med et tysk eller amerikansk fokus og tilsvarende språk. Disse trendene er reflektert blant mine informanter, men det er viktig å belyse at foreldre ofte ikke har et valg om skole, men de må plassere barna i den nærmeste skolen.

²⁵ Kirgiserne spiser ofte salat, som serveres fra en stor tallerken og alle tar det trenger med sine gaffler, også med hendene. Salat kan bestå av kun kjøtt, som regel sauekjøtt i en slags saus eller med krydder.

Dette vises i eksempel med Asel, som hadde alltid snakket kirgisisk hjemme, det var hennes hjertespråk, og hun begynte derfor i kirgisisk skole. I det hun begynner på skolen, begynner moren å snakke russisk til henne hjemme. Siden har det vedvart, og hun snakker den dag i dag i hovedsak russisk med moren. Hjemme hos Nurbek skjedde det samme, bare at han begynte på russisk skole. Moren snakket kirgisisk med han til han var rundt åtte år gammel, og siden har det vært på russisk. Hva er best for barna er ofte grunnen til språkvalgene som blir tatt i hjemmet. Noen familier holder hardere på det kirgisiske språket, mens noen lar bevist språket gå bort.

Gulzat, som er fra Talas, ble pålagt av familien å gå på en kirgisisk eller tyrkisk skole, fordi bestemoren ikke ville at hun skulle bli dårlig i kirgisisk, men beholde det som sitt førstespråk. Dette resulterte i at hun ikke gikk på den beste skolen, men en stor skole med mye bråk, og i dag ikke er så stødig i russisk som mange andre som bor i Bisjkek. Andre igjen, slik som Aida og Ainura, ble aldri oppmuntret til å lære seg kirgisisk, det var et unødvendig språk. Ofte er dette i relasjon til foreldrenes bakgrunn, og hva de ble lært av sine foreldre og av lederne i Sovjetunionen. etter at optimismen til det kirgisiske språket sin status skulle bli hevet på begynnelsen av 1990-tallet, tok igjen russisk over som et viktig språk, og det ble viktig å sende barna i russiske skoler. Hvis barna kunne russisk, kunne de få betalte jobber i Russland og tjene penger, som de kunne sende hjem. Derfor er det mange av de yngre, som er vokst opp i Kirgisistan, og fra Bisjkek, som er dårlig i kirgisisk, da det var et bevisst valg av foreldrene å plassere de i russiske skoler. Samtidig har den generasjonen som vokser opp nå flere muligheter, da de kan velge mer internasjonale skoler som underviser i fag som engelsk og tysk, eller de kan gå i en parallell skole hvor undervisningen foregår på flere språk, inkludert kirgisisk.

Asel forteller at i en ideell hverdag for innbyggerne i Kirgisistan, burde de som snakker kirgisisk hjemme gå i russisk skole, og de som snakker russisk hjemme gå i kirgisisk skole. Dette er en ideell tanke, og det er samme tankegang Chingiz sin skole hadde, da han ble plassert i russisk klassen, siden han snakket kirgisisk hjemme. Problemet er at dette kun gjelder for kirgisere, ikke russere. Unntak er hvis du som russer tar en utdanning som krever at du må reise rundt i landet, slik som en elektriker eller ingeniør, slik som Dinara sin bror. Til tross for minimale kirgisisk kunnskaper, ble han plassert i en kirgisisk klasse, når han tok sin høyskole utdanning, fordi at skulle han jobbe på landsbygda måtte han lære seg kirgisisk.

Aigul bodde hos sin tante og onkel på landsbygda før hun begynte i skolen, fordi moren jobbet. Før hun begynte på skolen kunne hun ikke russisk, men ble satt i en russisk klasse, og lærte språket fort. Aiguls morsmål og hjertespråk er kirgisisk, men etter at hun flyttet tilbake med moren etter hun begynte i skolen, har de kun snakket russisk i lag. På skolen var kirgisisk undervisningen overfladisk, da lærerne ikke så poenget med å undervise kirgiserne kirgisisk, for det var jo noe de bare kunne. Kirgisisk ble derfor et språk hun ikke lærte noe særlig skriftlig og akademisk, men noe hun har tatt til seg muntlig. Det er trist, sier hun, at hennes kirgisiskundervisning ikke ble tatt alvorlig, og at det ble forventet av henne at hun bare kunne det. I dag er hun i hovedsak russiskdominert, men det er kirgisisk som ligger hennes hjerte nærmest, og det beste språket å banne på er kirgisisk. Det er et poetisk språk, som lyder veldig vakkert når det blir sunget, og jeg tror henne når hun sier at banning er bedre på kirgisisk. Det kommer dypt innenifra, med en mening. Et slikt eksempel finner man også i Borg (2016:25): *«Men svenska är det språk hon tänkar på: «Jag bodde i Libanon i fyra månader och pratade mycket arabiska, men när jag höll på att bli överkörd av en bil var det ända 'för i helvete' jag skrek.»*

Aisulu er fra en stor familie i Batken, men vokste i hovedsak opp i en by sørpå, før de flyttet til faren sin landsby, rett før hun skulle begynne på ungdomsskolen. Flere av hennes yngre søsken har derfor vokst opp på landsbygda, og kjenner ikke til noe annet enn kirgisisk, og spesielt den sørlige dialekten de snakker hjemme. Aisulu og hennes eldre søsken vokste opp i en by, og de var der mer eksponert til russisk, og hun i dag snakker russisk til sine eldre søsken, og kirgisisk til sine yngre. Selv om hun er fra sør, og fra en barnestor familie, har hun moderne og utdannede foreldre, moren er sykepleier, og faren var i militæret. Dette har ført til at alle barna har fått god utdanning, og hun flyttet i ung alder, rundt 13 år inn til byen Osj for å gå på tyrkisk videregående. I Batken var det ikke tyrkiske videregående skoler for jenter, og hun måtte flytte inn på internat i Osj. Senere kom hun inn på Atatürk-Alatoo universitet i Bisjkek, og har siden blitt i Bisjkek for å jobbe, og i dag studerer hun igjen, ved et annet universitet.

Aisulu liker ikke å være så mye hjemme i sør, da det er lite å gjøre, og hun sitter for det meste hjemme. Ikke er hun gift, og ikke har hun barn, og naboene kritiserer faren hennes for at han valgte å gi døtrene utdanning, istedenfor å gifte de bort. Hun forteller at faren ikke forteller henne dette, og at han står ved sine valg, men nabokonene slarver, og mange i landsbyene mener det vil gjort han bedre om han hadde hatt barnebarn nå, og ikke bare mange utdannede barn som bor i Bisjkek og jobber. Kjønnss segregeringen står sterkere i sør, noe som vises i Aisulu sitt tilfelle, men foreldrene er annerledes og har prioritert alle barna, uansett kjønn. Når Aisulu

snakker om familien nevner hun at hun har et godt forhold til faren, noe som ikke alltid er vanlig blant kirgiserne. I samtaler med henne, merker man dette, at hun er nær faren, og jeg tolker det som et positivt tegn, noe som har vært bra for henne og faren. På bakgrunn av dette, føler hun et ekstra press på å gjøre det bra i Bisjkek, å få seg jobb, tjener penger, reise rundt, klare seg selv og vise at foreldrenes innsats var verdt det. Språklig sett snakker hun i hovedsak kun kirgisisk med søsken, eller med foreldrene når hun er hjemme sørpå, men i Bisjkek snakker hun det lite, og når hun bruker det på markedet snakker hun med en nordlig dialekt. Hun har ingen aksent, verken på russisk eller kirgisisk, men etter å ha bodd så mange år i Bisjkek, er det nå russisk som er hennes dominerende språk, og det kirgisiske språket blir stadig nedprioritert. Kirgisisk vil til tross for dette alltid være hennes hjertespråk.

Stereotypien som er i Bisjkek om folk som er fra landsbygda, og spesielt fra sør, er et stigma hun er bevisst på. Dette kan være en av grunnene til at hun er blitt mer russifisert, og føler selv at hun befinner seg mellom to kulturer, da hun er kirgisisk og stolt over det, men hun er ingen typisk kirgisiske kvinne fra sør. Aisulu vil ikke sitte stille i hjemmet og ikke si noe. Gifte seg, få barn, stelle hjem og hus, bruke penger på unødvendig materielle ting, men samtidig ha dårlig råd, med en kirgisisk mann som er utro. Det er hun ikke med på, og om hun noen gang flytter sør igjen er vanskelig å si. Hun hører til den yngre generasjonen som er litt fortapt. De er kirgisere, og vokst opp i et selvstendig Kirgisistan, men oppdratt av foreldre som har selv oppvokst i Sovjetunionen, og vet ikke om noe annet liv. «*The lost generation*» som hun selv omtaler seg som, er de unge kirgiserne i dag. De er en arv og et resultat av 70 år under sovjettiden, og mange vet ikke selv hva de er, for hvem er egentlig en 'ordentlig' kirgiser, hvem og hva er det?

Generasjonsskille

Den største forskjellen blant mine informanter er de som gikk på skole rundt 1991, og de rundt 2000. Rundt 1991, og etter kirgisisk fikk status som nasjonalt språk i 1989, ble kirgisisk et populært språk i skolen, og mange, selv i Bisjkek gikk på kirgisisk skole. Bakyt er et godt eksempel på dette, da han har all grunnskoleutdanning på kirgisisk, og bruker kun kirgisisk hjemme med moren. Denne stoltheten av det kirgisiske, og den trangen til å verne og beskytte om språket og kulturen kan sees i lys av hvor og av hvem han ble oppdratt av. Han er fra 12 mikrodistrikt, blokkområde i utkanten av byen, hvor det kun var kirgisere og kirgisisk skole tilgjengelig når han vokste opp.

Jeg har ikke kunne gjort en sammenligning av generasjoner, da kun et fåtall av de født og oppvokst under sovjettiden snakker engelsk, i tillegg til at mitt fokus har vært på de unge kirgiserne i Bisjkek. Til tross for dette er det uten tvil en forskjell, da foreldregenerasjonen ikke hadde så mange valgmuligheter eller tilgang til internett og sosial media, slik de unge har i dag. Deres syn på valg i henhold til utdanning, jobb og ekteskap er mer tradisjonell og bunden, spesielt på landsbygda. I Bisjkek er flere foreldre mer åpne til å reise til utlandet, og skjønner selv at de ikke kan bestemme hvem datteren eller sønnen skal gifte seg med, men at de har valgmuligheter. Samfunnet slik det er i dag, spesielt i Kirgisistan kontra de andre sentralasiatiske landene er radikalt forandret siden sovjettiden, hvert fall når det kommer til muligheter, selv om den sovjetiske mentaliteten lever videre blant mange, og da spesielt de eldre.

Kjønn

Brudekidnapping er noe som enda dessverre forekommer i Kirgisistan, og det strides om hvor gammel denne tradisjonen egentlig er. Tradisjonelt sett har dette forekommet mer på landsbygda, og at en mann fra nabo landsbyen trenger en kone, kommer til nabolandsbyen og røver med seg en kvinne. Hun blir tatt med til hans hjem, og i det hun går over dørstokken får hun et hvitt tørkle som blir lagt over hodet sitt av som regel bestemoren i huset. Dette er tegnet på at hun har godtatt ekteskapet, og feiring begynner. Naturlig nok innebærer dette ofte mye tårer og protester, men de har ofte ikke hatt så mye å si. «Ikke gråt, du er kona mi nå» (Fatland 2014:337). Brudgommen drar så hjem til hennes familie, gir de en sau, og informere de om hendelsen, og selve bryllupsfesten kan begynne. I en mer moderne setting er det en del foreldre som kommer etter brudgommen og henter datteren tilbake, eller at kvinnen som blir røvet nekter å godta det hvite sløret eller komme ut av bilen hun har blitt fraktet i. Grunnen til at kvinnen tradisjonelt sett ikke har kunne sagt nei er på grunn av skam og stigma, da hun er betraktet som uren etter å ha blitt røvet. Det er skamfullt for familien om hun ikke godtar sin skjebne, og for mange familier er det godt at hun blir gift. I dag er brudekidnapping ulovlig i Kirgisistan, og straffen er 7 år i fengsel, men få melder ifra, så veldig få blir dømt.

Røveriet skjer ikke alltid ufrivillig, da dette også er en måte å gifte seg med den man vil, med at man blir røvet, eller fordi foreldrene har sagt nei. Da er kidnappingen mer planlagt, og villig fra begge sider. Denne tradisjonen var forbudt under sovjettiden, men har kommet tilbake etter frigjøringen, som en slags revitalisering av kirgisiske tradisjoner, som antagelig stammer fra når de var gruppert i stammer og nomadiske. Russerne brudekidnapper ikke, dette er kun noe

kirgiserne gjør mot andre kirgisere. Brudekidnapping er på vei ut, ikke bare på grunn av risikoen for fengsling, men fordi det er blitt en mer bevissthet i samfunnet hvor forferdelig detter er for de involverte, spesielt for den som blir kidnappet og røvet. Åpenheten i samfunnet har gjort kirgiserne mer bevisst til at konsekvensene av brudekidnapping fører til selvmord blant noen bruder, og at det ikke alltid ender bra med tiden. Kvinnerettigheter er og på frammarsj i samfunnet, og fører til en bevissthet rundt kvinnesyn, rettigheter, utdanning, jobb, og valg av partner for kvinner, som gjør denne tradisjonen upopulær blant mange. Tidligere har kvinner blitt kidnappet før de var ferdigutdannet, eller i løpet av den første tiden på universitetet, og på den måten minsker sjansene for at kvinnen kan få seg en god jobb og muligheter uten en mann. Indirekte er brudekidnapping kontroll av kvinner, maktmisbruk, utnyttelse av kvinner, egoistisk, og indikerer en patriarkalsk samfunnsstruktur, hvor menn styrer kvinner. Den moderne kirgiseren er imot brudekidnapping.

I tidligere tider har kirgiserne praktisert levirat, altså at hvis mannen dør, så gifter enken seg med hans bror, om hun er barnløs (Abramzon 1978:180, Chotaeva 2015:17). Om dette forekommer i dag er jeg usikker på, men dette er igjen en måte å beholde kvinnen innad i familien på med hennes dyreflokk, brudepris, og framtidig barn.

Ved å praktisere disse kjønnsrollene og giftermål fortsetter den kirgisiske kulturen i å praktisere endogami, og hvordan giftermål blir inngått, og har blitt inngått tidligere, kan og være en av grunnen til at russerne og kirgiserne i hovedsak ikke gifter seg med hverandre. Det er ikke bare et kjønnsrollemønster som skiller de, men her blir også språket viktig. Det er kvinnen som er hjemme med barna og oppdrar de, og det kan bli oppfattet som kvinnens plikt å videreformidle det kirgisiske språket og kulturen. Av alle mine informanter var to av dem et par, og tydeligvis var det for Ainura en slags skam over at hun ikke kunne kirgisisk bedre, da Usen også er lokal. Til hennes overraskelse snakket de russisk hjemme, og da ble hun lettet, da hun syntes det var flaut å ikke kunne kirgisisk flytende, da det kanskje var snakket i hans hjem og forventet.

Et generelt inntrykk er at det var kvinnene som gav uttrykk for at de var flau over sin dårlige kirgisiske kunnskaper, da de følte at det var noe samfunnet forventet av dem som kirgisiske kvinner. Menn som ikke behersket kirgisisk så godt prøvde å avfeie det, og ikke ta det alvorlig, men jeg skjønnte med tiden at for mange kirgisiske menn var det også en skam å kunne dårlig kirgisisk, men de prøvde å skjule det. De av mine informanter som har foreldre som snakker dårlig russisk, er det som regel mor som er flau over sin dårlige russisk, mens far fortsetter å snakke på et gebrokkent russisk uten å bry seg nevneverdig. Det samme tilfelle nevnes i Borg

sin bok (2016:14): «*Skammen. Mamma som knappt kan prata svenska. Pappa med sin egen sjungande ton. Ett språk av lägre rang*».

Russisk kontra kirgisisk kultur

Jeg bodde mine fire første måneder i Bisjkek i en russisk vertsfamilie, bestående av mor Olga, sønnen Dimitri, og en annen utvekslingselev fra USA, Cesar. Disse månedene gav meg et innblikk i en russisk familie i Kirgisistan, og til tross for lite kommunikasjon og dårlige språkkunnskaper, fikk jeg fortsatt snakket med de om mitt feltarbeid og mitt tema. Olga kom til Kirgisistan fra Russland som en baby i sovjettiden, og har siden blitt i landet. Hennes holdninger til det kirgisiske språket er overraskende positivt, og hun sier selv at hun skulle ønske hun forstod det mer. En ting er å kunne kommunisere med de kirgisiske selgerne på markedet, men også fordi hun gjerne vil vite hva folk rundt henne sier når de snakker kirgisisk.

I et flerspråklig samfunn kan det være vanskelig å være monospråklig, da dette begrenser dine reisemuligheter og kommunikasjon på tvers av etnisiteter og språk. Dimitri derimot, var mye mer negativ til det kirgisiske språket. Hans holdninger var noe jeg møtte på blant alle de unge russerne som jeg har snakket med, og som de har innrømt etter at de er blitt komfortabel med meg. De unge russerne er ikke positiv til det kirgisiske språket, og grunner for dette er kombinasjonen av hva de har lært hjemme, hva samfunnet og historien har fortalt de om det russiske overlegenhet, og at de er pålagt å lære seg kirgisisk i skolen. Disse faktorene har ikke gjort de positive til det kirgisiske, men vært med på å skape større avstander mellom kirgiserne og russerne.

Kirgisisk er et unødvendig og stygt språk sier Dimitri. Det er vanskelig å lære, har rare lyder, og er helt ubrukelig for en russer som bor i Bisjkek. «Jeg drar aldri til områder hvor jeg ikke kan bruke russisk, så hvorfor skal jeg lære meg kirgisisk?» En historie som aldri har rettferdiggjort det kirgisiske språket, og aldri forventet tospråklighet blant russerne, men hvor russisk alltid har hatt høyere status har satt sine spor i det kirgisiske samfunnet, og blant russerne som bor der. Russisk ble et obligatorisk fag i skolen, før kirgisisk, og det er først sent i sovjettiden og etter frigjøringen i 1991 at kirgisisk er blitt et obligatorisk språk i skolen, for alle, uansett. Selv russerne må lære seg kirgisisk i skolen, om de vil eller ikke. Derfor er det forunderlig at enhver russer man møter på nekter for at de kan kirgisisk. De kan telle, fortelle hva de heter, og disse grunnleggende kunnskapene, men utenom det kan de ingenting. Sier de.

Dette inkluderer Dimitri, som har hatt og har enda kirgisisk i skolen, da det også er obligatorisk på universitetet som et fag.

Asel legger fort til, når jeg nevner dette, at det ikke stemmer. Så klart kan de kirgisisk sier hun, men de forneker det. De vil ikke bruke språket, de gjør en innsats i å ikke lære det, og om de lærer det, så bruker de det ikke, og det forblir dermed et skolespråk, som ikke blir praktisert. Fokuset her er egentlig ikke på om russerne kan kirgisisk eller ikke, men det er holdningene til det kirgisiske språket som er bemerkelsesverdig, hvorfor dette enda står så sterkt blant mange, og hvordan dette påvirker samfunnet, og samarbeidet mellom etnisitetsgruppene i Kirgisistan. Dette er ikke en stor del av mitt feltarbeid, men disse holdningene jeg møtte, og de samtalene jeg hadde med russere var ikke til å unngå. Det var og en del av livet i hovedstaden, og hindrer integrering på et dypere nivå, når strukturene i samfunnet står sterkt.

De fleste steder i samfunnet er det rom for både russerne og kirgiserne, men det betyr ikke nødvendigvis at de blander seg per se. Hva en russer egentlig tenker om deg som kirgiser i det du snakker i telefonen på kirgisisk med din mor, er i de fleste tilfeller ikke positivt. Disse holdningene har fått lov til å leve videre, og det er et vanskelig tema og snakke om, og det er holdninger som er fra gammelt av. Da de første russerne kom inn på kirgisisk territorium under annektering på 1800-tallet, var det en normal holdning at de ikke lærte seg det lokale språket, fordi de det var unødvendig og fordi russisk var et mye mer dannet og nyttig språk. Språklig sett er det tydelig at Kirgisistan har blitt kolonisert, og selv i en post-kolonisert verden, er sporene etter koloniseringen enda tydelig, spesielt i de strukturelle rammene i samfunnet. Russerne har bare videreført denne holdningen som alltid har vært til stede blant dem, og staten har store problemer med å distansere seg fra det russiske, da det er Russland og Putin som står i kulissene og styrer.

Hva er egentlig den store forskjellen på russerne og kirgiserne, bortsett fra utseende? De fleste i Kirgisistan er helt bevist på den store kulturelle forskjellen mellom en russer og en kirgiser. Det betyr ikke at de ikke går overens, eller kan være venner, men de er forskjellige på alle områder, bortsett fra bosted. Den første forskjellen man blir bevist er språket. Russisk er et indoeuropeisk slavisk språk, mens kirgisisk er et tyrkisk språk, hvor opphavet enda ikke er helt definert. Religion utgjør den tydelige forskjellen i samfunnet, som man kan se. Russerne er ortodoks kristne, og det er ortodokse kirker over hele Bisjkek, men veldig få på landsbygda.

Kirgiserne er derimot muslimer, sunni-muslimer, og det har vært en voldsom bygning av moskeer etter selvstendigheten, og i hver landsby er det en moske. Omtrent uansett hvor du er i landet vil du våkne til bønnerop fra moskeen, og fredagsbønnen er den viktigste bønnen å delta på, men i hovedsak kun for menn. Jeg har vært i en del moskeer i Kirgisistan, og jeg lærte på den harde måten at du ikke skal være på do når det kalles inn til bønn. Gulzat og jeg gjorde et lite feltarbeid i en landsby ved Issyk-Kul, og vi skulle snakke med imamen etter fredagsbønnen ved den lokale moskeen, men først måtte vi spise. Idet jeg satte meg på huk i den lille bakgårds-utedoen, og skulle gjøre mitt fornødne, ble fredagsbønnen kalt inn, og innkallingsbønnen strømmet ut av moskeen til hele landsbyen. Gulzat banker litt hardt på døren og proklamere høyt at jeg ikke kan gå på do når de kalle inn til bønn, det er farlig! Jeg kunne ikke stoppe med det jeg holdt på med, og kom ut etter at jeg var ferdig, til en litt stresset og flau Gulzat. De andre gjestene så litt stygt på meg, og hun fortalte, som den flinke muslimen hun er at det kan komme onde ånder inn i meg når det kalles inn til bønn og jeg er på do. Dagen gikk bra, jeg fikk ikke onde ånder i meg, men en lekse jeg ikke blir å glemme. Ikke gå på do når det kalles inn til bønn.

En kirgiser er ikke nødvendigvis alltid muslim, de kan være ateister og muslimer, eller en blanding, eller bare humanist. Fra gammelt av var de animalister, og når islam kom til Sentral-Asia, inkorporerte de islam inn i deres trossystem. Islam i Kirgisistan er en lokal variasjon, tilpasset den kirgisiske levemåten og nomadiske livsstil, og skiller seg derfor litt fra en mer bok-tro versjon av islam, med mer innslag av det spirituelle og animalistiske. Forsker og antropolog Maria Louw fra Aarhus universitet i Danmark gav en forelesning²⁶ på AUCA 16 oktober 2016 om ateisme i Kirgisistan. I denne forelesningen viste hun at som en konsekvens av sovjettiden og deres redsel for det religiøse, er det mange kirgisere i dag som betegner seg som både ateister og muslimer. Teoretisk sett er ikke dette mulig, da disse to faktorene er motsigende, men blant kirgiserne (og andre folkegrupper) er det noe folk tror på. De har barndomstroen, det som de har lært fra foreldrene og hjemmefra, og det samfunnet fortalte de hva de var. Offentlig var de ateister eller pleide å være det, mens privat er de muslimer og mer spirituell. Altnai betegnet seg selv som ateist eller som ikke religiøs, men brukte fortsatt dette tradisjonelle armbåndet som moren hadde laget henne som skulle beskytte henne mot onde

²⁶ https://auca.kg/en/past_seminars/2665/ [29.10.17] Hennes profil på Aarhus sine sider: [http://pure.au.dk/portal/da/persons/maria-elisabeth-louw\(be85df4f-ba38-4a0e-9563-a3a57ea6e03b\).html](http://pure.au.dk/portal/da/persons/maria-elisabeth-louw(be85df4f-ba38-4a0e-9563-a3a57ea6e03b).html) [29.10.17]

ånder, og gi et godt liv. Flere jeg kjenner, som ikke er noe religiøse, bruker disse armbåndene, som i seg selv har et opphav i gamle religioner og tradisjoner. Russerne er igjen i hovedsak kun ortodoks kristne.

En annen stor forskjell på russerne og kirgiserne er matkulturen. Russisk mat er veldig lik norsk mat, ganske kjedelig og smakløst, mye poteter og kjøtt. Kirgisisk mat derimot er inspirert både fra den arabiske/persiske verden, og den kinesiske. Den gjenspeiler også de geografiske og klimatiske forholdene, da vinteren kan være hard i fjellene. Maten inneholder mye fett og karbohydrater, perfekt for kalde vintre, med mye bruk av løk, hvitløk, og en del rotgrønnsaker. I tillegg er en del kirgisisk mat sterk, med mye smak, enkel, men med stor variasjon i tilbehør. I Kirgisistan er sauekjøtt det som brukes mest, men og en del hest, da deres nasjonalrett består av hestekjøtt og nudler, kalt *бешбармак*²⁷ (beshbarmak). I motsetning til russerne spiser ikke kirgiserne svinekjøtt, da det er imot islam, og uansett vanskelig å oppdrive i Kirgisistan. Russerne fordeler maten til hver person på deres egen tallerken, mens blant kirgiserne er det vanlig at alle spiser fra en stor felles tallerken som står midt på bordet, med hver sin gaffel. Å dobbeldyppe i maten er blant kirgiserne ikke unntaket, slik blant nordmenn.

Kulturelt sett er det en forskjell på innredning av hjemmet, bruken av De og du til foreldre, forventinger til den yngste sønnen, utdanning til kvinner, giftemål. Russiske barn bruker som regel du når de snakker til foreldrene, men blant kirgiserne er det vanlig å bruke De, som et tegn på høflighet og respekt. Det er spesielt den yngste sønnen i et kirgisisk hushold som er forventet å bli i hjemmet, selv etter han har giftet seg og ta vare på sine foreldre. Utdanning koster penger, og mange kirgisiske foreldre prioriterer at sønnen får god utdanning, så han kan få seg en god jobb, ofte i Russland, slik at han kan forsørge familien. Dette fører til at noen kvinner aldri får høyere utdanning, og at det som er forventet av dem er å bli hjemme, få barn, og ta seg av huset. Blant russerne er holdningen litt annerledes, da også kvinner blir oppfordret til å ta utdanning. Moderne kirgisiske foreldre som har råd, prioriterer likevel å utdanne sine døtre godt, da de også har muligheten da til å jobbe i utlandet.

Det er viktig å forstå russernes side av hvordan det kirgisiske samfunnet og landet Kirgisistan er i dag. Om de vil eller ikke så må de leve i lag, og spesielt i Bisjkek er det vanskelig å ikke møte på begge etnisitetsgruppene, og en del andre, selv om de kan velge å kun gå på mer

²⁷ Betyr fem fingre, og indikerer at retten skal spises med fingrene, slik tradisjonen er.

tradisjonelle steder, eller rent russiske spisesteder. Ikke alle russerne kom frivillig til Kirgisistan under sovjettiden, mange ble sendt dit med tvang, og har siden aldri dratt tilbake til Russland. Møter man en russer fra Kirgisistan, og spør han hvor han er ifra vil han svare: «Jeg er russer, fra Kirgisistan». Aldri at han er kirgiser. Denne usynlige separasjonen i samfunnet mellom russerne og kirgiserne har videreført holdninger tilknyttet språk og kultur, og er et hinder for at russerne skal lære seg kirgisisk. Integreringen av de store etnisitetene har ikke vært spesielt vellykket i Kirgisistan, og siden de første russerne kom til Kirgisistan, har de aldri måtte eller brydd seg om å lære seg kirgisisk, eller omfavne den kirgisiske kulturen. Det har alltid vært den andre veien, noe som har gjort maktforholdet skjevfordelt siden disse etnisiteten møttes for første gang.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg gjort rede for empirien og analysert dataen underveis. Empirien har resultert i en kategorisering av kirgiserne, basert på språkbruk og egen oppfattelse av etnisitet. Disse fire kategoriene er som følgende: *kirgisisk-kirgiser*, *kirgiser*, *russifisert-kirgiser* og *vestlig kirgiser*. Basert på eget feltarbeid, og emisk beskrivelse fra informanter, bekjente, venner og nettverk er dette en kategorisering som må betegnes som veiledende, ikke et absolutt fakta, men som er solid. I neste kapittel blir resultatene diskutert, og videre refleksjoner gitt omkring temaet, og til slutt en kort oppsummering av oppgaven.

6 Refleksjon og avslutning

Her til slutt skal jeg svare på problemstillingen: *Blant unge kirgisere som bor i Bisjkek, hvordan reflekteres den kirgisiske språkbruken etnisitets- og identitetsoppfattelsen deres? Er det en sammenheng mellom kirgisisk språkbruk og språknivå, og følelsen deres av tilhørighet som etniske kirgisere?* Jeg skal vise at det er en sammenheng mellom språkbruken, språknivået og etnisitets- og identitetstilhørighet blant unge kirgisere i Bisjkek.

Historie og kontekst-kapitlet gir en oversikt over hvordan språkutviklingen har foregått i det som i dag er Kirgisistan. Fra å ikke ha et skriftspråk, for siden å skifte skriftspråk (alfabet) tre ganger i løpet av 20 år, så har utviklingen gått fort og bidratt til hvordan språkpolitikken og språkholdninger har blitt til. Det er allerede i begynnelsen av det som i dag er Kirgisistan, at konkurranse om skriveformen tar form, og som har en påvirkning i dag på hvordan folk snakker om det kirgisiske språket.

Fokuset gjennom hele oppgaven har vært individet, og hvordan den unge kirgiseren i Bisjkek oppfatter sin egen etnisitet i lys av språkbruken og språknivået sitt. For å forstå dette, er det viktig å forklare de endringene og beslutningene som er blitt gjort på et makronivå, av staten og tidligere Sovjetunionen. Ved å bruke strategier som splitt-og-hersk, og siden dobbel assimilasjon av kirgiserne først til nasjonen Kirgisistan, for så å assimilere dem inn i Sovjetunionen til gode kommunister og *homo sovieticus*. Dette har hatt en sterk påvirkning på hvordan kirgiserne oppfatter seg selv og språket sitt, og disse holdningene og overlevelsesstrategiene har gått i arv. De valgene staten har tatt opp igjennom tidene, og enda tar, påvirker individene på forskjellige vis og nivåer. På mikronivå kan man se to tendenser: Én er at mye av maktmisbruket, spesielt ved bruk av symbolsk kapital og makt har gitt individene en følelse av stigma og skam, ved at de alltid har blitt fortalt at kirgisisk er et unødvendig og stygt språk, med ingen rolle i framtiden; Russisk skulle være språket for Sovjetunionen, og i dag er det russisk som gir folk tilgang til høyere utdanning og (gode) jobber, spesielt i Russland. Den andre tendensen er at med bakgrunnen i Sovjetunionen og politikken deres er kirgiserne blitt et folk, en etnisitetsgruppe, dette til tross for at Sovjetunionen mente at nasjonene og etnisitetene ville oppløse seg selv når idealsamfunnet om kommunisme var nådd, siden klasse og etnisiteter da ville være unødvendig. Kirgiserne ble en nasjon, med et felles minne om helten *Manas*, det kirgisiske språket, islam, og tradisjoner.

Kategoriseringen av kirgiserne i fire ulike kategorier; *kirgisk-kirgiser*, *kirgiser*, *russifisert-kirgiser* og *vestlig kirgiser*²⁸, gir en oversikt over hvordan kirgiserne kan defineres basert på språkbruk, språknivå, og egen oppfattelse av etnisitet. I denne tabellen er det et mønster, både med hjemsted og nivå av språkkunnskap, og bruken av kirgisk basert på kategori. Dette ble beskrevet i empirien, der detaljer ble gitt om de forskjellige informantene, sett fra et språklig perspektiv. I empirien blir det klart at det er mange faktorer å ta hensyn til når man skal kategorisere kirgiserne, men også at hvert enkelt individ har sin historie, som ikke nødvendigvis er den samme som en annen person i samme kategori. Det er et mangfold innen hver kategori, da det er en generell kategorisering. For noen individer er det mye skam og stigma involvert i bruken av det kirgiske språket, mens andre bruker kirgisk uansett, og er stolte over den kirgiske bakgrunnen og tradisjonene sine. Alle har sin historie og sin måte å håndtere arven på—det er mange måter å uttrykke kirgiskheten sin på, alt fra å bære et tradisjonelt armbånd, til å bruke hijab, eller til å være bevisst på å bruke det kirgiske språket så mye eller lite som mulig.

Språk og etnisitet er fleksibelt, situasjonelt, og relasjonelt (Okamura 1981, Kramvig 2006). I oppgaven blir det gitt tre faktorer for å velge kirgisk som kommunikasjonsspråk: Hvor godt de kjenner hverandre (relasjonelt); om de har tilsvarende språknivå, og dermed får en flyt i språket; og om det er et sted hvor det er naturlig og akseptabelt for dem og de rundt dem å bruke kirgisk (situasjonelt). Samtidig er ikke disse faktorene absolutte; det finnes unntak som ikke følger disse tre hovedfaktorene ved bruk av det kirgiske språket. Okamura (1981) gir detaljer og diskuterer etnisitet som noe situasjonelt, slik empirien min viser. I artikkelen viser han til at det etniske kommer fram i situasjoner hvor det er passende og relevant, og at strukturer i samfunnet er avgjørende for dette. Når begge parter i en samtale er enige seg imellom om at de er på samme språknivå, identifiserer de seg som kirgiske; når den situasjonelle situasjon er passende, blir det kirgiske språket brukt. Poenget er at etnisitet og språk er noe som kan tilpasses situasjonen, og kan spilles ut når individene selv vil, enten fordi det passer, eller fordi de vil vise et poeng ut fra etnisitet og språkkunnskapen sin.

I Kramvigs (2006) doktoravhandling om Finnmark og samer, hvor hun bruker blikket til å se på nord, og hvordan grenser blir opprettholdt. Her blir samfunnet beskrevet som gir en del

²⁸ Se tabell 3.

likhetstrekk mellom håndtering av etnisitet og språk både blant samer og kirgisere. Artiklene²⁹ hennes vitner om at etnisitet er fleksibelt, kategorier er fleksible, og språk er naturlig nok tilpasningsdyktig. En påminnelse som blir gitt i en av artiklene, og som er i denne oppgaven, er at kategorier kan ha negative konsekvenser og misbrukes. Til tross for at jeg står ved kategoriseringen min av kirgiserne, er det ingen fasit eller en garanti at alle kirgisere føler det slik. Den gir et frampek, et innblikk, og en oversikt over den kirgisiske hverdagen, men er òg kun et kikkhull, et stillbilde av virkeligheten.

I møtepunktet mellom språkkunnskaper og etnisitetsoppfattelse er det en rød tråd i hvilke grupper som involverer seg og har meninger om språkpolitikken. En slags modell kan bli laget av dette, hvor ytterpunktene er *kirgisk-kirgiserne* og *russifisert-kirgiserne*. Desto mer kirgisk de oppfatter seg, jo bedre de snakker kirgisk og har en stolthet knyttet til det kirgisiske, jo viktigere er en språkpolitikk med det kirgisiske språket i sentrum. De fleste av informantene mine som var russifiserte, og som selv betegnet seg som en russifisert kirgiser, har ikke så mange meninger om den kirgisiske språkpolitikken. Det hadde vært fint om kirgisk kom på dagsorden, men de er samtidig fornøyde med å kun forholde seg til russisk som hovedspråk. Ofte tar de seg ikke bryet med å bli involvert, eller gi uttrykk for om det kirgisiske språket er viktig for dem, til tross for å ofte ha et ønske om å lære seg det kirgisiske språket bedre. Samtidig er de mer kirgisiske ofte sinte på staten for at kirgisk ikke har en høyere status i dagens Kirgisistan og fordi det fortsatt er et lite brukt språk i høyere utdanning og i staten.

Språkbruken blant unge kirgisere reflekteres i hvor, når og med hvem de snakker kirgisk. Hvilket språk de snakker hjemme, og hvilket språk de får undervisning på i skolen, er avgjørende for framtidig læring og bruk av det kirgisiske språket. I noen hjem er de positive til kirgisk, og bruker det bevisst. I noen hjem derimot, er holdningen en annen, og foreldre velger å lære barna russisk istedenfor, og de får dermed med seg videre i livet den ideen om at kirgisk er et unødvendig språk. De unge kirgiserne tilpasser seg omstendighetene sine, og er de på et sted hvor det er normalisert og akseptert å snakke kirgisk, slik som i en taxi eller på en basar, er sannsynligheten større for at de bruker kirgisk som et kommunikasjonsspråk. Empirien viser og at det ofte er en sammenheng mellom hvor god de er i kirgisk, og hvor «kirgisk»

²⁹ Doktorgradsavhandlingen har en del II Artikkelsamling som en del av avhandlingen.

de føler seg. Det kirgisiske språket er tett knyttet opp til den etniske kirgisiske identiteten, og er en viktig del av det å kunne betegne seg som en kirgiser.

Mange frykter for at kirgisisk som språk en dag kommer til å forsvinne på bekostning av andre store språk slik som russisk og engelsk. Hva skjer da med den kirgisiske identiteten og kirgiser som en etnisitetsgruppe? Andre igjen mener at familien må ta ansvar for å lære barna kirgisisk, og sende dem i kirgisiske skoler. Hvem har ansvaret for å lære befolkningen kirgisisk? Staten eller familien? Det er ingen tvil om at det er en debatt i samfunnet om det kirgisiske språket sin rolle, for alle innbyggere. Om det skal påtvinges befolkningen er ikke nødvendigvis løsningen, det må en holdningsendring til blant alle i Kirgisistan, og det må brukes penger for å lage lærebøker på kirgisisk og ordbøker som omfatter alle ord, også dem som må lages og etableres. En ting er uansett sikkert, slik som Alik sa det: Så lenge staten Kirgisistan eksisterer, eksisterer språket kirgisisk. Det er det eneste man kan være sikker på nå.

Epilog

Det skjer mye i den sentralasiatiske regionen som kan påvirke språkpolitikken og etnisitetsfølelsen til kirgiserne i framtiden. Den geopolitiske plasseringen av Kirgisistan er viktig for mange nasjoner, og Kirgisistan ligger geografisk sett veldig sentralt i Asia, med nærhet til store nasjoner slik som Kina, Russland og Afghanistan. Disse landene har innflytelse og store ambassader i Bisjkek, og er med på å forme det kirgisiske samfunnet, både språklig og kulturelt.

Grenser

Grensene som ble trukket i 1924 er omtrent de samme som gjelder i dag. Det vil si at det enda bor mange kirgisere utenfor Kirgisistan som ikke ble med da grensene ble trukket, og at det er usbekiske enklaver sør i Kirgisistan. Etter frigjøringen i 1991 ble det ingen kamp om grensene, som forskere først antok ville skje, men konflikter blant etnisitetene og om ressurser. Først i år (2017) ble det vedtatt å markere grensen mellom Usbekistan og Kirgisistan, siden kun 15–20 % av grensen er offisielt markert. Dette betyr at det har siden 1924 vært grenser på et kart, men at de i praksis har vært fleksible, og til lokal tilpasning og fortolkning (se f.eks. Reeves 2014). Det er viktig å påpeke at grensen til Usbekistan er strengere og mer bevoktet enn den til Kirgisistan, og at de noen plasser vil ha stengte grenser kontra åpne for handel og flytting av beitedyr (Gavrilis 2017).

Presidentvalg og framtiden

15. oktober 2017 var det et nytt presidentvalg i Kirgisistan, denne gangen uten at det ble en revolusjon i etterkant. Dette var det første presidentvalget i Sentral-Asia som var valgkampbasert, og Sooronbay Jeenbekov fra Det sosialdemokratiske kirgisiske partiet vant. Den nåværende presidenten, Aibekbek Atambayev, er fra samme parti, og det ble i fjor gjennomført en lov som gir regjeringssjefen mer makt. Atambayev blir mest sannsynlig utnevnt til regjeringssjef, og vil derfor sitte med mye makt etter endt presidentperiode. Kirgisistan går og nå mot en mer russiskvennlig retning politisk, og det diskuteres om Russland skal opprette enda en militærbase sør i landet, på grensen til Tadsjikistan. Russland har en base i Kant, rett utenfor Bisjkek per dags dato. Å holde posisjonen som det eneste demokratiske landet i regionen kan vise seg å være vanskelig i framtiden, da Russland er en sterk økonomisk makt i regionen, og de føler seg truet av Kina og USA som har geopolitiske interesser i landet.

Referanseliste

Aase, Tor Halfdan og Erik Fossåskaret (2007): *Skapte virkeligheter. Kvalitativt orientert metode*. Oslo: Universitetsforlaget.

Abramzon, S. M. (1978): «Family-group, family, and individual property categories among nomads”. I: *The nomadic alternative: Modes and models of interaction in the African-Asian deserts and steppes*. Wolfgang Weissleder (red.). De Gruyter. S.179-188.

Anderson, John (1999): *Kyrgyzstan. Central Asia's island of democracy?* Amsterdam: Harwood academic publishers.

Anderson, Benedict (1996) [1983]: *Forestilte fellesskap. Refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*. Oslo: Spartacus forlag AS.

Angrosino, Michael V (2007): *Doing cultural anthropology. Projects in ethnographic data collection*. 2. utg. Long Grove, Illinois: Waveland press inc.

Bacon, Elisabeth E (1966): *Central Asians under Russian rule. A study in culture change*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Barth, Fredrik (1969): “Introduction.” I: *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget.

Baskakov, N. A (1960) [1952]: *The turkic languages of Central Asia: Problems of planned culture contact*. Oxford: Central Asian Research Centre.

Bernard, Russel H (2006): *Research methods in anthropology. Qualitative and quantitative approaches*. 4. utg. Lanham, New York, Toronto og Oxford: Altamira press.

Borg, Kristian (red.) (2016): *Finnjävlar*. Stockholm: Verbal forlag.

Bourdieu, Pierre (1991): *Language and symbolic power*. Oxford: Polity Press.

Bourdieu, Pierre (1996): “Om symbolsk makt». I: *Symbolsk makt*. Oslo: Pax forlag A/S. S.38-47.

Briggs, Jean (1997): “From trait to emblem and back: Living and representing culture in everyday Inuit life”. *Arctic Anthropology* 34(1):227-235.

Bromley, Yu (red.) (1974): *Soviet ethnology and anthropology today*. Nederland: Mouton & Co.

Bugge, Lars (2002): "Pierre Bourdieus teori om makt». *Agora* 20(3-4):224-248.

Chotaeva, Cholpon (2004): *Ethnicity, language and religion in Kyrgyzstan*. Tohoku university.

Chotaeva, Cholpon (2015): *History of Kyrgyzstan. Lecture book*. Bisjkek: International School of Medicine, International University of Kyrgyzstan og Anthropology Department, American University of Central Asia.

Douglas, Mary (1997): *Rent og urent. En analyse av forestillinger omkring urenhet og tabu*. Oslo: Pax forlag A/S.

Edgar, Adrienne Lynn (2004): *Tribal Nation. The Making of Soviet Turkmenistan*. New Jersey: Princeton university press.

Eidheim, Harald (1969): „When ethnic identity is a social stigma”. I: *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Fredrik Barth (red.). Oslo: Universitetsforlaget. S.39-57.

Eidheim, Frøydis (1993): *Sett nordfra. Kulturelle aspekter ved forholdet mellom sentrum og periferi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fatland, Erika (2014): *Sovjetistan. En reise gjennom Turkmenistan, Kasakhstan, Tadsjikistan, Kirgisistan og Usbekistan*. Oslo: Kagge forlag AS.

Fierman, William (2012): „Russian in post-soviet Central Asia: a comparison with the states of the Baltic and south Caucasus”. *Europe-Asia studies* 64(6):1077-1100.

Gavrilis, George (2017): "Central Asia's borders the next twenty-five years". *PONARS Eurasia Policy Memo No. 492*. S.1-5.

Gellner, Ernest (1998): *Nasjonalisme*. Oslo: Spartacus forlag A/S.

Gellner, Ernest (1988): *State and society in soviet thought*. Oxford: Basil Blackwell.

Goffman, Erving (1963): *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. New Jersey: Penguin books.

Goffman, Erving (1992) [1959]: *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax forlag A/S.

Gullestad, Marianne (2002): "Invisible fences: Egalitarianism, nationalism and racism". *Journal of the Royal Anthropological Institute* 8(1):45-63.

Hastrup, Kirsten (1995): "The symbolic violence". I: *A passage to anthropology. Between experience and theory*. London og New York: Routledge. S.123-145.

Hirsch, Francine (2005): *Empire of Nations. Ethnographic Knowledge and the Making of the Soviet Union*. Ithaca: Cornell university press.

Hvoslef, Erlend (1997): «Alle er de «Homo Sovieticus», men du verden så ulike de er...» *Nordisk Øst-forum* 11(2):69-77.

Hvoslef, Erlend (1998): *Fra Kirgizia til Kyrgyzstan. Om ritualiserte handlinger, symbolbruk og historiekonstruksjon i den nye kirgisiske nasjon*. Mastergradsavhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.

Hvoslef, Erlend (2002): *Kirgisistan. Filtlandet midt i verden og folket under himmelfjellene/ Kyrgyzstan. Land of felt at the centre of the world and the people of the heavenly mountains*. Oslo: UKM.

Johansen, Anders (1981): «Feltarbeid i sosialantropologien: Fra observasjon til data». *Antropolognytt* 2:5-27.

Kaarhus, Randi (1999): "Intervjuer i samfunnsvitenskapene. Bidrag til en videre metodologisk ressurs". *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1(99):33-61.

Korth, Britta (2005): *Language attitudes towards Kyrgyz and Russian. Discourse, education and policy in post-soviet Kyrgyzstan*. Bern: Peter Lang.

Kramvig, Britt (2006): *Finnmarksbilder*. Doktoravhandling. Tromsø: UiT-Norges arktiske universitet.

Landau, Jacob M og Barbara Kellner-Heinkele (2001): *Politics of language in the ex- soviet muslim states. Azerbaijan, Uzbekistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan andTajikistan*. London: C. Hurst & Co.

Long Litt Woon (1992): «Om kulturpendling og kulturpendlere.» *Fellesskap til besvær: Om nyere innvandring til Norge*, Long Litt Woon (red.). Oslo: Universitetsforlaget.

Martin, Terry (2001): *The Affirmative Action Empire. Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923–1939*. Ithaca: Cornell university press.

Marx, Karl og Friedrich Engels (2008) [1890]: *Det kommunistiske manifest*. Larvik: Rødt!

Mastyugina, Tatiana og Lev Perepelkin (1996): *An ethnic history of Russia: pre-revolutionary times to the present*. Vitally Naumkin og Irina Zviagelskaia (red.) Westport, Connecticut: Greenwood press.

Nilssen, Maria Fagerheim (2017): «Identitet og språkbruk blant unge kirgisere i Bisjkek, Kirgisistan». *Betwixt & Between. Sosialantropologistudentenes artikkelsamling 2017 Årgang 27*:131-149.

Northrop, Douglas (2003): *Veiled Empire. Gender and Power in Stalinist Central Asia*. Ithaca: Cornell university press.

Reeves, Madeleine (2014): *Border Work. Spatial Lives of the State in Rural Central Asia*. Ithaca: Cornell university press.

Roy, Olivier (2000): *The new Central Asia. The creation of nations*. London og New York: I.B.Tauris & Co.

Russisk lommeordbok (2010). Oslo: Kunnskapsforlaget.

Shapiro, Faydra (2003): «Autobiography and ethnography: Falling in love with the inner other». *Method & theory in the study of religion* 15:187-202.

Shin, Sarah J (2013): *Bilingualism in schools and society. Language, identity, and policy*. New York og London: Routledge.

Spradley, James P (1980): *Participant observation*. Belmont, USA: Wadsworth, Cengage learning.

Tønnesson, Stein og Hans Antlöv (1996): «Asia in theories of nationalism and national identity”. I: *Asian forms of the nation*. Surrey: Curzon press. S.1-39.

Wikan, Unni (1992): “Beyond the words: The power of resonance”. *American Ethnologist* 19(3):460-482.

Wikan, Unni (2012): *Resonance. Beyond the words*. Chicago og London: The university of Chicago press.

Wurm, Stefan (1954): *Turkic peoples of the USSR: Their historical background, their languages and the development of Soviet linguistic policy*. Oxford: Central Asian Research Centre.

Internettsider

CASI RESEARCH SEMINAR: *The Ethics of Atheism in Contemporary Kyrgyzstan: reflections on a project in-the-making* (16.10.16) https://auca.kg/en/past_seminars/2665/ [Lesedato 29.10.17]

Louw, Maria E [http://pure.au.dk/portal/da/persons/maria-elisabeth-louw\(be85df4f-ba38-4a0e-9563-a3a57ea6e03b\).html](http://pure.au.dk/portal/da/persons/maria-elisabeth-louw(be85df4f-ba38-4a0e-9563-a3a57ea6e03b).html) [Lesedato 29.10.17]

Språkrådet (2008): *Navn på språk*.

https://web.archive.org/web/20090306165813/http://sprakradet.no/Sprakhjelp/Rettskriving_Ordboeker/Navn_paa_spraak [Lesedato 09.11.17]

Wikipedia (2017): *Ural-Altaic languages*. https://en.wikipedia.org/wiki/Ural-Altaic_languages [Lesedato 15.11.17]

Encyclopædia Britannica (1998): *Russian penetration of western Central Asia in the 19th and 20th centuries*. <https://www.britannica.com/topic/history-of-Central-Asia/The-modern-period-the-age-of-decadence> [Lesedato 08.11.17]

Eduljee, K.E: *The migration of the Turkic peoples*

<http://www.heritageinstitute.com/zoroastrianism/saka/saka4.htm> [Lesedato 13.11.17]

CIA (2017): *The worlds factbook. Central Asia: Kyrgyzstan*.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html> [Lesedato 08.11.17]

Rysaliev, Aktan (12.04.17): *Kazakhstan: President Calls for Switch to Latin Alphabet by 2025* <http://www.eurasianet.org/node/83206> [Lesedato 29.07.17]

Cohen, Ariel (23.05.17): *By Changing Alphabet, Kazakhs Take Another Step Toward the West* http://www.huffingtonpost.com/entry/by-changing-alphabet-kazakhs-take-another-step-toward_us_592464e8e4b07617ae4cbfe1 [Lesedato 29.07.17]

Vedlegg

Intervjuguide

Spørsmålene er ikke alltid stilt i denne rekkefølgen, og formulering blir også tilpasset personen og situasjonen. Jeg har i notatene mine kun skrevet spørsmålene i stikkordsform, sånn at jeg enkelt skulle kunne tilpasse dem og fokusere på hva jeg egentlig vil spørre om og vite. Ikke alle spørsmålene har blitt stilt til hver informant heller, da dette kommer litt an på hva de er fokusert på og vil fortelle. Disse spørsmålene danner grunnlaget for hva jeg trenger av informasjon og data. Tilleggsspørsmål kan forekomme, for å la den utdype hva de mener.

- Angående bytte av språk: Hvor og hvorfor?
 1. I sosiale sammenhenger
 2. I barndommen (hvis gjort)
 3. Med hvem og hvor
- Hvilket språk tenker, drømmer og teller du på?
 1. Hva er hjertespråket? Hva er morsmålet?
- Om holdninger til språkene og historien deres. Hvilke holdninger er det til språkene i samfunnet og hjemme?
- Hvordan avgjør man om hvilke språk personer man møter snakker? Kan man «se» kirgisiskhet?
- Når og i hvilke situasjoner er skam og stolthet tilknyttet språkene?
- Føler du at du har en bikulturell identitet?
 1. Stolt over å være kirgisisk, men skamfull over å ikke kunne språket godt nok?
 2. Russisk i samfunnet, kirgisisk hjemme?
- Hvorfor lyver noen om språkkunnskapene sine, og gjør du det? Hvis det blir gjort ...?
- Fortell meg om utdanningsbakgrunnen din, hvilken skole du gikk på, hva undervisningsspråket var, og hva som ble snakket i skolegården?
- Hvilket språk snakker du hjemme med foreldre, besteforeldre og søsken?
 1. Hva snakker du med venner?
 2. Hva er faktorer for å bytte språk?
 3. Hva avgjør hvilket språk blir brukt når?

- Hvordan tror du framtiden blir for det kirgisiske språket? Kommer det til å overleve? Hvordan er situasjonen i dag for språket og språkpolitikken?
- Hva er en etnisk kirgiser? Hva er kirgisisk for deg? Utdypende om etnisitet. Gi sentrale faktorer.
- Er det/ ikke skam tilknyttet språkkunnskapen, og på hvilket nivå man kan språkene?
- Er det en statusforskjell på språkene, og hvorfor er det slik? Hvilken forskjell og i hvilke relasjoner/situasjoner?

Nyhetsider for Kirgisistan

Nyheter om Kirgisistan, og som gir god innsikt i samfunnet i Sentral-Asia er vanskelig å få tak i, da det er lite om denne regionen i lokale aviser og nyhetsbildet som nordmenn følger med på. Jeg vil her gi en liste over lokale nyhetsider for Kirgisistan på engelsk, som jeg har funnet nyttig når det har skjedd ting i Kirgisistan, som ikke er på norske nettsider. I tillegg har alle de store internasjonale engelskskrivende avisene egne landsider.

- Trans Asia News: <https://transasianews.com/section/asia/central-asia>
- Kabar: <http://kabar.kg/eng/>
- Akipress: <http://akipress.com/>
- Fergana News: <http://enews.fergananews.com/>
- Euroasianet: <http://www.eurasianet.org/resource/kyrgyzstan>

Tysk/fransk (jeg bruker kun den tyske siden).

- Novastan: <https://www.novastan.org/de/>